

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

נראשית

מאוצר שיחותנו ומאמרו
של הרה"ג מו"ד המקובל
דבי בניהו ושישבר שמואל שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

מודעה רבה לאורייתא

לחברים היקרים עובדי ה', ה' עליהם יחיו

איתא בגמ' (ברכות ח' ע"א) אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו: עטרות ודיבון, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

וכן פסק מר"ן בשו"ע סי' רפ"ה הלכה ב': ירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י. ועיי' "בשם הגדולים" שכתב שמעתי מפי קדוש רב מופלג שקיבל מרבו שרש"י התענה תר"ג תעניות קודם שכתב פירוש התורה, והיה אומר ר"ת נכדו עתה שפירש אדני זקני על הש"ס אף אני אעשה זאת, אבל פירוש המקרא אין בכוחי כי לא אוכל עשוהו, וכ"כ הגאון רבנו חיים פלאגי בספרו כף החיים סי' כ"ז אות ז' שרש"י התענה תר"ג תעניות על פירושו ויש בו רזין עילאין וסודות עמוקים ובודאי שזכות בעי להיות לומד בפרושי הקדושים והטהורים ותועלת רבה ושמחה גדולה נמשך לקורא בפרוש רש"י מידי שבוע ושבוע, ע"כ. וכידוע שיש קבלה שמי שנזהר להתמיד בפירוש רש"י יצא רש"י לקבל את פניו בעת פטירתו וגם יזכה לישוב בישיבה של רש"י בעולם העליון ולכן בהיות שזה עתה מתחילים בסימנא טבא את התורה מחדש לכן חובה קדושה ללמוד כל שבוע ושבוע הפרשה עם פירוש רש"י ולחזור עליה כמה פעמים כדי שידע את כל התורה כולה עם פירוש רש"י לפחות שאם לא כן יהיה לו בושה גדולה לעתיד.

ולכן כדאי ללמוד טוב ולעשות בחינה אם יודע מה למד, ובעה"ת ה' יזכנו שבחוברת זו בסופה נשים כל שבוע שאלות ותשובות על רש"י בפרשה.

וכן כל שבוע צריך ללמוד הלכות בן איש חי שנה ראשונה או שנה שניה עם הליכות עולם של מו"ר פאר הדור רבי עובדיה יוסף זלה"ה, כמו שכתוב כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

דינים לערב שבת

- א. אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימי החול ואפילו בשעות הבוקר מפני כבוד השבת.^א
- ב. סעודת מצוה שחל זמנה בערב שבת כגון סעודת מילה, וכן סעודת אירוסין ונישואין, וכן סעודת פדיון הבן בזמנו, וסעודת בר מצוה אם הוא ממש ביום שנעשה בר מצוה, מותר לעשותה בערב שבת אע"פ שע"י כך לא יוכל לאכול סעודת שבת לתאבון,^ב ומ"מ טוב להיזהר שתהא קודם שעה עשירית וכל מה שאפשר להקדים יקדים.^ג

עיונים והארות

ב. שם בהג"ה, בא"ח (שם). והחכם עיניו בראשו שלא יאכל כל שבעו מפני כבוד השבת, כה"ח (סי' רמט ס"ק יד) וסעודת אירוסין ונישואין היינו שנערכה החתונה בער"ש, ומנהג ירושלים שאפי' שעושין הנשואין בער"ש אין עושין הסעודה כי אם בליל שבת.

וסעודת סיום מסכת. עי' בה"ל (ד"ה או פדיון הבן) שכתב דה"ה בסיום מסכתא דהוי סעודת מצוה. ומו"ר מופת הדור (שבת ח"א הלכות הכנות לשבת הלכה יג) כתב דלכתחילה ידחה ליום אחר. ועי' בחוט שני (ח"א פ"ז ס"ק א) ובהלכה ברורה (הלכה ד) דרק אם אירע וסיים המסכת בע"ש שרי. אבל בסיים המסכת קודם לכן ורוצה לעשות הסעודה בער"ש אין רשאי ואסור.

ג. מ"א (שם ס"ק ו), בא"ח (שם), כה"ח (שם).

א. איתא בגמ' בגיטין (לה): אמר רבה, בהני תלתי מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון: דמפקי עבדייהו לחירותא, ודסיירי נכסיהו בשבתא, ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא, דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: שתי משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתא בשבתא ואחת קבעה סעודתא בערב שבת, ושתיהן נעקרו. והובא בטוש"ע (סי' רמט סעי' ב) וז"ל: אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול. ע"כ. וכן הוא בבא"ח (שם אות כא). ובמ"א (ס"ק ד) כתב דבחידושי הרשב"א כתב בשם רבנו חננאל טעם אחר, שמתוך טרדת הסעודה לא יתעסקו בצרכי שבת. ובכה"ח (שם ס"ק ט) כתב דה"ה דאסור לשנות בקביעות כל היום דעל ידי שישתכר יבטל ממצות שבת לגמרי.

- ג. סעודה שרגיל בה בימות החול מותר מן הדין לאוכלה כל היום, אמנם מצוה להימנע מזה מתשע שעות ומעלה כדי שיאכל סעודת הלילה לתאבון, ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו נמנע עד קבלת שבת ומכל מקום המחמיר בזה תע"ב¹.
- ד. תענית יחיד שאין קבוע לו זמן, באופן שהאדם יכול להתענות באיזה יום שירצה, אין מתענין בערב שבת, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה^ה.

עיונים והארות

לכתחלה בערב שבת דאמרינן בשילהי מגילה תענית (פ"א) הנשבע להתענות בערב שבת הרי זה שבועת שוא שמקצת ערב שבת כשבת עכ"ל. וכ"פ המג"א (ס"ק ז) ובמשנ"ב (ס"ק יח) ושאר אחרונים, והטעם כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק כב) והוכיח מדברי שעה"כ (דף ס ע"ג) שכתב, ביום שישי יכוין להכין עצמו לקבל תוספת נשמה משבת הבאה, גם מסיבה זו לא היו אנשי משמר מתענים ביום שישי מפני כבוד השבת פי' כדי שיקבל עליו תוספת נשמת השבת עכ"ל, משמע כי כיון שביום שישי מקבל תוספת נשמה אין ראוי להתענות, וכ"מ ממ"ש בשעה"כ (דף סב ע"א) כי ביום שישי מהתחלת שעה חמישית נכנסת הארת שבת יעו"ש, א"כ כיון שמקודם חצות נכנסת הארת שבת הרי רוב היום בהארת שבת ורובו ככולו וע"כ אין ראוי להתענות בו מפני כבוד הארת השבת עכ"ל.

ועוד מצינו קפידא אצל חסידים ואנשי מעשה לישון מעט בערב שבת, שהוא בכלל לא יכנס לשבת כשהוא מעונה, ויהיה מוחו צלול לקבל פני שבת מלכתא בשמחה וטוב לבב ולסעוד סעודת ליל שבת בשירות ותשבחות ובדיעה צלולה ומיושבת. (פסקי תשובות הגדה"מ סי' רמט א ו' ומקורו משלחן הטהור סי' רנ סע"ג, ומשמרת

ד. **שו"ע** (שם), בא"ח (שם אות כב), וכתב כה"ח (שם ס"ק יט) וז"ל, אנשי מעשה נוהגים שאפי' קודם מנחה אינם קובעים סעודה שרגילים בה בימי החול אלא פוחתין ממנה הרבה כגון פת לחם עם צנון וכיוצא בו למאן דאפשר, (בי"ח). ויש נמנעים מחצות ואילך שאין אוכלים כי אם מיני מזונות ופירות. והסועד בער"ש משעה חמישית לא יאמר בסעודה על נהרות בבל כ"א שיר המעלות עכ"ל.

ועי' בב"י (ד"ה וכתב שם) שכתב בשם הרב המגיד שאע"פ שמותר, ה"מ לצורך שעה אבל לעשות כן תמיד, לא. דמחזי כמזלזל בכבוד שבת, עי"ש.

ה. **איתא** בגמ' עירובין (מ:): הני בני בי רב, דיתבי בתעניתא במעלי שבתא וכו' והנה הטור (סי' רמט) למד מכאן דדרך אנשי מעשה להתענות בער"ש כל היום. ובב"י הוכיח מהגמ' ירושלמי (תענית פ"ב הי"ב) דגרסינן התם רבי אבון ציים כל ערובת שבא. דהיינו שר' אבון היה צם כל ער"ש. והטעם כדי שיהיו תאבים לאכול בלילה. ובמחזיק ברכה (ס"ק ב) כתב שהטעם כדי שע"י הצום יפשפש במעשיו ובזה ישרה עליו תוספת נשמה יתירה. וכ"פ בשו"ע (שם סע"ג).

אמנם דעת הרוקח (סי' לו) דאין להתענות

ה. תענית שזמנה בערב שבת כגון תענית שבעה באדר או ערב ראש חודש או תענית יארצית או שובבי"ם, מותר להתענות בערב שבת עד צאת הכוכבים, אך י"א שלא ישלים תעניתו עד צאת הכוכבים, וצריך לפרש זה בקבלת התענית עד שהציבור ישלימו תפילתן ומנהגינו אם מתענים בער"ש של ימי השובבי"ם משלימים התענית!.

עיונים והארות

שבשכונת בית ישראל בירושלים בביהכנ"ס "בית יעקב" אשר שם, וכ"ז בתעניות שאינם חיוב גמור שאז י"א שאינו משלים עד צאה"כ אך בתענית ציבור שהם חיוב גמור כמו עשרה בטבת שחל ביום ששי מתענין ומשלימין כמבואר בשו"ע ואחרונים.

ונביא לפניך מה שכתבנו בספר תיקון שובבי"ם הוצאת ישיבת נהר שלום (מהדורת תשע"ו דף תקח) כתב מו"ר האר"י ז"ל בשער רוח"ק (תקון כז דף כג) ענין השובבי"ם הנודעים ר"ל שיש בנהוג קדום בישראל להתענות ארבעים יום שיש מן יום הראשון של פרשת שמות עד פרשת תרומה וקצת מן תצוה ונתנו סימן בהם שובו בנים שובבי"ם וכו'.

הנה מלשון זה משמע שתעניות שובבי"ם מתענים בערב שב"ק היות והרב כותב שצריך שתעניות אלו יהיו רצופים ולא יהיה בהם שום הפסק מלבד ימים טובים שהם שבתות ור"ח ולא הזכיר ערב שבת, ומשמע דערב שבת אם אדם לא יתענה בו יחשב לו הפסק. ועוד שהרב אומר שיש בימי השובבי"ם ארבעים יום ורק אם יצום גם בערב שבת אז ימלאו לו ארבעים יום ואם בער"ש לא יצום לא נגיע לחשבון זה מאחר ואיו מחשבים ימי ר"ח וט"ו בשבט, ומוכרח שצמים בע"ש בימי השובבים, אולם אפשר שזה רק אם האדם מתענה כל ימי השובבים רצוף אבל

שלום סי' כד ס"ק ט, וספר דברי תורה ח"ט אות יג בשם המגיד ממעזריטש ועוד צדיקי קמאי ז"ע, שהיו מקפידים על כך מאד ושכחו את הנהגים (בך)

ו. **כ"ב** מרן השו"ע (סי' רמט סעי' ד) וכתב הכה"ח פי' אפי' תענית יחיד. והוא כשיטת הרא"ש והטור והטעם דכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינה תענית, והרמ"א כתב שיש אומרים שלא ישלים אלא מיד שיצא מביהכנ"ס יאכל ואפשר לסמוך על שיטה זו לענין תענית יחיד וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית ומדברי המג"א משמע שסובר כמו הרמ"א ושיאכל מבעוד יום אחר תפילת ערבית אפילו דלא התנה עיין עליו ותר"ץ וכו"כ מו"ר הבא"ח (פר' לך אות כג) שמתענים ולא משלימים.

ותענית חלום לכו"ע מתענה ומשלים שהרי אפי' בשבת יכול להתחיל להתענות ואין להקל בזה דכיון שהוא מפני הסכנה לבטל ולבער חלום רע, שמא לא יועיל לבטל אם לא ישלים עד הלילה (משנ"ב ס"ק כג).

ז. **וראיתי** בנוסחה של תפילת עננו דתיקון היסוד להרש"ש שיש שם הג"ה אם מתענה בערב שבת יוסף נוסח זה, משמע שהיו מתענים בער"ש תענית שובבי"ם. וכן ראיתי חסידים ואנשי מעשה שמתענים תענית שובבים בער"ש ואומרים נוסח תפילת עננו בתפילת המנחה עם ההוספה הנ"ל, וכן נוהגים בישיבת שער השמים

עיונים והארות

כשהוא מעונה מג"א (ס"ק ז) וכן מ"ב (ס"ק יח) והביא אותם בכף החיים (שם ס"ק כב) והביא ג"כ ראיות משער הכוונות שלא מתענים בערב שבת.

ובן הב"ח (שם) כתב לאסור והביא דברי הרוקח (ס"י לו) שכתב ע"פ התוספתא בגמ' תענית לאסור התענית בערב שבת, וכן כתב "המרדכי" על הגמ' תענית סימן תרל"א כדעת התוספתא שאסור להתענות בער"ש מטעם שמקצת ערב שבת כשבת עיי"ש ואפשר שהמרדכי מחלק בין יחיד לציבור ועיי"ש.

ומכיון שרוב האחרונים דעתם שלא לצום בערב שבת"ק כמו שכתבנו לעיל ובפרט שהרב כף החיים הוכיח משעה"כ שלא כדאי לצום בער"ש, לכן מי שמתענה ממש ארבעים יום או פ"ד ימים כל יום ויום וצריך שהם יהיו ימים רצופים בודאי שיתענה גם בערב שבת"ק ויכנס לשבת כשהוא מעונה וכמו שכתבנו בתחילת דברינו משם האר"י ז"ל וזה תיקון הטוב ביותר שאדם יזכה לעשות כמובן אם הוא בריא.

ואם הוא רוצה לצום רק פעם אחת ולפדות שאר התעניות בכסף יעשה התענית ביום חמישי כמו שאנחנו עושים בישיבתנו הקדושה כל יום חמישי מימי שובבים צמים ועושים התיקון, ובזה לא נכנסים למחלוקת הפוסקים.

אמנם אם קשה לו להתענות ביום חמישי היות והוא לומד תורה כל היום ויש לו סדר בכלל ואינו רוצה לבטל יקבל עליו תענית ליום שישי אך כדי שלא יגמור תעניתו עד הסוף ויכנס לשבת כשהוא מעונה אלא יקבל עליו להתענות עד כמו רביע השעה מקודם שהולך לבהכנ"ס

אם רוצה לצום רק יום אחד ולפדות שאר הימים בכסף לא יצום בערב שבת, בכל אופן משמע שצמים בעבור התיקון בימי השובבים בערב שבת"ק.

ובן כתב בשו"ע הר"ב (הלכות שבת סי' רמט ס"ק יב) שכל תענית שזמנו הוא בערב שבת אין צריך לדחות התענית ביום אחר לפי שאיסור זה שלא יכנס לשבת מעונה הוא איסור קל ולא חששו לו כמו המתענה תענית של ימי מיתת הצדיקים וכן ער"ח א"כ משמע גם ימי השובבים אפשר להתענות בהם בער"ש.

ובן משמע ממהר"ם פאפירש בספר אור צדיקים (סי' כח סעי' א) שתענית שובבים מסוגלים יותר ביום שישי משאר ימי השבוע כי יום שישי הוא נגד מדת צדיק הנקרא כל כולל כל התיקונים עכ"ל.

ובן כתב הרי"א ז' מרגליות זצ"ל (בהקדמתו לתיקון היסוד) וז"ל לכן נתעוררנו ע"י קהילא קדישא הקבועים להתענות בכל יום שישי של כל ימי השובבים שידוע שיום שישי הוא מדת היסוד והוא מסוגל ביותר לתקן תיקון זה במדה של אותו יום, וגם המנהג להתענות ביום שישי הוא מהדרכות של מהר"ם מטשערנאבל זיע"א וכן הדריכו בניו לכל אנ"ש שיתענו תעניות של שובבים ביום השישי עכ"ל.

ומרן בהלכות שבת (סי' רמט סעי' ג) כתב דרך אנשי מעשה להתענות בכל ער"ש, ע"כ ובבית יוסף כתב הטעם כדי שיכנסו לשבת כשהם תאבים לאכול, אמנם האחרונים כתבו דאין להתענות בערב שבת כדי שלא יכנס לשבת

1. צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה בכל ערב שבת כדי שיתכפרו עוונותיו ע"י שמירת שבת, וכן כדי להכין עצמו לקבל תוספת נשמה ממקום גבוה ת.

עיונים והארות

במעשיו ואינו חוזר בתשובה אזי נהפך לאבל ח"ו היות ואינו זוכה לקבל תוספת נשמה חשובה ממקום גבוה. גם רמזו בפסוק תשב אנוש עד דכא תשב אותיות שבת ר"ת שבת בו תשוב. וכן כתב באגרות ר' שלומל שבחי האר"י שבצפת כל יום חמישי היו מתאספים קהל גדול לבתי כנסיות והחסדים היו דורשין דברי כבושין ואח"כ עושין וידוי וסליחות ותפילות על כל מה שעשו כל השבוע, ומאריך שם עוד בענינים הללו וכותב שבזכות זה אף אחד לא מת קודם זמנו כולם שם זקנים ומאריכים ימים, אשריהם ואשרי חלקם.

ואעתיק לפניך מה שכתב בספר סידורו של שבת (שורש הראשון, ענף ג עלה ד) מפע"ח ז"ל: ולהבינך ענין הכנה זו מה שנוכל לעשות בשעה קלה הזו הנתוסף מערב שבת לשבת אקדים לך מה שכתב הרב האלקי מוהרח"ו ז"ל (בפע"ח שעו ערב שבת פ"א) וז"ל אחר שקרא הפרשה יקבל במורא ובשת פנים תוספות שבת שהם אותיות בשת כי ראוי להתבושש מקדושת שבת ע"כ, הנה כלל במלות קצרות ענין רב, והוא כי ענין הבושה הלז הוא שיבוש ממעשה החול שעבר עליו בביטול רצון הבורא ב"ה מעבירות הגדולות או הקטנות זדונות או שגגות וכו'. ויתחרט על כל מחשבה ודיבור ומעשה שעבר עליו בכל ימי החול אשר לא לה' המה וכו', ותיכף נשאר גופו זך ונקי להיות בו די בחי' הכנה והזמנה שיוכל אור קדושת השבת לשכון בו ע"ד ושכנתי בתוכם וכו' עיי"ש.

לקבלת שבת ואז יתה איזה כוס קפה ואיזה טעימה מתבשיל שבת ואז לא יכנס למחלוקת. וכמו שכתב מו"ר הרי"ח טוב בספרו הקדוש בא"ח (ש"ב פר' לך אות כג) וז"ל כל תענית שאין קבוע לה זמן שיוכל להתענות באיזה יום שירצה אין מתענה בערב שבת אבל אם זמנו בערב שבת כמו יארציט או תענית שבעה באדר או ער"ח מותר להתענות בערב שבת אך לא ישלים עד צאת הכוכבים ויקבל אותם מעיקרא אדעתא דהכי ע"כ וא"כ לדין גם שובבים זמנו ערב שבת כי יש אומרים שעיקר שובבים לצום ערב שבת הוא בחי' היסוד והרוצה להתענות תענית שובבים בערב שבת לא ישלים תעניתו וכמו שכתבנו והיע"א. מיהו כל זה מדין תעניות שובבי"ם אך אם הוא מחוייב להתענות שלא התענה מעולם עבור שז"ל או שעבר במזיד ועתה מתענה, או שקיבל על עצמו תענית רגילה, יש לומר לו שישלים תעניתו, כי כל תענית שלא השלימה עד צאת הכוכבים אינה תענית כמבואר בשו"ע הלכות תענית והיע"א.

ה. בן מובא בספרי המוסר והביאם כה"ח (סי' ר"ן אות יא), והא"ר (ס"ק ו) כתב שהטעם היות והשבת מכפר אם משמרין אותו כהלכתו, כמ"ש שומר שבת מחללו וארז"ל שאפי' עבד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו והוא ע"י תשובה. וע"ז פירשו את הפסוק "שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולינו", פי' יום השבת הוא משוש לבנו ושמחתנו, אמנם אם בימי החול האדם אינו נזהר

עיונים והארות

ובן איתא בזוה"ק (פר' וקהל דף רד ע"א) כד עאל שבתא אצטריכו אינון עמא קדישא לאסחאה גרמיהו משמושא דחול, מאי טעמא, בגין דבחול רוחא אחרא אזלא ושטיא ושרא על עמא, וכד בעי בר נש לנפקא מן ההוא רוחא ולאעלא ברוחא אחרא קדישא עלאה בעי לאסחאה גרמיה למשרי עליה ההוא רוחא עלאה קדישא.

ובספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ז' צ"ח) כתב, שקדושת שבת הוא קדושה עליונה מאד, ואי אפשר לו לאדם להשיגה מפני שהוא מלובש בששת ימי החול וכו', ולכן נכון הוא ביום ששי לשוב בתשובה שלימה ולהתודות מכל מה שפגם בששת הימים, כדי לקבל אור השבת כראוי, ואפשר שלכוונה זו היה רבי פלוני מתענה בכל ערב שבת.

ועיי' באגרת התשובה לבעל התניא (פרק י דף צט ע"ב) וז"ל: מי שא"א לו בכל לילה לעשות תיקון חצות, עכ"פ לא יפחות מפעם א' בשבוע לפני יום השבת כנודע ליודעים שהשבת היא בחי' תשובה עילאה, ושבת"ת אותיות תש"ב אנוש, כי בשבת היא עליות העולמות למקורם וכו'.

וברישות חתם סופר (ח"ג עמוד כו) כ' וז"ל, תניא חנניא אומר חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה, אמר רב יוסף הלכתא רבתי לשבתא, פי' באשר שעולם הבא נקרא שבת, והעולם הזה ערב שבת, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, ומי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשביעי, על כן ימשמש בבגדיו הצואים שעליו שהם עונותיו, ומאן דתני

בבוגדיו לא משתבש, ערב שבת עם חשיכה, בעולם הזה בכל לילה עם חשיכה טרם יחשכו כוכבי נשפו, ואמר רב יוסף שפיר הלכתא רבתי לשבתא, כי רבה היא שנמצא כל ימיו בתשובה כנ"ל ודו"ק.

ובספר קדושת יו"ט (בדרוש לפרשת ראה דף קכו) כתב, וחובה על האדם מלפני שבת לעיין במעשיו ויהי' ממארי דחושבנא ויעשה חשבון מה שעשה כל השבוע, ועל חטאים שימצא בעצמו הוא יתחטא בו בעש"ק ויתודה ויתקן כל הקלקול כדי לקבל שבת מלכתא בקדושה ובטהרה, ואפשר שלזה היו תוקעין כשהיו ישראל שרויין על אדמתן בעש"ק ו' תקיעות כמאמרם ז"ל, כדי לעורר העם בתשובה עורו ישנים משנתכם ונרדמים מתרדמתכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם.

וכתב המשנ"ב (סי' רנ ס"ק ג) כתבו הספרים, יהרהר בתשובה ויפשפש במעשייו בכל ערב שבת, כי שבת מקרי כלה מלכתא וכאלו מקבל פני המלך ית"ש, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבגדיי הסחבות של חלאת העונות.

קרושת שבת היא קדושה עליונה במאד, וא"א להאדם להשיגה מפני שהוא מלובש בששת ימי החול ששולטים בהם ט"ל מלאכות, ואם בששת ימי השבוע יחטא האדם ואשם אזי כאשר יבא יום השבת לא יוכל האדם לקבל קדושתו, ולכן הוא נכון לשוב בתשובה שלימה ביום הששי ולהתודות מכל מה שפגם כדי לקבל אור השבת כראוי וכו' ע"כ יראה האדם להתודות

ז. בחצות היום יהיו כל מלאכות דשב"ק מוכנים, ומחצות ואילך יהיה עוסק בעיקר בלימוד התורה, כדי שיהא ל"א שעות בקדושת שבת ט.

עיונים והארות

והמשרתות בקשו מחילה זה מן זה ממש כערב יום הכיפורים, כולם פחדו ובכו ואיבריהם דא לדא נקשן עד הדלקת נרות של ש"ק, ומשהדליקו הנרות של שבת נפל שמחה רבה על כל אחד ואחד, וכולנו טעמנו שמחת שבת בשמחה גדולה מאוד נעלה.

ובתב הרה"ג המשגיח דישיבת "פורת יוסף" כה"ר אורי כהן שליט"א בספרו למען שכינתך (עמוד רסב הלכה י) וז"ל: ויראה כל אחד לקבוע זמן מוגדר לחשוב מחשבות להרהר בתשובה, בזמן הנוח והמתאים לו, ועי"כ יתרגל וגם לא ישכח. כגון מיד אחרי קריאת שמו"ת או לפני רחיצתו או בהליכתו למקוה.

ט. כ"ב השל"ה (מסכת שבת, אות לב, ד"ה ומדת), ומדת חסידות וקדושה יתירה הוא להיות מוכנים לצורך שבת במלאכות כבידות בחצות, ומחצות ואילך יהי' העסק הכל בקדושת שבת שכולו שבת, דהיינו בהתעוררות תשובה, ותיקוני מעשים ובלימוד התורה, ככה יעשו כל בני בית עד זמן הדלקת נרות, וסימנך 'לא' תעשה כל מלאכה, כי בהתחלת קדושה מחצות ואילך, ובתוס' שעה במוצאי שבת שצריך להוסיף מקודש על החול הרי ל"א שעות.

ועיין בספר אגרות הרב שלמה שלומל זצ"ל (אגרת רביעית) וז"ל: אחד היה פה צפת תוב"ב ושמו כמהר"ר אברהם הלוי זצ"ל, אשר חיבר תיקוני שבת שבסוף קיצור ראשית חכמה, בכל חצות לילה היה קם וסובב כל הרחובות, ונתן

ולהרהר בתשובה בערב שבת כדי לנקות הפגם שפגם בענפי השבוע, קודם שיחזרו למקורם, כי אם ח"ו יחזרו הענפים למקורם כשהם פגומים אז תשובתו קשה. ובפרט ת"ח צריכים ביותר להכניע גופם כי אין הנשמה מאירה עד שיכנע הגוף וכוחותיו וכו' ויתכפרו כל עוונותיו ע"י ההודוי ושמירת קדושת השבת, ואשרי אדם שומע לי לשקוד על ד' זמנים שזכרנו וטוב לו סלה, בפרט ערב שבת. (שומר שבת פרק א סעי' ו-ג).

ובתב היעב"ץ בסידורו (מוסף השבת, אות א), זה לשון כתבי אר"י, אמרו רבותינו ז"ל כל מי שרוצה ליכנס לפני המלך, קודם שיכנס צריך שיתקן עצמו להראות לפני המלך בלבוש נאה, כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, ויקשט עצמו יום אחד או יותר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ד, טז) התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין, כן צריך לעורר בערב שבת להכין עצמו לקבל פני המלך כראוי בכבוד ובשמחה

ובספר אור לשמים (בהר, בד"ה וצוית) כתב, והנה הצדיק נקרא יום הששי וכו' שהוא כולל כל ו' ימי המעשה, ובו העת לתקן כל הו' ימים, כאשר שמעתי בשם רבנו האלהי מו"ה אלימלך מליזענסק זצוק"ל, שערב שבת קודש הוא בחינת ערב יום כיפורים.

ובספר אור זרוע לצדיק (דף נו) כתב, שמעתי ממור"ר הרב מבארנוב זצ"ל ששמע מאיש זקן שהיה משרת בחצר ובית הר"ר אלימלך מליזענסק שאפילו המשרתים

- ח. מנהג חסידים ואנשי מעשה לסיים ההכנות דערב שבת בשעה מוקדמת ולהחליף בגדיהם בחצות היום והולכים לבית הכנסת ועוסקים בתורה עד כניסת שבת.¹
- ט. לא יהלך אדם בערב שבת ולא יסע יותר משלש פרסאות מתחלת היום, כדי להגיע לביתו או לבית אחרים לשבת, אלא ישתדל להגיע לבית בעוד היום גדול שיוכל להכין הוא או בני ביתו צרכי שבת בסעודה כראוי. אלא אם כן הודיעם לפני כן שהוא עומד להגיע בערב שבת, ויכינו עבורו צרכי שבת. ולכתחילה יזהר שיגיע

עיונים והארות

מיד סגר החנות, פעם אחת נתקנא בו הס"מ ובא לנסותו, והתלבש בדמות שר גדול, ולקח הרבה סחורות יקרים, ועשה השוואה על כל אחד, ועדיין לא מדד כמה אמות יש בכל אחד, ובתוך כך הגיע חצי היום, והלך הגביר לסגור החנות, והשר התחנן לו שיתן לו הסחורה ולא רצה, והפסיד מעות הרבה, וכבדוהו מן השמים עבור זה בן קדוש, הרמ"א מאורן של ישראל ז"ע.

י. וכך היה מנהגו של מו"ר המקובל האלקי ראש הישיבה כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל שהיה עולה לישיבה בערך בשעה שתיים אחרי הצהרים כשהוא לבוש בגדי פאר והדר וכולו אומר כבוד בגדי שב"ק והיינו באים עם מו"ר אבי שליט"א והם היו לומדים תקוני הזוהר עם פירוש "גן הירק" ואנחנו היינו לומדים הלכות בא"ח ורש"י על הפרשה והיינו שמחים מאד.

וכן היה מנהג מו"ר מרן מלכא ראש ישיבת "פורת יוסף" כמוה"ר יהודה צדקה זצוק"ל שהיה בכל ערב שבת לומד חברותא עד שעת תפילת מנחה עם הגאון ר' יעקב כהן זצוק"ל ורק מלימוד זה זיום שישי סיימו כמה פעמים את הש"ס אשריהם ואשרי חלקם.

קולו והיה צועק בקול מר, קומו לכבוד השם יתברך, שהשכינה היא בגלות, ובית קדשינו היתה לשריפת אש, וישראל הם בצרות גדולות. כמו אלו הדברים הרבה היה מכריז. ועל תלמידי חכמים היה קורא לכל אחד בשמו, ולא אז מן החלון עד שראהו שכבר קם מן המטה. ובשעה אחת נתמלאה כל העיר כולה קולות של גירסות ושל משניות ושל זוהר ומדרשי רז"ל ושל תהלים ושל נביאים ושל פזמונים ובקשות ותחינות. ובליל ששי היה מנהגו של זה החסיד ב' שעות קודם היום, היה קורא על הנשים שיקומו ויכינו לשבת, ושילושו העיסה. והיה מתרה בהם, אם אמצא תבשיל או אפיה על גבי האש סמוך לשבת, תדעו נאמנה שאקח את הכל לעניי הקדש. והיו הנשים מתפחדות ממנו, והיו מזרזין את עצמן זירוז גדול. ובערב שבת סמוך לשקיעת החמה בדק בכל הבתים, וכל מה שמצא על גבי האש, לקחו להקדש.

ועי' בספר רחמי האב (אות שבת, סי' נד) שהביא מעשה נפלא מהגביר ר' איסר'ל (אביו של הרמ"א), שהיה לו חנות גדול ויקר בכל מיני משי, והיה מנהגו כאשר הגיע חצי היום בערב שבת,

לפחות שעת אחת קודם כניסת השבת י"א.

עיונים והארות

ויתעכב, וחייב כל אדם לדאוג שלא יכשל באיסור תורה, דכתיב ושמרתם את משמרת, וחמור טפי מהאמור שם בשו"ע, שהרי כאן החשש גדול יותר, שיש לחוש שמא תארע תקלה שאינה תלויה בו, ואז קרוב הדבר שיגיע לידי חילול שבת, ולכן לא יצא אפילו לדבר מצוה. ויש לו לדאוג לכך שיגיע לפחות שעה אחת קודם כניסת השבת, כך שאפילו אם תארע לו תקלה, רוב התקלות אפשר לתקנן בתוך שעה, ולא יבוא לידי חילול שבת.

וב"ב בקצות השלחן (בדי השלחן סי' ס"ק ה) בשם המ"ב (ס"א א) וז"ל: ובהרבה אחרונים ראיתי שכתבו דמ"מ צריך ליזהר לכתחלה שלא ילך או יסע עד סמוך לערב מפני שכמה פעמים נכשלים עי"ז ובאים לידי חילול שבת כי בעל אושפיזא או אפילו בביתו כשבא סמוך לשבת מוסיפין לבשל בשבילו ומחללין שבת וגם כמה פעמים יארע דלא יגיע למלון ולביתו מבעוד יום עד שחשכה ממש וכמה חילול שבת יש בהוצאה והכנסה ויציאה מוחוץ לתחום ושבתית בהמתו ולכן כל זה ישים האדם ללבו וימהר לשבות אפילו בכפר ולא יסיתנו היצר לומר עוד היום גדול והדרך טוב עכ"ל. והוסיף בקצות השלחן ובפרט בנסיעה באוטומובילים שנתחדש בזמנינו צריך ליזהר שלא יסע דרך רחוקה של איזה שעות בע"ש ולפחות מחצות היום והלאה כי הקלקול מצוי בהם כאשר ענינו רואות ולפעמים צריך כמה שעות לתקנם ועלול מאד לבה לידי חילול שבת

יא. גמרא סוכה (מד:): אמרו, אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר משלש פרסאות. ופירש רש"י, אלא ישבות לו בעוד היום גדול ויכין לו סעודת שבת. והרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת הי"א) כתב, אסור לו לאדם שיהלך בערבי שבתות יותר משלש פרסאות מתחלת היום, כדי שיגיע לביתו ועוד היום רב ויכין סעודה לשבת, שהרי אין אנשי ביתו יודעים שהיום יבוא כדי להכין לו, ואין צריך לומר אם היה מתארח אצל אחרים שהוא מביישם מפני שלא הכינו להם דבר הראוי לאורחים. ע"כ. וכן כתב המאירי שם, שדין זה הוא בין היכא שהולך למקום אחר, ובין היכא שחוזר לביתו, שמוא לא ימצא דבר מתוקן לצורך השבת, ויפקיע עונג שבת. וז"ל מרן בשלחן ערוך (סימן רמט סע"א): אין הולכים בערב שבת יותר מג' פרסאות, כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול. ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת, בין שהולך לבית אחרים, בין שהולך לביתו. והני מילי כשהוא בשוב במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת, או שאינו מקום יישוב בטוח, מותר לילך אפילו כמה פרסאות. ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא. ע"כ.

אולם כתב מו"ר האור לציון (ח"ב פט"ז במקורות לתשובה ו). וז"ל: הנה אף שכתב בשו"ע שאם הולך למקום שיוודעים שצריך להגיע שם מותר לילך כמה פרסאות שירצה, מ"מ צריך כל אדם לחשוש שמא תארע לו תקלה באמצע הדרך

- י. אסור לנסוע בערב שבת ברכב שהנוהג בו חשוד לחלל שבת, ויודע שעתידי לחזור לביתו, ואין באפשרותו להגיע לביתו קודם כניסת השבת.²
- יא. מאחר שהניח אדם תפילין בבוקר בשעת התפילה נכון להמנע מלהניח תפילין בערב שבת אחר חצות היום כי כבר נכנס הארת השבת.³
- יב. ראש חודש שחל בשבת קודש, צריך להוסיף עוד תבשיל משאר שבתות לכבוד ראש חודש.⁴
- יג. כתב רבנו האר"י זיע"א, מכל תבשיל אשר יבשל לכבוד שבת צריך לטעום ויזכה לחיים, על שם "טועמיה חיים זכו".⁵

עיונים והארות

(או"ח יא, ב) וכף החיים סופר (סי' כה ס"ק ק. וסי' כט ס"ק ב), וכן פסק מורנו הבן איש חי (ש"א פר' וירא אות כג).

וזכורני באחד ימי השישי שמור"ר היה לומד בישיבה אחר הצהרים ואדם אחד היה יושב בישיבה ומניח תפילין ואמר לו מור"ר כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל הנחת תפילין כבר היום ואמר למור"ר שהניח כבר בבוקר ואמר לו מור"ר לא תניח עתה תפילין אה"צ כי כבר נכנס הארת שבת ואין ענין להניח תפילין.

יד. רוח חיים (רמב אות ב), כה"ח (ס' רמב אות ט). וכן בשבת חנוכה ירבה בסעודת שבת, בא"ח (שנה א' פר' וישב הלכות חנוכה אות כח).

טו. שערה"ב (דף סב ע"ב), פע"ח (שער יח פרק ג) סידור היר"א (ח"ב דף 99), כה"ח (ס' ר"ן אות ה) והביא שם הטעם כדי לתקנם כהוגן ויהיו נאכלים לתאוה, וכן מצא בשם הירושלמי טועמיה חיים זכו מצוה לטעום קודם השבת תבשילין של שבת לכבוד שבת. והעושה כן מאריכין לו ימיו ושניו. מג"א (ס"ק א), בא"ח (ש"ב פר' לך אות ז) וז"ל: ומצוה לטעום מכל התבשילין בע"ש דבר מועט.

ח"ו והחכם עיניו בראשו. וכ"כ בהלכה ברורה (הלכה ד).

יב. מור"ר האור לציון (שם תשובה ז).

יג. בדבר זה נחלקו רבותינו המקובלים דעת המהר"י צמח בנגיד ומצוה שמניחים תפילין לאחר חצות בער"ש. וכן בתוספת שבת (פ"א, א). וכ"כ הרב חמדת ימים (ח"א דף כח ע"ב) וז"ל, וביותר המשכילים [חכמי הקבלה] יזהרו בתפילת מנחת ע"ש להתעטף בטלית ותפילין, כדי להיות מוכנים לקבל קדושת שבת, כי כל דבר שבקדושה בעי הכנה, דהיינו ע"י נשמה חדשה ששורה עליו מהמעשה הטוב. עכ"ל.

אמנם הרמ"ע מפאנו נהג שלא ללבוש תפילין אחר חצות ע"ש. וכ"כ מהר"ם פאפירש ז"ל באור צדיקים [מנחה, דף כד ע"א] וז"ל: קיבלתי ממוז"ל שלא להניח תפילין בע"ש, כי כבר נתנוצץ קדושת שבת" ע"כ, וכ"כ רבנו יוסף אירגאס בספרו שומר אמונים (שו"ת שבסו"ס סימן ז) והביאם הגאון החיד"א במחזיק ברכה (או"ח סי' כה, טז, וסי' רסז, א).

וכן הוא מנהג בית אל, ועיין עוד עיקרי הד"ט

ד. אם האדם בתענית בערב שבת בכל זאת טועם ופולט בלא ברכה וזוכה לחיים העליונים^{טז}.

טו. מנהג ק"ק חסידים בית אל לעשות בכל ערב שבת קודש קודם המנחה התרת נדרים^{יז}.

עיונים והארות

ענין זה, אולם מהרח"ו זיע"א והתלמידים הפצירו בו שיגלה להם, ובלית ברירה גילה להם, ואח"כ אמר שבעבור שגילה סוד זה גזרו עליו עונש שיפטר מן העולם, והתלמידים ששמעו זאת החלו לבכות ולהצטער מאוד, ואז רבינו האר"י צוה להם שיזוורו עמו בחצר אחת עם בני ביתם ומשפחותיהם, ושם למד עמהם כמה חודשים עד שביום שישי אחד פרצה מריבה גדולה בין הנשים וזה גרם שגם החברים התקוטטו זה עם זה, ורבינו האר"י עשה שלום ביניהם ואמר להם שכל עוד שיש אחדות ביניהם לא יאונה להם שום רעה ח"ו ויש עליהם שמירה עליונה בזכות הסודות הק' שהם לומדים, אולם אם הם יתקוטטו עלול להיות ח"ו צרה גדולה, ואז נעשה שלום ביניהם זמן מה, עד שביום שישי אחד נתקוטטו הנשים וגררו גם את בעליהם עמהם ונעשתה מריבה גדולה בין כולם, ואז בתפילת מעריב דליל שבת ראו שרבינו האר"י זיע"א בצער גדול, ושאלו אותו מדוע, והשיב להם שבעת קבלת שבת נתגלה אליו הס"מ ואמר לו את הפסוק גם אתם גם מלככם תספו, היינו שנגזר עליו להסתלק מהעולם, ואז נחלה בחולי המגיפה ואחר כמה ימים נסתלק מן העולם.

ונלמד מזה מוסר גדול, שטעם הסתלקות רבינו האר"י זיע"א מן העולם היה משום שגילה את סוד "עוזלין דאיילתא" לחברים, ומסתמא ידע שיקבל עונש זה ובכל זאת מסר את נפשו כדי לגלות את סודות התורה, אולם זה היה יכול להמנע אם התלמידים היו באחדות ולא היו מתקוטטים, כי כח האחדות יסודות התורה העצומים שהיו שם הגינו עליהם מהסט"א, אולם מכיון שנפלה קטטה

ע"כ. ומנהג צדיקים לומר בשעת הטעימה "טועמיה חיים זכו".

ובמחזור ויטרי (סי' קצא ד"ה תכנת לשון) הביא, ובירושלמי מפרש טעמא שלא יכעוס על בני ביתו מפני הקדחת תבשילו. וכתוב וידעת כי שלום אהלך (איוב ה, כד). ומוקמינן ליה בשבת בהדלקת הנר וכל שכן שצריך להזהר פן יקדיח התבשיל.

טז. בא"ח (שם) ואם הוא בתענית, כתב באשל אברהם (סי' רנ"ס"א) ז"ל טועם ופולט וזוכה לחיים העליונים. וכמובן שלא יברך.

יז. דברי שלום במנהגים (סי' לא).

כתב רבינו חיים פלאגי זצ"ל בספרו כף החיים (סימן ל"ב אות י"ז) שהיות ורבינו הרש"ש זיע"א הוא גלגול רבינו האר"י זיע"א לכן תוקן לומר קודם מנחה בערב שבת סדר התרת קללות לתקן את הקטטה שהיתה בזמן רבינו האריז"ל בער"ש בזמן המנחה ע"כ.

ועיין בספר נקודות הכסף (ח"ג עמוד 53) וז"ל: וביאור סוד תקנה זו שתיקנה רבינו הרש"ש זיע"א, שלא נמצא לה שום מקור בדב"ק של הרב בשעה"כ ובפרע"ח ועוד, וכן ענין אמירתה בע"ש קודם מנחה דווקא, יתבאר עפ"י מ"ש בספר שבחי האר"י, שפעם הגיעו התלמידים עם רבינו האר"י למאמר בזה"ק פר' מצורע המבאר את ענין "עוזלין דאיילתא", וביקשו מרבינו האר"י שיבאר להם את הענין, ואמר להם שאין לו רשות לגלות

עיונים והארות

ביניהם היתה לסט"א שליטה לגרום שיסתלק רבינו האר"י זיע"א מן העולם.

ובשער הגלגולים (הקדמה ל"ט) כתב וזלה"ק: סיפר לי ה"ר יצחק הכהן ז"ל, כי בעת פטירת מורי ז"ל כשיצאתי (היינו המהר"ח) מאצלו, נכנס הוא (היינו מהר"י כהן) אצלו ויבכה לפניו ויאמר, וכי זו היא התקוה שהיינו כלנו מתאווים בחיך, לראות טובה ותורה וחכמה גדולה בעולם וישיבהו אלו מצאתי אפילו אחד בלבד צדיק גמור בכס, לא סלקוני מהעה"ז קודם זמני, ועודנו מדבר עמו, שאל עלי ואמר היכן הלך חיים, וכי בשעה כזאת הלך מאצלי, ויצטער מאד והבין מדבריו כי היה ברצונו למסור לו איזה דבר ספר, אז אמר לו מה נעשה מכאן ואילך, ויאמר תאמרו לחברים משמי שמהיום והלאה לא יתעסקו כלל בחכמה זו שלמדתים, כי לא הבינו אותה כראוי, ויבאו ח"ו לידי כפירה ואבוד נפש. ואמנם הרח"ו לבדו יעסוק בה לבדו בלחישה בסתר, ויאמר וכי ח"ו אין עוד לנו תקוה, ויאמר לו, אם תזכו אני אבא להם ואלמדכם, ויאמר לו איך תבא ותלמדנו אחר שאתה נפטר עתה מהעה"ז, ויאמר לו אין לך עסק בנסתרות, איך תהיה ביאתי לכם, אם בחלום אם בהקיץ, אם במראה, ותכף א"ל קום צא מהר, כי אתה כהן, והגיע זמני, כי אין פנאי להאריך בשום דבר, ויצא מהר, וטרם שיצא ממפתן הבית, פתח פיו, ויצאה נשמתו בנשיקה זלה"ה:

והיינו שרבינו האר"י קודם הסתלקותו מהעולם גילה, שיבוא שוב להשלים ולגלות לחברים את הסודות והדרכים שעדיין לא גילה, רק שלא אמר כיצד זה יעשה.

והגה"ק המקובל האלוקי רבי אהרון פריא זצ"ל בספרו תולדות אהרון ומשה, (הבא יחד עם ספר מעיל קודש ובגדי ישע) בקונטרס אפר יצחק (דף ט' ע"ד) כתב וזלה"ק:

וא"כ שהגדיל הפליא רבינו הרש"ש זיע"א לגלות לנו מה שלא עלה על דעתנו כמש"ל, ודו"ק

היטב כדי שנכיר בעזרת השי"ת מתיקות רבינו הרש"ש זיע"א, שגילה לנו בעין טובה ועליו נאמר טוב עין הוא יבורך, כי נתן מלחמו לד"ל, והיודע ומכיר אותו וחכמתו הנפלאה יודה שמה שאמר הר' האר"י זיע"א תאמר לתלמידיו קודם פטירתו שאם יזכו יבוא בגילגול וכו' כמ"ש בשבחי האר"י כנראה לנו שבא בהרש"ש זיע"א, וגילה כל מחסורינו, דכשנדקדק בהקדמותיו נה"ש ורחובות הנהר מעט החזיק את השמים והארץ בתוכו.

ובסה"ק פאת השדה (ח"ב דף רכ"ג) הביא מ"ש רבינו השד"ה זצ"ל וזלה"ק: מצאתי כתוב בספר תוכחות חיים (להרב חיים פלאגי זצ"ל ח"ב דף צ"ו ע"ב) שכתב שם, שאמרו על רבינו הרש"ש זיע"א, שהבטחה שהבטיח רבינו האר"י ז"ל לתלמידיו כשהיה טובל בתוך המקוה שהולכיכיהו לקברו, שאמרו להם אם תזכו אבוא אליכם פעם אחרת, כי בא להם הרב האר"י ז"ל בגילגול מוהרש"ש זיע"א **ומוסיף** שם: נראה מזה לומר, שמורינו הקדוש הרש"ש זיע"א הוא גילגול רבינו האר"י זל"ה, ותלמידיו הם תלמידי האר"י ז"ל.

והיינו שרבותינו המקובלים סברו, שהיות ורבינו הרש"ש זיע"א פתח את שערי סודות התורה באופן מיוחד במינו, ואין מי שגילה וביאר בבהירות נפלאה כזו את דברי הרב בע"ח ומבין"ש ועוד ע"י הקדמת רחובות הנהר והגהות השמ"ש, והביאורים לשעה"כ והיחודים ע"י הסידורים הק' והקדמות נה"ש, א"כ הבטחת רבינו האר"י זיע"א שיבוא שוב ללמד את תלמידיו ולהשלים את מה שהחסיר מללמדם התקיימה ע"י שבאה נשמת רבינו הרש"ש זיע"א, ותלמידי רבינו הרש"ש המה גלגול תלמידי רבינו האר"י זיע"א.

ולבן תיקן רבינו הרש"ש לעשות התרת נדרים וקללות בע"ש, כי רצה לתקן את פגם הקטטה שהיתה בע"ש שבסיבתה הסתלק רבינו האר"י.

מאמרי הזוה"ק

זוהר חדש - בריאת האדם

ז"ח דף קמ"א ע"א

וּבְגִוּנָא דְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה אָדָם, הָכִי אָמַר לְסַפִּירֵן נַעֲשֶׂה
 אָדָם וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַקַּב"ה עַל עַם יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה אָדָם כִּךְ אָמַר עַל הַסְפִירֹת
 נַעֲשֶׂה אָדָם, דָּא עֲמוּדָא דְאִמְצָעִיתָא דְאִיהוּ רֵאשׁוֹן לְמַחֲשָׁבָה
 וְאַחֲרוֹן לְמַעֲשָׂה זֶה עֲמוּד הָאִמְצָעִי בְחַי' דַּת"י שֶׁהוּא תְּפֹאֶרֶת יִשְׂרָאֵל שְׁכּוּלָל בְּתוֹכּוֹ כֹּל
 הו"ק וְהוּא שֵׁם מ"ה וְנִקְרָא אָדָם וְהוּא שֵׁם הוּי"ה ב"ה וְשֵׁם אֲדֻנּוּת שֶׁהוּא רֵאשׁוֹן לְמַחֲשָׁבָה מִצַּד
 אוֹת י' דְהוּי"ה דַּת"ת וְאַחֲרוֹן לְמַעֲשָׂה מִצַּד אוֹת י' דְאֲדֻנּוּת שְׁבוּ, דְאֲנֹנִן חֲכָמָה פְּרֵאשׁ

עיונים והארות

ד"ו ע"א), ודומה הוא במעלתו בצד מה ליו"כ, כי
 הוא בינה (עיין זוה"ק ח"ב רד. וח"ג כט.) לכן תיקנו
 לעשות בערב ש"ק סדר התרת נדרים.

והביא עוד טעם (שם כו) שהוא "משום שצריכים
 להכנס לקבלת שבת בטהרת הנשמה
 ונקיותה מכל נדר או איסור, כי נשמה יתירה גוף
 נקי בעיא".

ומנהיגנו בישיבת נהר שלום תכב"ץ מזמן
 מו"ר הגר"מ שרעבי זצוק"ל
 לעשות התרת נדרים ביום שישי בבוקר אחר
 תפילת שחרית. והיע"א.

ובספר שיבת ציון (שער א אות כד) כתב שטעם
 התרת נדרים וקלות בערש"ק, הוא כיון
 שיום השבת הוא כנגד עולם הנשמות והנחמות,
 ודומה מעט ליום הכיפורים שבו מבטלים הנדרים
 והאיסורים, ושולט בו עץ החיים, ובביאורו יושב
 ציון שם כתב, ועיין בעץ החיים (שער הכללים פ"ז)
 בסוד ההתרה בליל יו"כ, וכן בשער הכוונות (דף ק'
 ע"א), וכ"ב הר"ד אבודרהם והרא"ש ועוד, ומביאו
 דבריהם בטור והב"י (או"ח תריט), וכיון שיום שבת
 קודש הוא יום בו שולט עץ החיים כדאיתא
 בהקדמת זוה"ק (ח"א וכ"כ שער מאמרי רשב"י בראשית

וְחִכְמָה בְּפִיָּה שהם חכמה בראש היא אות י' דהוי"ה דת"ת וחכמה בסוד גם כן אות י' דאדנות. **דְּכָל סְפִירָה יְהִיב פִּיָּה חוּלְקָה** שכל ספירה נתנה בו חלקה כי הת"ת כלולות בו הזרועות שהם חסד גבורה, ב' רגלים נצח והוד, הראש כחב"ד והיסוד ברית, הכל כלול בו והוא כולל ותופס את כולם. **וּבְגִין דָּא אִיהוּ בְּדִיוֹקְנָה** (במדבר י כה) **מֵאַסֵּף לְכָל הַמַּחְנוֹת לְצַבְאוֹתָם. וְרַעְיָא מְהִימְנָא בְּדִיוֹקְנָה** ולכן הוא בצורתו צורת ו' שלו מאסף לכל המחנות מכל הספירות ומשה רבנו הוא צורת התפארת כי הוא מהדת"י מצד התפארת.

וְאָמַר לְמַלְאֲכֵינִי נַעֲשֵׂה אָדָם, וְדָא מַטְטְרוּ"ן וכך אמר הקב"ה למלאכים נעשה אדם והוא מטטרו"ן שהוא חנוך, **דְּכָל מַלְאָךְ וְחִיָּה שְׁנַיִ פִּיָּה חוּלְקָה** שכל מלאך נתן בו חלקו וכן כל חיה נתנה חלקה. **וְהָכִי אָמַר לְצַבְאָ הַשָּׁמַיִם לְמַעַבְדֵי לְשִׁמְשָׁא בְּדִיוֹקְנָה, וְכָל כּוֹכְבָא יְהִיב פִּיָּה חוּלְקָה** וכן אמר הקב"ה לכל צבאות השמים לעשות אדם בצלמנו שהוא השמש בצורת התפארת כי הת"ת נקרא שמש וכן משה רבנו נקרא שמש וכל כוכב נתן בו חלקו, **וְעָלַת עַל כָּלָא אֲשֶׁתִּתְּךָ בְּהוּ בְּכָל אֲתָר בְּתַפְאָרְתָּ בַמַּטְטְרוּ"ן** ובשמשא, **וְלִית לְאַרְבָּא בְּהַאי** והעליון על הכל שהוא א"ס ב"ה נשתתף בהם בכל מקום אם בתפארת שבספירות אם המטטרו"ן במלאכים, ואם בשמש בכל צבא השמים ואין להאריך עוד בענין זה.

וְעוֹד נַעֲשֶׂה אָדָם. לְאִמֵּן דְּזָרַע בְּמַה זְרַעוּנִין בְּבַת אַחַת, וְכָל
אֶחָד נָפִיק לְיוֹמוֹי מִשָּׁל לְאוֹמֵן שׁוֹרַע כְּמַה זְרַעוּנִים בְּבַת אַחַת אִם חֲטִים,

אם פירות, אם תבואה וכל אחד יוצא ביומו בזמנו יש לאחר יום יש אחר יומיים וכו', והאומן
הוא הקב"ה שזרע את השמים ואת הארץ כל תולדות השמים וכל תולדות הארץ וכל אחד
נתגלה ויצא ביומו. לְבִתָּר אָמַר לְאֵלִין לְאִנּוּן פּוֹעֲלִים, אֲנָא בְּעֵי
דְתִשְׁתַּתְּפוּ בְּלָבוּ לְמַעַבְדַּ מְאָנָא אַח"כ אמר לאותם הפועלים שהם הו"ק
יום א' חסד יום ב' גבורה וכו' אני רוצה שתשתתפו כולכם יחד לעשות כלי שהוא אדם,
וְכָל חַד מְנַיְבוּ יְהִיב בֵּיהּ חוּלְקָה מְמַה דִּיהֲבִית בְּבוּ וְכָל אַחַד
מִכֶּם יִתֵּן בּוּ אֶת חִלְקוּ מִמַּה שִׁנְתִּי בְכֶם, וְאֲנָא אֲשִׁתַּתְּףָּ עִמְיָבוּ בְּהִתְוֹא
מְאָנָא חוּלְקָא מְנֵי ואני אשתתף עמכם באותו הכלי שהוא האדם חלק ממני שהיא
הנשמה חלק אלוה ממעל. אָמְרוּ לֵיהּ מַאי הָאִי מְאָנָא כָּל בְּדָ חֲשִׁיב
קְדָמָךְ דִּיהִיא כְּלִיל מְכֻלָּא אמרו לו הו"ק מי הוא הכלי שכ"כ חשוב לפניך
שיהיה כלול מכל העליונים והתחתונים. אָמַר לוֹן הָאִי מְאָנָא אִיתּוּ אָדָם
דִּיהִיא בְּדִיוֹקְנָא דְאָדָם עֲלָתָה אמר להם הקב"ה זה הכלי הוא האדם ואני
רוצה שהוא יהיה בצורת האדם העליון.

אָמְרוּ לֵיהּ אַמַּי תִּימָא לָן דְּכָל חַד וְחַד יְהִיב בֵּיהּ חוּלְקָה אמרו
לו האומנים שהם הו"ק מדוע תאמר לנו שכל אחד ואחד מאתנו יתן בו חלקו. וְהָא
אַנְתָּ הוּא אַדוֹן דְּכָלָא, וְאַנְתָּ בְּרַאתָ כָּלָא, טַל אַנְתָּ מְכָל חַד
וְחַד מַה דְאַנְתָּ בְּעֵי והרי אתה הוא אדון הכל מושל בכל ואתה בראת הכל קח אתה

מכל אחד ואחד מה שאתה רוצה, **דְּלֹא יְהִי פִתְחוֹן פֶּה לְאִנּוּן דְּלֹא אִשְׁתְּמוּדְעִין בְּךָ** שלא יהיה פתחון פה לאלה שלא יודעים בך ומכירים בך, **דְּיִמְרוּן דְּעוֹבְדֵי דְּאָדָם אַנְתָּ צָרִיךְ מְשִׁלְיָחִין דְּיִלְךָ** שיאמרו שלמעשה בריאת

האדם אתה צריך ג"כ לשליחים שלך ואתה לא מסתדר לבד ח"ו.

אָמַר לוֹן, לְמִלְכָּא דִּיהִב מִתְנָא לְעַבְדֵּי, וְיְהִיב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד חוֹלְקָה וְאַחֲסַנְתָּה מִהֵוֹא מִתְנָא אמר להם הקב"ה

משל למלך שנתן מתנה לעבדיו ונתן לכל אחד ואחד חלקו ונחלתו מאותה המתנה הכוללת שיש בה חלקים שונים. **לְבַתָּר אַתָּא עַבְדָּא מְהִימְנָא לְגַבְהָ וְשְׂאִיל לִיָּה מִתְנָה** ואח"כ בא אליו עבדו הנאמן ובקש ממנו ג"כ מתנה. **אָמַר מִלְכָּא הֵאֵי עַבְדָּא פִּלַּח לִי בְּכָל אֲבָרֵין דְּיִלְהָ** אמר המלך זה העבד עובד אותי בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו בחשק גדול. **וְהָכֵי אַנְא בָּעֵי לְמַעַבְד מְאֵנָא דְּיִלְהָ מִתְנָה מְכָל חֵילִין דְּיִלְיָ** וכך אני רוצה לעשות את הכלי שלו מתנה מכל הצבאות שלי. **מָה עַבְדָּה, כְּנֵשׁ כָּל מְשָׁרְיָן דְּיִלְהָ** מה עשה המלך, אסף כל המחנות שלו **וְאָמַר לוֹן, בְּעֵינָא מְנִיכּוּ כָּל חַד וְחַד יְהִיב מִתְנָה מְדִידָה לְהֵאֵי עַבְדָּא** ואמר להם רוצה אני מכם שכל אחד ואחד יתן מתנה משלו לזה העבד, **וְאַנְא אִשְׁתַּתַּף עִמְכוּן וְאַתָּן לִיָּה מִתְנָה מְדִילִי** ואני אשתתף עמכם ואתן לו מתנה ממני כלומר אני אתן את הנשמה שלו.

בְּמִנְהוֹן אֶקְשׁוּ וְאָמְרוּ (תהלים ח ה) מָה אָנּוּשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ יֵשׁ מַהֵם
 שהקשו ואמרו מה הוא האדם הזה שאתה רוצה לברא שהוא חשוב יותר מאתנו
 או מכל צבאות השמים שאתה זוכר אותו במיוחד. **וּבְמִנְהוֹן אָמְרֵי בְּרַעְיָא**
שְׁלָיִם ויש מהם שאמרו אנחנו נותנים מאתנו באהבה וברצון שלם. **אוּף הָכִי קָדָם**
דְּאֵתְבְּרִי עֲלֵמָא, עֲאֵלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַחְשָׁבָה לְהַבְרָאוֹת, והנמשל
 גם כאן קודם שנברא העולם עלו ישראל במחשבה להבראות תחילה **קָדָם**
דְּאֵתְבְּרִיאוּ מְלַאכִין וְכָל בְּרִין דְּעֲלֵמָא דְּעוֹבְדָא דְּבְרָאשִׁית
 קודם שנבראו המלאכים וכל הנבראים שבעולם של מעשה בראשית. **וּבְחִיבּוֹ**
דִּילְהוֹן, אַנְחָ לְעוֹבְדָא דִּילְהוֹן דִּיהוֹן בְּתַרְאִין לְעוֹבְדָא
דְּבְרָאשִׁית ומחמת חיבתם ואהבתם הניח הקב"ה את בריאת האדם עם ישראל שיהיו
 אחרונים למעשה בראשית. **וְאָמַר עֲלֵה נַעֲשֶׂה אָדָם** ורק לבסוף ביום הששי עת
 בריאת האדם אמר "נעשה אדם".

וְאֵמַאי ושואל, מדוע אמר לכל הבריאה כולה ולכל צבאות השמים ולכל העולמות
 נעשה אדם **אֵלָא בְּגִין חִיבּוֹ דְּאֵבוֹהוֹן דְּבִשְׂמִיָא**
דְּאֵתְקַרֵי יִשְׂרָאֵל אלא מחמת חביבותם לאביהם שבשמים שנקרא ישראל, כלומר
 הקב"ה אמר אלה בני והם נקראים על שמי. **וְאֵנּוּן הָווּ עֵתִידִין לְאֵתְקַרֵי**
בְּשֵׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל והם יהיו עתידים להקרא בשמו ישראל, **כְּנִישׁ לְעֵלְאִין**
וְתַתְּאִין לְמִיַּהֲב חוֹלְקָא מְבַלְהוּ לכן אסף הקב"ה לעליונים ולתחתונים
 שכולם יתנו חלק משלהם. **כְּנִין דְּאֵי יַחֲוֹב אָדָם, בְּלָהוּ אֲשַׁתְּכַחוּ**

חֲסֵרִין בְּהוֹן, מֵהָהוּא חוֹלְקָא דִּיהִבּוּ בֵּיהּ, וְכִלְהוּ יַבְעוּן רַחְמֵי
 בְּגִינָה לפי שאם יחטא האדם כולם ימצאו חסרים ופגומים בהם בעצמם כי הוא חלק מהם
 מחמת שנפגם אותו חלק שנתנו בו, וכולם יבקשו רחמים בשבילו. וְאִיהוּ יְהִבּ בְּהוֹן
 מְדִילָה והקב"ה נתן בעם ישראל חלק משלו כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים, בְּגִין
 דִּימְרוּן לִיה עֵשָׂה לְמַעַנְדָּא אִם לֹא לְמַעַנְנוּ, בְּגִין תְּהוּא
 חוֹלְקָא דִּילָד דִּיהִבְתָּ בְּיִשְׂרָאֵל כדי שכל צבאות השמים וכל הבריאה יאמרו
 לו עשה למענך לחלק שאתה נתת בו בישראל. תָּדָא תּוּא דְכִתְיב (דברים לב
 ט) בִּי חֶלֶק יְהוָה עִמּוֹ וזה מה שכתוב שיש חלק של הקב"ה בעמו. וְאִיהוּ
 מְחִיל לֹון בְּגִין תְּהוּא חוֹלְקָא דִּילָה דִּשְׁמֵה דִּיהִבּ בְּהוֹן והוא
 מוחל להם בשביל אותו החלק שלו של שמו שנתן בעם ישראל.

דָּאִם לֹא יְהִיבוּ אֲנֹון מִנְרַמְיָהוּ חוֹלְקָא בֵּיהּ בְּרַעוּתֵיהוּ שאם
 לא היו נותנים כל העולמות העליונים והתחתונים וכל הבריאה חלק מהם מרצונם
 והיה הקב"ה לוקח מהם בעל כרחם, בְּלָהוּ הוּוּ טַעֲנִין עֲלֵה כולם היו טוענים
 עליו, דְּאֲנֵת נְטִילַת מְנָן עַל בְּרַחְנָא, חוֹלְקָא דִּיהִיבוּ פְּאָדָם
 מִכָּל חַד וְחַד אתה לקחת מאתנו בעל כרחנו חלק שהוא באדם מכל אחד ואחד,
 וְלֹא הוּוּ מְרַחְמֵי עֲלֵה ואז לא היו מרחמים עליו. וּבְגִין דְּלֹא יְהִי לֹון
 פְּתַחוּן פֶּה ובשביל שלא יהיה להם פתחון פה, בְּגִין דָּא לֹא פִּעָא לְנַטְלָא
 חוֹלְקָא אֲלֵא בְּרַעוּתָא דִּילָהוֹן ובשביל זה לא רצה הקב"ה ליקח מהם חלק
 אלא שהם יתנו מתנה מרצונם המלא [א].

בְּגִנָּה דָּא דְּאֵתְמַר בְּרַעְיָא מְהִימְנָא, כעין זה שנאמר במשה רבנו הרועה
הנאמן, (תהלים סח יט) **עָלִיתָ לְמָרוֹם שָׁבִיתָ שְׁבִי לְקַחַת**

מִתְנֹנֹת בְּאָדָם [ב] שכשעלה משה רבנו למרום לקח את אותם נצוצות שלקחו אותם
החלקים ששייכים לנשמת אדם הראשון אחר שחטא ועתה משה רבנו מתקן ולוקח אותם
ניצוצות בשביל להשיב אותם אל הקדושה [ג]. **וּבְגִין דְּמִזִּיקִין סָרְחוּ לְגִנְהָ,**

עינים והארות

הוא בכוחו יכול לפטור את העולם מן הדין, ובזכות
תורתו וצדקתו ולימוד הזוה"ק שעיקרו בא לדור
של ביאת המשיח, עי"ז נגאל כמש"כ "בדא יפקון
מן גלותא ברחמי" - פלא פלאות.

ב. התרגום מתרגם על הפסוק, "ביד רמה"
"בריש גלי", בריש - אותיות רשב"י, גלי - ל"ג
בעומר. שע"י לימוד הזוה"ק נצא מהגלות כמו
שכתב הזוה"ק, "בדא יפקון מגלותא ברחמי"
שהיא נשמת התורה, ובעיקר בשביל זה עלה
משה למרום להוריד את נשמת התורה שזה
הזוה"ק וחכמת הקבלה. וז"ש "עלית למרום
שבית שבי" **שב"י** ר"ת שמעון בר יוחאי רשב"י,
וכן שב"י ר"ת יצחק בן שלמה רבנו האר"י ז"ל
שהוא גילה והסביר בחכמת הסוד, וכן שב"י ר"ת
שלום בן יצחק רבנו הרש"ש זיע"א שהוא פירש
את חכמת הסוד והוציא לאור העולם את
הסידורים, ונקרא **שמ"ש** שזה ר"ת שלום מזרחי
שרעבי. שהגאון חיד"א כותב עליו, מי שלומד
את כתבי האר"י ולא לומד את הרש"ש, הרי הוא
כעוור הממשש באפילה וחושב שהוא מבין. וכן
שבי ר"ת ישראל בעל שם טוב.

ג. וראיתי דבר גדול בספה"ק, שכאשר עלה
משה רבינו לעולמות העליונים לקבל
התורה, היה מקום מיוחד שאליו היה צריך

א. וכן משמע בזה"ק (ח"א כב) וז"ל: ויאמר
אלהים נעשה אדם - סוד ה' ליראיו (כלומר
שסוד זה אין ראוי לגלותו אלא ליראי ה') פתח
ההוא סבא דסבין (כך רואה רשב"י בחזיון הארת
עתיק בדמות סבא דסבין) ואמר שמעון שמעון
מש"כ "ויאמר אלהים נעשה אדם" מי הוא כאן
הנקרא אלהים. בינתיים נעלם ההוא סבא דסבין
ולא נראה יותר אמר רשב"י לחברים בודאי דהוא
הקב"ה שנאמר בו ועתיק יומין יתיב עכ"ל.

והמתבונן יראה פלא שכשהתחיל רשב"י לדרוש
על הפסוק ויאמר אלהים נעשה אדם
אז שאל אותו הקב"ה מי זה "אלהים" האמור כאן
ושאל כן הקב"ה כי הנעשה אדם נאמר על רשב"י
כמו שאמר הפייטן נעשה אדם נאמר בעבורך, כלומר
הקב"ה לקח את דמותו של רשב"י שעל ידו תינתן
פנימיות התורה וכל סודות התורה המקיים ומעמיד
את העולם כי אם לא התורה אין עולם ואז אמר
למלאכים אתם רואים את הדמות הזאת אני רוצה
לעשות את האדם הזה שנשמתו גבוה מעל גבוה
והוא יעמיד את העולם ובזכות תורתו העולם יעמוד.

וכל הכח הגדול הזה והמאור הקדוש הזה והזכויות
הללו בשביל דורנו דור עקבתא דמשיחא,
שהוא דור שפל מאד מאד, ואלפי תינוקות לא
מכירים את השי"ת וכו', והוא מלא במחלות
יסורים וצרות וכו', ובכל זה מי מטפל, - רשב"י, כי

וְלֹא בָּעוּ לְמִיָּהב בֵּיהּ חוֹלְקָא והיות והמזיקים חטאו לקב"ה שלא שמעו בקולו ולא רצו ליתן מחלקם לאדם, וְאָמְרוּ (שם ח ה) מָה אָנוּשׁ בִּי תִזְכְּרֵנוּ וְגו' ואמרו, מי הוא בכלל האדם שאתה רוצה ליתן לו מתנה מיוחדת ולברא אותי, לֹא בָּרָא לֹזֵן לְבוֹשִׁין דְּאֲנוּן גּוֹפִין דְּלְהוֹן. וְאֲנוּן שְׁנֵאִין לֹזֵן לא ברא להם הקב"ה לאותם מזיקין לבושים שהם הגופים שלהם אלא השאיר את אותם רוחות ערומים בלא לבוש, ולכן הם שונאים את האדם. וְעַל כֵּן מִמֶּנּוּ דְּעַל ע"ב אֲמִין, דְּאֲנוּן קַמְּדֵי, בְּנוּנָא דָּא ועל כן השרים הממונים על ע"ב אומות העולם שהם לפניך הם המזיקים והם חלק הס"א והם כעין אותם המזיקין בְּדֵי יִשְׂרָאֵל מְחִיבִין לְאֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמִיָּא, אֲנוּן אֲמִין דְּעַלְמָא רְצוּעִין בִּידָא דְּבוּרָא עַלְמִין לְאֵלְקָאָה לֹזֵן בְּהוּ כאשר ישראל חוטאים לאביהם שבשמים אותם אומות העולם הם רצועה בידו של בורא עולם להלקות אותם בהם.

וְכֵד חֲזָרִין בְּתִיּוּבְתָא זָרִיק רְצוּעִין מִידָה, וְלֹא יְהֵא בְּהוֹן מְמִשׁ וכאשר עם ישראל חוזר בתשובה זורק הקב"ה את הרצועה מידו כלומר זורק את אומות העולם ולא יהיה בהם בחי' של ממש. דְּחִילָא דְּרְצוּעִין לָאוּ אִיהוּ אֵלָא בִּידָא דְּמָאן דְּנָטִיל שכח הרצועה אינו אלא ביד מי שלקחה כלומר בידו של הקב"ה. דְּעַלְיָהוּ אֲתָמַר (ישעיה מ יז) כָּל הַגּוֹיִים כַּאֲזִין

עיונים והארות

שכתוב ויהי ש"ם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, ש"ם - ר"ת שמעון משה שהיו יחד.

להגיע ושמך "מרום", ולא נתנו לו המלאכים להגיע לשם, מה עשה לקח את נשמתו של רשבי" עמו וכך יכל לעלות למעלה ל"מרום" להביא את סודות התורה וזה נרמז במה

נְגַדוּ כְלוּמַר מֵאֵבֶד אוֹתָם כִּי הֵם אִפְסוּ גִמּוּר. וּבְגִינֵי דְיִשְׂרָאֵל אֵיךְ בְּהוֹ
 חוֹלְקָא מִבוֹרָא עֲלָמִין דְּאֵיהוּ עֲלֵת עַל כְּלָא וּבִשְׂבִיל שַׁעַם יִשְׂרָאֵל
 יֵשׁ לְהֵם חֵלֶק מִבוֹרָא עוֹלָם שְׁהוּא עוֹלָה עַל הַכֹּל. וּמֵעֶשֶׂר סְפִירָאן וּמִפְּרָסִין
 וּמִלְאָכִין וְכוּכְבָּיָא וּמְזוּלִין וְגַם הֵם חֵלֶק מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאֶצִּילוֹת וּמֵהַכְסָאוֹת
 דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת שֶׁל עוֹלָם הַבְּרִיאָה וּמִלְאכִים שֶׁל עוֹלָם הַיְצִירָה כּוֹכָבִים וּמְזוֹלוֹת שֶׁל עוֹלָם
 הַעֲשִׂיָה בְּדֵי חֲזָרִין בְּתִשְׁבּוּבָה מְכֹל מַה דְּאֵתְנַשְׁיִלוֹ, כְּעוֹן רַחֲמֵי
 עֲלֵיהוּ כְּשַׁעַם יִשְׂרָאֵל חוֹזְרִים בְּתִשְׁבּוּבָה מְכֹל מַה שֶׁלְּקַחוּ כְלוּמַר מִי"ס דְּאֶצִּילוֹת וּמִבְּרִיאָה
 יִצִּירָה עֲשִׂיָה כּוֹלָם מִבְּקָשִׁים עַל עַם יִשְׂרָאֵל רַחֲמִים. בְּרֵי מִשְׁרֵינִין וּמִזִּיקִין וְחִילִין
 דְּמִסְאָבוֹ חוּץ מִן הַשְּׂדִים וְהַמְזִיקִים וְכַחוֹת הַטּוּמָאָה, דְּאֵתְמַר בְּיִשְׂרָאֵל (וְיִקְרָא
 יח כד) אֵל תִּטְמָאוּ בְּכָל אֱלֹהִים, דְּלִית לֹוֹן חוֹלְקָא בְּהוֹן שְׁנַמְר
 בְּהֵם בְּיִשְׂרָאֵל בְּבִקְשָׁה אֵל תִּטְמָאוּ בְּכָל הַטּוּמָאָה הַזֹּאת כִּי אֵין לְיִשְׂרָאֵל חֵלֶק בְּטוּמָאוֹת אֱלוֹ.

וּבְגִינֵי דְּאֵ אֱמִין דְּעֲלָמָא דְּנִשְׁמָתִין דִּילְהוֹן מֵאֲנֹן חִילִין
 דְּמִסְאָבוֹ, לִית לְשִׁתְּפָא בְּהוֹן לְאֶכִּילָה וּשְׁתִּיָה, וְלֹא
 בְּכָל עוֹבְדֵי הוֹן וְלִכְן, לְפִי שְׁאוּמוֹת הָעוֹלָם נִשְׁמָתָם מִכַּחוֹת הַטּוּמָאָה אֵין לְהִשְׁתַּתֵּף בְּהֵם
 בְּאֶכִּילָה וּבִשְׁתִּיָה וְלֹא בְּשׁוּם מַעֲשָׂה מִמַּעֲשִׂיהֶם, דְּעֲלֵיהוּ בְּתִיב כִּי עַל אוֹמוֹת הָעוֹלָם
 נֹאמַר בְּעִנְיַן ע"ז (דְּבָרִים ד' יט) אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֵיךָ אוֹתָם לְכָל הָעַמִּים וְגו',
 וּבְעַם יִשְׂרָאֵל נֹאמַר כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה לֵה' אֱלֹהֶיךָ (שֵׁם י"ד ב) וּבְדֵי בְּחַר ה'. וְעֲלֵיהוּ
 אֵתְמַר (מִיכָה ד' ה) וְעַל אוֹמוֹת הָעוֹלָם נֹאמַר בִּי כָּל הָעַמִּים יִלְכוּ אִישׁ
 בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וְאֲנַחְנוּ נִלְךְ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְגו', דְּאֵיהוּ יְחִיד
 וּמְיֻחָד בְּכָל מִשְׁרֵינִין (דף קמ"א ע"ב) דְּבְּלִילָן בְּהוֹן כִּי הוּא יְחִיד וּמְיֻחָד בְּכָל
 הַמַּחֲנוֹת הַכְּלוּלוֹת בּוֹ.

שבת מברכים חודש חשון

זכינו כבר לעבור את ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים, סוכות, ושמחת תורה, וגם התחלנו עוד פעם את התורה מחדש ועכשיו אנחנו מתחילים עונת החורף. ערב ר"ח חשון צריך לעשות תשובה ולהכין את עצמנו לקראת החודש הבא עלינו לטובה מחדש חשון, וכידוע כל ערב ר"ח אדם צריך לחזור בתשובה על כל החודש. אמנם חודש תשרי היה מלא וגדוש בתורה, במצות ובמעשים טובים, אבל צריך להמשיך אותם לכל השנה, ורמזו זאת כמה שיסד המשורר "יהא רעוא קמיה דתשרי על עמיה" שחודש תשרי יהיה על עם ישראל כל השנה. אמנם היה לנו חג הסוכות ואדם שמח בו הרבה, אבל לפעמים מחמת השמחה, אפי' שעבר עליו יום כיפור, אדם קצת טועה כי יצה"ר מפתה אותו. ופעמים ח"ו לא בירך טוב או כל מיני עוונות שהאדם דש בעקביו, לכן צריך לעשות תשובה ולהתחיל את ימי החורף חזק. לכן מי שיכול לצום יצום בערב ר"ח, ומי שלא, ישתדל בערב ר"ח לעשות תשובה ומעשים טובים ללכת בדרכי ה' ולקרוא כל התהלים עם שבעה כורתי ברית וסליחות ולעשות תשובה גדולה.

חודש זה נקרא מרחשון היות ואין בו חגים, כי בכל החדשים יש חג, בכסלו טבת חנוכה, בשבט ט"ו בשבט, באדר פורים וכו'. החודש היחידי שאין בו חג הוא חשון, לכן קוראים אותו מרחשון כי יש לו מרירות שאין בו חג. ויש אומרים פי' אדון, מר-חשון לחלוק לו כבוד מכיון שאין בו חג.

והאדמו"ר מקושניץ הסביר שנקרא מרחשון כיון שעדיין השפתיים ממללות - מרחשין את התפילות של ימים נוראים של ימי חג הסוכות.

ראש חודש חשון תמיד יומיים, לפי שהוא אחר תשרי שהוא חודש מלא, יום ראשון של ראש חודש הוא יום שלשים לתשרי, ויום שני שבו הוא הראשון בחשון.

חשון - הוא החודש השני בשנה, והשמיני למנין החדשים שמתחיל מניסן.

מזלו של חודש חשון, עקרב - שהעולם צמא בו לגשם כעקרב שהוא צמא למים.

ונקרא 'בול' לפי שבחדש זה העשב בלה בשדה ובוללין לבהמה מהבית, כלומר: מערבבים לה מרעה מן המספוא אשר בבית. ויש אומרים שהוא מלשון 'בול' שבחדש זה מתחילה החרישה והזריעה. ויש אומרים מלשון מבול, שבחדש הזה יורדים הרבה גשמים.

ובמדרש אמרו, מפני שבחדש זה התחיל המבול, לכך נגזר עליו שיהא בו מטר וגשם למכביר.

וכן, מר חשון מפני שבחדש זה הוא החודש היחיד שאין בו שום יום טוב ואין בו שמחה, ומנגד היו בו כמה צרות לישראל. בט"ו לחדש חשון בדה ירבעם בן נבט חג מלבו והגדיל חרון אף ה' על ישראל, ובששי או בשביעי בו, שחטו הכשדים את בני צדקיהו מלך יהודה לעיניו ואת עיני צדקיהו עיור מלך בבל ויאסרהו בנחשתים ויביאהו בבלה; ובחדש הזה נפרע הקדוש ברוך הוא מדור המבול ושטף עולם ומלואו - כל מה שעשרה דורות של גבורים עמלו במשך אלף ותרנ"ו שנים, וישאר אך נח, לכן קוראים חדש זה מר חשון, חדש שהיה רע ומר.

עוד טעם, על שם המים, כלומר הגשם שהעולם צמא לו ומצפה אליו בחדש זה. 'מר' פרושו טפת מים כמו "הן גוים כמר מדלי" (ישעיה מ).

ואף על פי שאין יום טוב בחדש חשון, היה ראוי שיהיה בו יום טוב כמו בימי שלמה המלך, כשבנה שלמה את בית המקדש שבע שנים, השלימו בחדש זה כמו שנאמר (מלכים א, ו, לח): "ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכל דבריו ולכל משפטו ויבנהו שבע שנים".

והיו כל ישראל מצפים לחנוכת הבית, ושלמה היה מצפה שה' יצוהו על חנוכתו - וה' לא צָוָה. והיה בית המקדש נעול שנים עשר חדש אמור מעתה, הפסיד חשון יום טוב שלו וזכה בו תשרי.

ואף על פי שהפסיד חשון יום טוב שלו, הרי זכה בדבר אחר בזכות בית המקדש שנשלם בו. שכל אותן השנים מן המבול ועד השנה שנשלם ביהמ"ק, היתה הארץ נרגשת ברישומו של המבול ארבעים יום בכל שנה, מיום י"ז במרחשון עד כ"ז בכסלו, והיה העולם שרוי בפחד מפני מוראם של ארבעים יום אלה שבכל שנה. כיון שנשלם הבית בחדש חשון - פסקו אותם מ' יום מלעשות רושם בעולם ונטל מוראם, ולפיכך נקרא החדש במקרא 'בול', כלומר, מבול - חסר מ'. ועתיד הקדוש ברוך הוא למלא לחדש חשון את חסרונו שנחסר מיום טוב.

והנה מכיון שבנין בהמ"ק הראשון נגמר בחודש חשון והיו צריכים לעשות בו חנוכת הבית והמתינו עד חודש תשרי ובו עשו חנוכת בית המקדש הראשון, הבטיח לו הקב"ה שישלם

לו לעתיד בחנוכת בית המקדש השלישי שיהיה בעה"ת בחודש חשון, והנה בית המקדש השני חנוכתו היתה בחודש כסלו ע"י מלכות בית חשמונאי וא"כ ג' חדשים אלו תשרי חשון כסלו, בהם היה ותהיה חנוכת בית המקדש.

והטעם שנדחתה חנוכת בית ראשון לחודש תשרי כי הקדוש ברוך הוא רצה לערב שמחת בית המקדש בחדש שנולד בו אברהם וכו' וכיון שנפתח בחדש מועדות והקריב קרבנות וירדה האש, אמר הקב"ה, עכשו נשלמה המלאכה וכו', ועל זה נאמר "מאד עמקו מחשבותיך" (תהלים צב) וכו'.

לילות הזהב - הזמן ללמוד תורה לשמה

בחודש זה מתחילים לרדת גשמי ברכה מים מלמעלה, וכידוע שאין מים אלא תורה, שהתורה נמשלה למים שנאמר (ישעיה נה, א) "הוי כל צמא לכו למים". וא"כ יורדים ג"כ מים של תורה מלמעלה. והעיקר הוא ההתחלה כי עתה מתחיל זמן חשוב, לילות ארוכים שנקראים **לילות הזהב** שאפשר ללמוד בהם הרבה תורה ולנצל את הזמן בעליה רוחנית. במשך היום אדם עסוק בענינים שלו, ומתי הוא פנוי, כלילה. כולם ישנים, וכמה הוא צריך לישון, לא יותר מ- 5 שעות כפי שהיה רגיל לישון בקיץ וא"כ נותרו לו עוד 5 שעות שיכול לעסוק בתורה.

רבי צבי אלימלך מדינוב שהיה נקרא "שר בית הזוהר" אמר, הלילות האלו נקראים ימי חול המועד כמו חג. אין לנו אלא תורה, ובסוף הכל הכל הבלים. מה אדם יעשה עם הכסף, "ועזבו לאחרים חילם" (תה"ט מט, יא). מה ביקש יעקב אבינו, "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי בשלום אל בית אבי" כי השאר - הכל הבל.

כמו שהתחלנו את התורה בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית וכו' ובשביל ישראל שנקראו ראשית. וכמ"ש (ירמיה ג"ג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי". וכידוע "יום הששי" אות ה' הידיעה שהתנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ - אם מקיימים ישראל חמשה חומשי תורה ואת יום הששי בסיון שניתנה בו תורה וכו', ולומדים תורה, הם קיימים ועומדים.

והעיקר ללמוד תורה לשמה כמו שאמר התנא באבות ריש פ"ו "ר"מ אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו. נקרא רַע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק, וחסידי, וישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבנו לידי זכות, ונהנין ממנה עצה ותושיה, בינה וגבורה, שנאמר לי עצה ותושיה. אני בינה לי גבורה.

ונתנת לו מלכות וממשלה וחקור דין, ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, והיזה צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים".

וכמו שאומרת הגמרא בסוכה (מ"ט ע"ב) "ותורת חסד על לשונה" וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד, אלא תורה לשמה היא תורה של חסד, תורה שאינה לשמה אינה תורה של חסד.

כלומר מי שלומד תורה לשמה אז תורתו אין לה גבולות ותורתו מתפשטת והוא מתעמק ומתעמק בה ואין לה סוף כי היא רוחנית, אבל תורה שאינה לשמה היא גשמית וכל דבר גשמי יש לו סוף וגבול.

וכן התורה היא סם, אם לומד לשמה היא סם חיים ואם לאו ח"ו סם המות. והפירוש הוא כי הוא לא יודע להשתמש בתורה הקדושה, כמו אדם שהרופא נתן לו סם תרופה אם לא יקח את התרופה ע"פ ההוראות יכול ח"ו להזקק.

"והשיאנו את ברכת מועדיך"

לאחר החגים זכינו ליום אסרו חג ופירושו כמש"כ אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. אסרו חג - הוא תוספת לחג בעוד יום אחד, בעבותים - הם בשר שמן ועבה לסעודת אסרו חג, ומעלתו כמו קרבן לפני השי"ת שנאמר עד קרנות המזבח, וכמו דאיתא בגמ' (סוכה מה:): אמר ר"ש כל העושה איסור לחג מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח.

עוד הסבירו, כי כל הימים הקדושים הללו של חודש תשרי, כל אחד מהם - כל יום, כל חג וכל מצוה הרי היא מרגלית בפני עצמה, ועלינו לקשור ולאגוד הכל יחד, כדי שלא יאבד לנו האור הגדול שזכינו בכ"ב ימים קדושים אלו דחודש תשרי ח"ו. לכן צריך האדם להתכונן לקשור את הימים הקדושים שישפיעו עליו לכל השנה כולה שילוו אותו שילך בדרך השי"ת. וזה שאנחנו מתפללים "והשיאנו את ברכת מועדיך" שנקח עמנו את הכח של החגים לכל השנה.

זכינו להתעלות בימים החשובים הללו של חודש תשרי ירח האיתנים, ועתה צריך לנצל את כל האורות והכוחות הנ"ל לליווי מיוחד שיתן כוחות לכל השנה כולה.

וכתב רבנו חיים פלאג'י, מנהג חסידים ראשונים לקדש עצמם בי"ב ימים ראשונים שאחר שמחת תורה, כי הם הכנה לכל י"ב חדשי השנה, וחוזרים על לימודים ולומדים מוסרים וחיוזקים למשך השנה כולה, והוא סגולה נפלאה שיהיה ה' עמו מראשית השנה ועד אחרית שנה.

וכן כתב הגאון חיד"א - אחרי החג ובחודש חשון, יתאמץ ביראת שמים ולימוד תורה לשמה כי היא תחילת השנה, וסימנא טבא לכל השנה ושלא יראה שהתשובה של יוהכ"פ היא רק מהשפה ולחוץ, אלא אדרבה מהפנימיות, ופיו ולבו שוים והוא סימן טוב לכל השנה כולה.

ובספרי חסידות מובא לכאר בפיוט של אזמר בשבחין, את המלים "יהא רעוא קמיה דתשר"י על עמיה", הכוונה בזה יהי רצון שתחול עלינו בחינת חודש תשרי שבו התקשרנו אל הקב"ה בעבודת הקודש, שבחינת חודש תשרי תחול ותשפיע עלינו במשך כל השנה.

ואמרו החכמים ששבת בראשית הוא הזמן שצריך "לארוז את הסחורה" של חודש תשרי, והוא כי בר"ה קונים עול מלכות שמים, וביוהכ"פ קונים תשובה, ובסוכות קונים שמחה, ועתה אורזים את הסחורה כדי שתגיע במשך השנה למקום הנכון.

אין מים אלא תורה

נכנסים לתקופת החורף, חודש חשון הוא החודש השמיני, שבו עיקר העסק הוא בתורה הקדושה ובו יורדים גשמי ברכה מים מלמעלה, ואין מים אלא תורה שהרי התורה נמשלה למים, וה' יזכנו שירדו על כל בית ישראל מים של תורה מן השמים והקב"ה יאיר עינינו בתורתו.

כאשר יורדים גשמים יש שמחה גדולה כי הקב"ה מוחל עוונותיהם של ישראל, כמש"כ בגמרא (תענית דף ז'). אמנם ראינו שהגשמים נעצרים בעון ביטול תורה, וא"כ הם תלויים במעשינו. והביא המגיד מראצקי זצוק"ל משל לבית שפרצה בו שריפה וכו' ואנשים רוצים להציל את הדיירים שבתוכו ויש סוגר ובריח מבפנים שאי אפשר לפתוח. הללו צועקים מבפנים והללו מבחוץ - כך גם הקב"ה צועק לנו - פתחו לי פתח וכו' ואנחנו צועקים השיבנו ה' אליך, והקב"ה אומר המפתח בצד שלכם.

ג' קולות משמחים - קול גשמים מבחוץ, קול כספים מבפנים, קול תורה בין מבפנים בין מבחוץ.

לימוד מוסר השכל מזמני היום והלילה

כותב רבנו יוסף חיים ע"ה: הלילות הללו שאנחנו מתחילים מבראשית, הם לילות ארוכים חמש עשרה שעות ושש עשרה שעות והיום קצר, ובקיץ הפוך. בחורף הלילה לווה מהיום, ובקיץ היום פורע ולוקח את מה שהלווה ללילה בחזרה. ולמה עשה הקב"ה כך, שיעשה שתים עשרה שעות, שתים עשרה שעות, לילה ויום קבוע. ומבאר הרב, כי הרבה דברים לומדים מזה: דבר ראשון לומדים - שאדם יתעורר בלילה ללמוד, שבקיץ הלילה קצר וישן שש שעות, ובא

החורף והלילה ארוך חמש עשרה שעות ומה יעשה בו, אלא שיקום וילך ללמוד! יש לך שעתיים, שלוש, ארבע, אפשר ללמוד. ואם הקב"ה היה עושה את היום והלילה שווים, מנין לו לאדם לחשוב שהלילה נברא בשביל ללמוד, אבל כשהלילה משתנה מקיץ לחורף, הכוונה שצריך ללמוד.

דבר נוסף לומדים מזה: אם אדם במקרה לא היה יכול לקיים את הקביעות שלו, שהיה לו איזה עסק, או היה צריך ללכת לרופא עם הילדים שלו או לסדר איזה ענין, לא יאמר - השעות האלו הלכו לאיבוד, אלא אם אני לומד כל ערב שעתיים והערב לא הלכתי אז מחר אשלים את זה, ומאיפוא ילמד את זה, מהלילה והיום - כמו שהלילה גובה מהיום בחורף ופורע את זה בקיץ, גם האדם צריך לעשות כך, שאם חיסר איזה שעות ביום ימלא אותם בלילה השני, ועי"ז ימלא את מה שצריך לעשות.

הקדמה לחומש בראשית

דרך ארץ קדמה לתורה

ספר בראשית נקרא ספר הישר (רש"י שמואל ב' א, יז), וזהו ספרם של אבות העולם שחיו את חייהם על פי היושר והאמת של תורתנו, תורת האמת, והם סללו לנו את הדרך שכל כוחה הוא להדבק בדרך העולה בית אל בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים" (מדרש תנחומא פ' לך לך אות ט'), וכבר אמרו חז"ל (תנא דבי אליהו רבה פרק כה) שכל אחד צריך לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי. כמו כן ספר בראשית הוא ספר גדוש ומלא באמונה, חכמה, מוסר ודרך ארץ בבחינת "דרך ארץ קדמה לתורה" (תנא דבי אליהו פרק א). וכידוע החינוך הגדול ביותר הוא הדוגמא האישית, וא"כ נתבונן אנו כיצד התנהגו הם, ומהם נלמד ארחות חיים.

המפתח לחיים מאושרים

הגמרא ביומא (עה.) מביאה תניא אמר ר' יוסי בא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, מידת בשר ודם מקניט את חבריו יורד עמו לחייו אבל הקב"ה אינו כן, קילל את הנחש

עולה לגג מזונותיו עמו, יורד למטה מזונותיו עמו, ולכאורה הנחש מסודר טוב לכל החיים, ואיזה קללה יש כאן? בכל מקום שהוא נמצא יש לו את האוכל שלו, כתוב בספר מצמיח ישועות (ראווצקי ל ע"א) בשם ר' בונים מפרשיסחא דבר נפלא - כתוב בפסוק "עיני כל אליך ישברו" (תהילים קמה, טו) כל הנבראים בעולם מייחלים לקב"ה, אבל הנחש מנותק מהקב"ה, הוא לא מרגיש שהוא צריך אותו, יש לו את כל מה שהוא צריך לכל החיים.

העונש הכי גדול זה להיות מנותקים מהקב"ה

משל למה הדבר דומה - מלך שבנו סרח והתנהג בצורה שלא מתאימה, והעונש שהמלך נתן לו הוא שכל האחים שלו ימשיכו לסעוד על שולחנו שלש ארוחות ביום אבל הוא לא ידרוך בארמון שלש שנים, והמלך נותן לו כרטיס וזיה שהוא יוכל לאכול בכל מסעדה שהוא ירצה כמה שהוא רוצה על חשבון המלך, אבל לארמון אתה לא נכנס שלש שנים, הבן הזה מסודר, אבל הוא קיבל עונש הוא לא רואה את פני המלך, וזה מה שהנחש התקלל שהוא לא יראה את פני המלך, כל הנבראים צריכים לייחל לקב"ה והתלות שלהם ברבש"ע בונה להם את הקשר עם הקב"ה, אבל הנחש לא מרגיש שהוא צריך את הקב"ה, הוא מנותק.

הגמרא ביומא (עו). מביאה שאלו תלמידי את ר' שמעון בר יוחאי מפני מה לא ירד להם מן לישראל פעם אחת בשנה, אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן אחד, פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה, עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום, אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד המן למחר ונמצאו כולם מתים ברעב, נמצא כולם מכוונים את ליבם לאביהם שבשמים, זה המעלה הגדולה של המן, כשהם חיו במדבר המקרר שלהם היה ריק, לא היה להם אוכל לילדים, לא היה להם כלום לשמור מהיום למחר, היה להם רק את הביטחון בקב"ה שגם מחר ירד מן.

להשים את הקב"ה במרכז החיים

מסופר על ארגון גדול שערך בארצות הברית מכירה סינית לצורך הפקת תרומות לארגון. זה היה מדובר במכירה ענקית, שדרשה הרבה מאד כסף. המארגנים ניגשו לנשיא ארצות הברית בשעתו, ביל קלינטון, ואמרו לו: "אנו יודעים שלוח הזמנים שלך עמוס, אבל אם תתרום לנו 15 דקות מהזמן היקר שלך, נוכל לתרגם את זה למליוני דולרים".

הנשיא שיתף פעולה, אם חמש עשרה דקות שלו יתורגמו למיליונים, הוא מוכן לתת אותם, וימצא את הזמן הדרוש לכך. רק דבר אחד הוא ביקש לדעת - איך עושים את זה איך לוקחים חמש עשרה דקות שלי, ומתרגמים את זה למליוני דולרים?

הם הסבירו לו: שבחוברת של ה'מכירה סינית' הכרטיס הכי יקר יהיה שמי שיוכה בו יזכה בחמש עשרה דקות פגישה עם נשיא ארה"ב, והוא יזכה את בעליו בביקור של הנשיא בבית שלו.

הנשיא אמר שהוא צריך לחשוב על זה, בסופו של דבר הנשיא הסכים.

ההגרלה נערכה, ומי שזכה בכרטיס הזה היה אברך שגר ליד לייקווד...

אותו אברך לא ידע מה לעשות עם הזכיה המשונה הזו. את ביל קלינטון הוא צריך אצלו בבית? מה הוא בדיוק אמור לעשות איתו? למה לא מביאים אליו את רבי חיים קנייבסקי למשל? או את ר' ישעיה ב"ר מוישה, שהוא יכול לבקש אצלו מה שהוא רוצה, איך הוא אמור לכבד אותו - עם רוגלך של אנג'ל? ובכלל, האם הוא אמור לשפץ את הבית בשבילו?

לבסוף, בדרך לא לדרך מתקשר אליו יהודי שהיה קרוב אליו פעם, ואותו אחד הכיר את קלינטון בצעירותו וכך הוא אומר לו "אני יגלה לך משהו, ותראה מה תוכל לעשות עם המידע הזה. לפני שלושים שנה, כשהיה הנשיא בצבא של ארה"ב, הוא אהב מאד שיר רגש צבאי. כנראה נשכח ממנו השיר במהלך השנים, אבל הוא היה שיר אהוב עליו ביותר".

ניגש אותו יהודי מלייקווד לראשי הארגון וניסה לברר איתם את השיר ואמר להם: "הבה נעשה משהו ביחד!" הם הביאו את אחד הכנרים הגדולים בארצות הברית, כנר בעל שם, ועוד שלושה בעלי מנגנים. נתנו להם את השיר וסיכמו איתם, שכאשר יגיע הנשיא הם ינגנו את השיר בשיא הרגש והעצמה.

השעה המיועדת לביקור הגיעה. נשיא ארצות הברית פותח את הדלת ונכנס פנימה. הכנר מקבל את פניו בשיר האהוב. הנשיא נזכר מיד, הוא מתיישב בסלון, ומתרכז בניגון. הכנר פורט על המיתרים ברגש כזה שבוקע החוצה, והשיר הצליח להוריד 2 דמעות מרגשות משתי צידי עיניו של הנשיא! ואחרי עשר דקות ניכרים לעין נצנוצים חשודים בעיני הנשיא... כשהסתיימה הנגינה נותרו לביקור עוד חמש דקות בלבד.

הנשיא אומר לאברך: "הקשב נא, אני מטייל בכל העולם, בכל מקום שאליו אני מגיע מגישים לי ארוחות דשנות - תפריטים סינים, תאילנדים, פריזאים... אחר כך אני נאלץ לחפש דרך להיפטר מהקלוריות המיותרות שהעמסתי על עצמי... אבל אני מעריך אותך יותר מכל הארוחות שהיה לי עד היום, כי עד היום הם חשבו על נשיא ארה"ב ולא עלי, כאן אתה השקעת מחשבה מה ישמח אותי בתור ביל קלינטון, ולא בתור נשיא ארה"ב כאן לא הבאת לי אוכל.

הגשת לי לשתות רק סודה, אבל השקעת מחשבה מיוחדת בדרך שבה תוכל לכבד אותי, לשמח אותי ולרגש אותי. שנים לא בכיתי - וכעת התבונן בעיניים שלי... קיבלת אותי עם כל הלב והצלחת לפתוח לי את הלב".

בשלב זה הוא הוציא מכיסו כרטיס קטן שעליו נרשם מספר נייד, ואמר: "את המספר הזה מקבלים ממני ראשי ממשלות כדי ליצור קשר בשעת חרום. אני נותן לך את המספר הזה, ומזמין אותך להתקשר אלי בכל פעם שתצטרך משהו"...

אין זה משל, אלא סיפור שהיה. לקחיו יוכלו ללוות אותנו בימים הגדולים הללו. עברנו את אלול, ראש השנה ויום הכיפורים, והושענא רבה, ואנחנו מתחילים כעת שנה חדשה, אפשר לסכם את כל הימים שעברנו במילים פשוטות: תפוחים, רימונים, ודבש... אבל מי שמכבד את המלך צריך להיות יצירתי, ולחשוב מהו הדבר המהותי שישמח אותו. אדם כזה יודע, שהמבחן האמיתי הוא היום שאחרי, מה שהוא באמת לוקח איתו הלאה לתוך החורף, איך מצליח הוא לשים את הקב"ה במרכזו, שזוהו כרטיס הכניסה לעולם הבא. לא מדובר במעשים עצומים ומיוחדים, אלא במבחן היום-יום. אדם צריך לבדוק את עצמו מהו מרכז החיים שלו - הנהנתנות בעולם הזה, או הקב"ה. אוכל ובית יפה או דף גמרא ומעשה חסד.

כעת הקב"ה אומר לנו: בא נראה אם קבלה אחת רצינית היא מה שמכבדת אותי באמת. זו לא צריכה להיות קבלה גדולה. מספיק קבלה אחת קטנה שלוקחים אותה לחורף, ובמשך כל השנה שומרים עליה שתחזיק מעמד.

מעשי האבות מחייבים

רבנו יונה (שערי העבודה אות א) מדגיש בדבריו, שחובת ההתבוננות במעשה האבות, אינה רק לצורך ידיעת גדלותם ורום מדרגתם, אלא תובעים מהאדם שילמד ממעשיהם, שכל מעשיו יהיו ערוכים בהתאם למעשה האבות.

כאשר נסתלק לבית עולמו הרבי בעל ה'חידושי הרי"ם' מגור זצ"ל, נתמנה נכדו בעל ה'שפת אמת' מגור זצ"ל, בהיותו עדיין צעיר לימים, לשבת על כס ההנהגה. היו שתמהו אז בפניו כיצד מסוגל אדם כה צעיר להתמנות לרב ומנהיג עדה בישראל, בעוד יש ביניהם אנשים מבוגרים ממנו, תלמידי חכמים ידועים וצדיקים מופלגים?

בפקחותו הנודעת השיב להם ה'שפת אמת' על כך במשל שנון:

במקום מסויים היה קיים הר גבוה שקשה היה להגיע לפיסגתו. מספר אנשים החליטו לשנס מתניים לטפס ולעלות עליו. הם התאספו בסביבות ההר, שילבו ידיהם אחד לאחד

ובכוחות משותפים הצליחו להעפיל עד הפסגה. בהגיעם לשם הופתעו לראות ילד קטן יושב למעלה בביטחה כזקן ורגיל.

שאלו אותו בפליאה: "כיצד הגעת הנה?" והוא השיב: "מה השאלה!?" אני נולדתי פה על הפסגה! לא היה נדרש ממני כל מאמץ כדי להימצא כאן... ההורים שלי כבר עשו עבורי את העבודה..."

זו גם התשובה לתמיהתכם, השיב ה'שפת אמת', לא יפלא איפה כי למרות גילי הצעיר יכול אני להנהיג אף את המבוגרים והחשובים מביניכם. כי בעוד הם החלו את דרכם בתחתית ההר, ושנים רבות התאמצו ועמלו כדי להגיע למדרגתם הגבוהה. אני לעומתכם קיבלתי את הכוחות שלי מאבותי הקדושים, נולדתי על הפסגה! לכן למרות היותי צעיר, גלומים בכוחותי כוחות וסגולות מיוחדות כדי להנהיג את העדה..." (בנין שלום מועדים הקדמה עמ' נב)

רעיונו של משל נפלא זה, נכון בנוגע לכל יהודי ויהודי! האבות הקדושים נטעו בנו כוחות עצומים ויסודות גדולים, בכל מה שהתנסו ופעלו היתה בכך כוונה עמוקה עבורנו. עלינו מוטל רק לפתח זאת, לאמץ את אותן מעלות שהטביעו בנו.

זאת העבודה שלנו בהגיענו לקריאת הפרשיות הללו; (ישעיהו נא, א) 'הביטו אל צור חוצבתם!' להתבונן באבות העולם, כי כשהולכים לפי היסודות מצליחים!

מאמרי הפרשה

בסימנא טבא

”בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ” (א, א)

עיקר בריאת העולם - בשביל התורה

כתב רש"י (ד"ה בראשית ברא) וז"ל: אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו (עי' בראשית רבה א, א). ע"כ. כלומר כל תכלית בריאת שמים וארץ היא כדי שעם ישראל יעסקו בתורה הקדושה. תכלית כל הבריאה וכל העולמות זה בעבור התורה ובעבור כלל ישראל.

בשביל מה כולם פה?

אנשים שרחוקים מתורה ומצוות באים בטענות שלומדי התורה, הם פארזיטים. הם לא מביאים שום תועלת לעולם, הם יושבים ומחממים את הספסלים, נשענים על הסטנדר, לא עושים שום דבר. ומה ההסתכלות האמיתית? משל למה הדבר דומה - היתה מדינה שראשי המדינה החליטו לבנות עיר שהכל יהיה מתוכנן מראש, כל הכבישים, הבניינים, האינסטלציה, הכל הכל יהיה מתוכנן מראש לפרטי פרטים. הושיבו אדריכלים ומהנדסים במשך כמה חודשים בקארוונים ממזוגים שם באזור והקימו מפות ותרשימים מדוייקים על כל פרט ופרט בעיר המפוארת שנבנית, הם ישבו באותו מקום מהבוקר ועד הלילה, אכלו שם את הארוחות וישנו שם בלילות, ובכל רגע פנוי הם שיפרו והוסיפו עוד ועוד פרטים לתוכניות של העיר, היו שם כמה אנשים שהתפקיד שלהם היה לדאוג לתחזוק של אותם קארוונים, לנקות, לבשל, לסדר, כדי שהמהנדסים יוכלו לשבת ולארגן את התוכניות שלהם, יום אחד אותם אנשים התפרצו על המהנדסים בצעקות נוראיות, אתם פארזיטים! יושבים לכם כל היום על השרטוטים שלכם, אין בכם שום תועלת! אנחנו מבשלים ומנקים ודואגים שהקארוונים יהיו ראויים למגורים, ואתם מבזבזים את הזמן על הניירות שלכם, סתם מחממים את הכיסאות ונשענים על השולחנות, אמרו להם האדריכלים והמהנדסים: שוטים שבעולם! בשביל מה אתם נמצאים פה? בשביל מה צריך לתחזק ולתפעל את המקום הזה? הכל בשביל שיוכלו לבנות את העיר, ואנחנו אלה

שמתכננים ובונים את כל העיר כאן, אתם רק דואגים שנוכל לעשות את המטרה שבשבילה אנחנו פה.

והנמשל: כל מי שנמצא כאן בעולם לא נברא אלא לצוות לזה, תכלית הבריאה היא בשביל ישראל ובשביל התורה, הכל נברא כדי שיהודי יבוא לשיעור תורה וילמד דף גמרא, זה תכלית הבריאה, אפשר להסתובב בעולם ולראות שיש מטוסים, מסחר ותעשייה, הייטק, בכל העולם כולו, אמריקה, אירופה, רוסיה, הכל הכל נברא בשביל התורה ובשביל ישראל, הכל בשביל ד' אמות של הלכה, כולם נבראו בשביל לשמש את האדם השלם, אז מי כאן הפארוזיט? בשביל מה נמצאים פה כולם?

מי שומר על מי?

ולחכמים האלו יש עוד טענה: אנחנו מגינים על המדינה, אנחנו נלחמים בשבילכם, מה התשובה על זה? ישנו יהודי חסידי מבני ברק שאחרי החתונה הוא הלך ללמוד מחשבים וגילו שיש לו כשרון נדיר לתחום, מיד הצבא גייס אותו והוא שירת שם הרבה שנים, אותו יהודי היה שווה לצבא יותר ממאה אלף חיילים, האמריקאים היו מוכנים לשלם בעבורו כל הון דעלמא, ובמלחמת שלום הגליל הוא הצליח לשתק את מערכת הנ"מ. של הסורים, הוא היה שליח ההשגחה להציל את כלל ישראל, ואותו יהודי מעולם לא עשה טירונות, הוא אף פעם לא לבש מדים, הוא יושב כל היום בחדר ממוזג עם הכפתורים שלו ומשחק בהם, החיילים הקרביים נמצאים בבונקרים בקור ובחום ונלחמים והוא יושב בחדר ממוזג, אבל הוא שווה למדינה פי מאות אלפים מהחיילים הקרביים, כך ועוד הרבה יותר מזה הם עמלי התורה, 'עומדות היו רגלינו בשערייך ירושלים' (תהילים קכב, ב) מי גרם לרגלינו להיות עומדים במלחמה? שערייך ירושלים שהיו עוסקים בתורה! עמלי התורה היקרים שלומדים כתובות ויבמות, שבת ועירובין, קדשים וטהרות, הם אלו שמשפיעים על המלחמה יותר ממליוני חיילים קרביים, זוהי האמת הפשוטה והנוכחית שאנחנו צריכים להשריש אותה בליבנו.

גם בהמשך הפרשה דרשו חז"ל כי עיקר הבריאה היא לצורך התורה, וכמו שנאמר "יום הששי" (בראשית א, לא) וכתב רש"י ז"ל: הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. דבר אחר יום הששי כולם תלויים ועומדים עד יום הששי, הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה. ע"כ. ומקור דבריו במאמר רבותינו במסכת שבת (דף פח). אמר ריש לקיש: מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה, אתם מתקיימין. ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

קודשא בריך הוא איסתכל באורייתא וברא עלמא

כתוב בזוהר הקדוש (פרשת תרומה דף קסא.): שכאשר ברא הקדוש ברוך הוא את העולם, הסתכל בתורה וברא את העולם, מהתורה נברא העולם, וכמו שביארו חז"ל (בראשית רבה ריש פרשה א') ככתוב: (משלי ה, ל) "ואהיה אצלו אמון", אל תקרי אָמוֹן אלא אוּמָן. ויש להתבונן בדבר וכי התורה היתה אומן? הדבר יובן על פי משל, למלך שרצה לבנות ארמון, שאם אינו לוקח לו אומן הוא לא יכול לבנות את הארמון לעולם. אולם לאחר שנבנה הארמון, לא עולה שם הארמון אלא על שם המלך, וכולם אומרים זה הפלטרין שעשה המלך. כל זה משום שהמלך נתן את מחשבתו ודעתו בזה הארמון. כך הקדוש ברוך הוא בא לברוא את העולם, הסתכל באומן, ואף על פי שהאומן בנה את הארמון, לא נקרא שמו אלא על שם המלך, שאומרים: זה הארמון שבנה המלך, ודאי המלך בנה ארמון, והתורה צווחת: "ואהיה אצלו אמון", כי ברא הקדוש ברוך הוא את העולם. שעד שלא נברא העולם, הקדימה התורה אלפיים שנה לעולם, וכאשר רצה הקדוש ברוך הוא לברוא העולם, היה מסתכל בתורה בכל מלה ומלה, ועשה כנגדה את אומנות העולם, משום שכל הדברים והמעשים של כל העולמות השרישים הקדוש ברוך הוא בתורה, ועל ידי זה היה הקדוש ברוך הוא מסתכל בה ובורא את העולם.

ואם תאמר מי יכול להיות אומן לגבי הקדוש ברוך הוא, אלא הסתכלותו של הקדוש ברוך הוא היתה באופן זה, בתורה כתוב: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", הסתכל בדבר זה וברא את השמים, כתוב בתורה: "ויאמר אלהים יהי אור", הסתכל בזה וברא את האור, וכן בכל מלה ומלה שכתובה בתורה, הסתכל הקדוש ברוך הוא ועשה אותו ענין, וכך כל העולם נברא. ולמדנו מכאן שלא תאמר שהתורה בראה את העולם, אלא הקדוש ברוך הוא בהסתכלותו בתורה ברא את העולם, ונמצא שהקדוש ברוך הוא-הוא האומן, והתורה היתה כנגדו ואצלו ג"כ אומן (כי הקדוש ברוך הוא צייר בתורה את כל המציאות).

קיום העולם ע"י לימוד התורה ובפרט בלימוד תורת הסוד

ובמהר"ל מפראג (תפארת ישראל פרק ס"ב) כתב ש"התורה היא סדר העולם". ולפי זה יובן מה שאמרו חז"ל (עירובין נד.) החש בראשו יעסוק בתורה, החש בכל גופו יעסוק בתורה. ע"כ. משום שכל חולי מהוה יציאה מן הסדר ומן היושר, ולכן יעסוק בתורה כדי לחזור אל סדר העולם, אל היושר של הבריאה.

וזה מה שכתוב (משלי ד, כב) "ולכל בשרו מרפא", והפוך בה והפוך בה דכולא בה, שבתורה הק' יש את כל מה שהיה הווה ויהיה בפרט. ובכלל, יש את כל החכמות. ולית מילתא דלא

רמיזא באורייתא (תענית ט), שכל הבריאה כולה היא החומר גלם של אפשרות מציאות וקיום התורה, מעין "היכי תמצי של תורה", וכמו שאמר ירמיהו הנביא (לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתני". ויוצא ג"כ, שכל קיום העולם הוא על התורה. ובעיקר, תורת האמת שהם סודות התורה שעל זה עומד העולם כנודע, ולכן סופי תיבות בראשית ברא אלהים - אמ"ת, לומר לך שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא עומד על תורת האמ"ת, ומה שנרמז דוקא בסופי תיבות ללמדך שצריך ללמוד את תורת הנסתר בסתר. וכמובא באדרא רבה (דף קלח). ווי להווא דמגלי רזין דמאן דמגלי רזין כאילו אכחיש תקונא דלעילא דאתתקן למכנש רזין ולא יפקון לבר ווי למאן דמגלי רזיא. ע"ש.

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א, א)

שבת בראשית היא שורש לכל ימות השנה

כידוע שכל ימות השבוע מתברכים מיום "השבת" כמו שכתוב (שמות לה, ב) "ששת ימים תַעֲשֶׂה מלאכה" שהמלאכה נעשית מאליה, ובשבת "בראשית" מתגלה אור בריאת העולם, ויש בה עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, ובהם הטביע הקב"ה בכל הבריאה כולה, את אור האין סוף ברוך הוא, שהוא המחזיק את העולם ובלי אור זה אין מציאות עולם (תיקוני הזוה"ק הקדמה דף י"ז ע"ב).

וכמו שכל שבת ושבת משפיעה לכל ימי השבוע כן שבת זו משפיעה לכל שבתות השנה כי היא שורש כל שבתות השנה.

והנה רשב"י בחינת שבת כמ"ש בזוהר הקדוש (פרשת נשא דף קמ"ד ע"ב) מה שבת לה' קודש אף רשב"י לה' קודש, כמו שכתוב "לכבוד ה' מכובד" קדוש ה' זה רשב"י והוא מכובד בעוה"ז ובעוה"ב, וא"כ לעשות שבת בראשית אצל רשב"י בשבת ראשונה של השנה שהיא שורש לכל השנה כולה לכל השבתות של השנה, זה מעלה שאין כמותה.

ולכן התחילה התורה באות ב' כי הוא לשון "ברכה" שמשפיעה ברכה זו לכל השנה כולה והברכה הגדולה בעולם היא רשב"י שהביא והוריד את כל תורת הסוד לעולם.

גם רבינו הקדוש התחיל את ש"ס המשניות באות ב' מסכת ברכות. ולכן תלמוד בבלי מתחיל בדף ב' כי על ידו זוכים לב' עולמות.

וענין זה כבר ידוע ממו"ר הבעש"ט ששבת הזו משפיעה על כל השנה: ובאופן שהאדם מעמיד את עצמו בשבת זו, כך תתנהל השנה כולה". והמיוחד בשבת בראשית - שבה מתוארת

בריאת העולם. ידיעת עובדה זו וההתבוננות במשמעותה, הן אבן - היסוד של עבודת ה' בכל השנה. ככל שיהודי חדור יותר במשמעותה של שבת זו, כך ייקל עליו לעבוד את ה' במשך כל השנה.

סיפור הבריאה נפתח ב-"בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". הרמב"ן מפרש, שהמילה 'בריאה' מורה על התהוות יש מאין. כלומר, לפני הבריאה לא הייתה שום מציאות, היה אין ואפס, ומן האין הזה ברא הקב"ה את העולם. זהו חידוש עצום, שאינו דומה לכל פעולת יצירה המוכרת לנו: יצירת מציאות של עולם - מאי-מציאות - מהאין והאפס המוחלט. לכן, כדי שהעולם הנברא אכן ישאר במציאותו ולא יחזור להיות אין ואפס, כפי שהיה בתחילה, צריך הקדוש ברוך הוא להוסיף לברוא אותו מחדש בכל רגע ורגע, בדיוק כפי שבראו בפעם הראשונה במעשה.

ובדרך זו ביאר רבנו הזקן בספר ה'תניא' (ח"ב פ"ג) את הפסוק (תהלים קיט, פט) "לעולם ה' דברך ניצב בשמים" - שהמאמר האלוקי "יהי רקיע", שבאמצעותו נתהווה הרקיע, מאמר זה ניצב לעולם בתוך השמים כדי לקיימם. כי אם יפסיק הקב"ה את המאמר האלוקי, יחזרו השמים בו - ברגע לאין ואפס כבתחילה. משמעות הדבר היא, שמציאות האמיתית של העולם היא המאמר האלוקי. לעולם עצמו אין שום קיום עצמאי.

הוא עצמו, במהותו האמיתית, אינו אלא אין ואפס. כל קיומו של העולם אינו אלא המאמר האלוקי, אשר בורא ומקיים אותו בכל רגע ורגע. הרי שהמאמר האלוקי הוא אמיתת המציאות של הבריאה כולה. העולם הגשמי אינו מפריע לרוחניות אלא להיפך. ועתה נוכל להבין גם את מרכזיותה של שבת בראשית לכל השנה.

פרשה זו מעניקה לאדם את ההתייחסות הנכונה לעולם. כשהוא יוצא לחיים, הוא נתקל בקשיים ובהפרעות. הוא צריך לשלב את עקרונות התורה בתוך מציאות החיים, בתוך פעולותיו ועסקיו, ולפעמים נדמה שיש סתירה ביניהם. אומרת התורה: "בראשית ברא אלוקים" - מציאות העולם אינה אלא עשרת המאמרות שבתורה, שבה נאמר (שמות כ, ב ודברים ה, ו) "אנכי ה' אלוקיך" ותרי"ג המצוות. לא תיתכן אפוא סתירה בין השנים, לא ייתכן כלל שהעולם יפריע לקיום המצוות! יהודי שיוצא אל החיים כל ימות השנה כשהוא חדור בהכרה זו, לא יראה בענייני העולם הפרעה לתורה.

אדרבה, גם בשעה שעוסק בעסקיו, ישנן וילמד דברי תורה ויעסוק במעשים טובים, וכך תתנהל השנה כולה מתוך הצלחה בגשמיות וברוחניות.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

העולם החמרי לא יכול להתקיים בלי רוח חיונית מעולם העליון

כתב מהר"ם אלשיך זצ"ל (בראשית א, כז), שכשם שאין האדם מתקיים בלי נשמה, כן העולם החמרי לא יכול להתקיים בלי רוח חיונית מעולם העליון. אך באיזו דרך ירד השפע מהעולמות עליונים עד למטה בארץ, לזה ברא את האדם שכלול מארבעה עולמות, ועל ידי שהוא עושה רצון קונו ומקיים התורה הכלולה מארבע בחינות פרד"ס, יתקדשו חלקי נר"ן שלו, ששרשם בעולמות העליונים, ויהיה צינור להריק השפע בכל העולמות ויתקיים העולם.

וכתב רבנו האריז"ל (בספר הליקוטים פרשת ויצא פרק לו, ובסוף פרשת לך לך ובעוד מקומות), שנגזר על ישראל שיהיו תחת שיעבוד שבעים אומות, וזה בכדי להוציא את ניצוצות הקדושה שנתערבו מחטא אדם הראשון בתוך הקליפות, כי השכינה הנמצאת עמהם מלקטת את ניצוצי הקדושה. ואמרו חז"ל, אפילו נשבה יהודי אחד בידי אומה דיו, כי מה שנפל (דהיינו הניצוצות) בתוך אותה אומה, אותו היהודי יוכל לבררו. ולכן נתפזרו בארבע רוחות העולם, להעלות הכל על ידי התורה והמצוות.

ובדרך זו נבוא לרמז, בראשית, והנה רבותינו ז"ל אמרו (בראשית רבה א, א), בשביל ישראל ובשביל התורה שנקראו ראשית. ואמרו רבותינו ז"ל במדרש בראשית רבה (ב, ד), והארץ היתה תהו, זו מלכות בבל. ובהו, מלכות מדי. וחשך, מלכות יון. על פני תהום, מלכות הרשעה, עיין שם באורך.

ובזה יובן מה שנאמר **בראשית**, שנברא העולם בשביל התורה ובשביל ישראל. ואם תשאל למה לא ניתנה התורה למלאכים, הלא יש להם דינא דבר מצרא, כמבואר בגמ' בבא מציעא (קח). שאדם שמוכר בית יש לשכן זכות קדימה יותר מאדם אחר. וא"כ גם כאן המלאכים קודמים לבני אדם. וכמו שהקשו המפרשים (מין החיד"א בס' חומת אנך, שמות ט, ז). לזה אמר, את השמים ואת הארץ. כלומר, שישאל כוללים את השמים והארץ ואת כל ארבעת העולמות, כי הנרנח"י (נפש רוח נשמה חיה יחידה) שלהם - זה מכל העולמות, ועל ידם באמצעות התורה, יבוא שפע לעולם ורוח חיונית, ויתקשרו העולמות ויושפע שפע לכל העולמות. ולכן דבר זה לא אפשרי על ידי המלאכים, כי אפילו הם צריכים את הנשמות, ועל ידם יבוא להם שפע, כמ"ש מהרח"ו זצ"ל (ארבע מאות שקל כסף דף ס' ע"ב). ולכן מובן שהתורה וישראל הם מקיימים את העולם, כדי להמשיך רוח חיונית שלא תיפסק, ויושפע שפע על ידי ישראל לכל העולם באמצעות התורה והשראת השכינה.

ולפי זה אפשר לומר שזהו טעם שארבע גלויות הרמוזים במה שכתוב והארץ היתה תהו וכו' עד ורוח אלהים מרחפת, זה מלך המשיח, כי ישראל באמצעות התורה, והשכינה שעמהם, מבררים עד כלות כל הברורים. (מין החיד"א בס' דברים אחדים דרוש יט).

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

בראשית - א' אור תורת רבי שמעון בר יוחאי

קיום העולם הוא רק ע"י לימוד התורה, ובפרט ע"י לימוד תורת הסוד. ויש לכך רמזי נאה בראשית ראשי תיבות אור תורת רבי שמעון בר יוחאי, שהוא הוריד וגילה לעולם את תורת הסוד. וכן תראה כי בראשית (עם 6 האותיות) גימטריא רבי שמעון בר יוחאי (עם 4 המילים).

וכבר ידוע שהתורה הקדושה כולה סודות עליונים מלבד הפשט, וכ"ש ספר בראשית שכולו עיקרי האמונה כמו שכתב הרמב"ן בפירושו על התורה (בראשית א, א) עי"ש.

וכתב רבנו האר"י ז"ל בליקוטי תורה (פרשת בראשית), כי סיפורי הבריאה מתחילים באות ב' ללמדך כי קודם לכן נבנו עולמות רוחניים, והיינו עולם האצילות שהוא אות א', והוא ההתחלה, וממנו השתלשל וירד עולם הבריאה באות ב'. עי"ש.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

כמה וכמה פירושים נאמרו בתיבת "בראשית"

כידוע שרשב"י סידר בתיקוני הזוהר שבעים תיקונים רק על המלה בראשית, פלא פלאות.

רבנו יעקב אבוחצירא בספרו גנוי המלך (פרשת בראשית) כתב שלשה אופנים להסביר מילת בראשית ובכל דרך כתב מאות פירושים. וכן הבבא סאלי חיבר ספר אחד מיוחד שבו מסביר ומפרש רק את תיבת בראשית (ונדפס לאחר פטירתו ונקרא ספר "כנסת ישראל").

וכבר כתב הגר"א בפירושו לספרא דצניעותא (פרקא חמישאה דף נ"ה ע"א) וזה לשונו: והכלל כי כל מה שהיה והווה ויהיה עד עולם, הכל כלול בתורה - מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל". ולא הכללים בלבד, אלא אפילו פרטיו של כל מין ומין, ושל כל אדם בפרט, וכל מה שאירע לו מיום הולדו עד סופו, וכל גלגוליו וכל פרטיו ופרטי פרטיו. וכן של כל מין בהמה וחיה, וכל בעל חי שבעולם, וכל עשב וצומח ודומם, וכל פרטיהם ופרטי פרטיהם בכל מין ומין, ואישי המינים עד לעולם ומה שיאירע להם ושרשם. וכן כל מה שאירע באבות ומשה וישראל כולם הן בכל דור ודור, שכולם מתגלגלים ניצוצותיהם בכל דור ודור כידוע, וכן כל מעשיהם

מאדה"ר עד סוף התורה הוא בכל דור כידוע למבין. וכך הוא בכל אדם ואדם לבד כמו שהתחיל לבאר במדרש הנעלם ברמז, וכל זה נכלל כולו בפרשת בראשית עד נח, וכללו נכלל בפרשה הראשונה עד "ברא אלהים לעשות". וכלל כללי הכללים בפסוק ראשון בז' תיבות - ז' אלפי שנה כמ"ש בפ"א שתא אלפי שנין תליין כשתא קדמאי, וכו'. והן ד' כללים נגד ד' עולמות בכל עולם שלמעלה יותר בכלל והולך ומתפרט.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

רמזים על תיבת "בראשית"

יש בעולמות העליונים ששים ריבוא צינורות קדושה הנובעים מששים ריבוא אותיות שבתורה, וכנגדם הוריד הקב"ה לעולם הזה ששים ריבוא נשמות ישראל המכוונים כנגד אותם צינורות הקדושה (של"ה הקדוש פרשת במדבר אות יז ד"ה ובזה יובן) והם עיקר שורש נשמות ישראל הקדושות (מחשוף הלבן, פרשת יתרו דף לב ע"א טור א ד"ה 'ואפשר דזה יתפרש' בשם האר"י ז"ל עי' שער רוה"ק הקדמה ג). וששים ריבוא אלו רמזים בתיבה 'בראשית' - שהיא ראשי תיבות בשביל ששים ריבוא אורות ישראל תמימים. (אגרא דכלה למהרצ"א מדינוב תחילת הספר ה ע"א בחלק צירופי בראשית אות קפח ד"ה בראשית יצטרף בש"ר א"ת).

ונרמז בשם ישראל - שהוא ראשי תיבות יש ששים רבוא אורות לישראל כאשר 'אורות' הכוונה לנשמות (דברים נחמדים למהרצ"א מדינוב על ספר ישעיה פרק ד סוף ד"ה נאצו את קדוש ישראל) ומכאן גם חיבתו של הקב"ה לכל אחד ואחד מעם ישראל, שהרי כל אחד מהם מהווה חלק משלימות 'ששים ריבוא' נשמות ישראל שבאותו הדור.

ויש ששים צינורות הקדושה כלולים בתוך התורה, לכן יש כנגדם ששים ריבוא אותיות בתורה ('נור הקודש' לר' יחיאל מיכל על בראשית רבה כד, ה ד"ה ראוי היה אדה"ר) כפי שמקובל בדינו (ראה זוה"ח ח"ב שיר השירים דף כד ע"ב ד"ה עד דסלקין) וזה נרמז בפסוק "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", שהתיבה "בראשית" היא ראשי תיבות יש ששים רבוא אותיות בתורה ('מדרש תלפיות' ענף אותיות ד"ה בראשית בשם ספר ציוני)

בראשית, ראשי תיבות אותם הכינויים של השכינה הקדושה ביתי רעיתי אחותי שכינתי יונתי תמתי.

עוד, בראשית"ת ראשי תיבות של כל עיקר פרטי הבריאה שבששת הימים - ביום ראשון תוהו, ביום שני רקיע, ביום שלישי יבשה, ביום רביעי אורות, ביום חמישי שרץ, ביום ששי בהמה. (הגר"א זצ"ל בס' אדרת אליהו דף ז' ע"א)

בראשית ראשי תיבות בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל תורה.

בראשית ראשי תיבות תניא רבי שמעון בר יוחאי אומר.

בראשית ברא אלהים ס"ת אמת, שהוא ראשי תיבות אורייתא, משנה, תלמוד.

זבאותיות אמת מרומזת ומקופלת כל התורה שבכתב ושבעל פה, כי אמ"ת זה חותמו של הקדוש ברוך הוא שחתם את חותמו בתחילת התורה. א - אנכי ה' אלהיך. מ - מאימתי קורין את שמע. ת - תנא היכא קאי.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

גימטריא של "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"

כתב מרן החיד"א זצ"ל (פני דוד, בראשית אות א') שמעתי מזקן אחד ירא חטא, שתיבות בראשית"ת בר"א (עם ב' מילים) בגימטריא "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", ונהנתי מאוד. ע"כ. ורומז כי תחילת הבריאה יש בה יחוד שמו, וכל הכוונות הנוראות שיש בתיבות אלו של הפסוק "שמע ישראל" רמוזים בתיבות אלו ולפיכך פתח התנא במסכת ברכות במצות קריאת שמע (וכיוצ"ב כתב הגה"ק ר' יעקב אבוחצירא זצ"ל בס' מחשוף הלבן ריש פרשת בראשית).

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

לעיני כל ישראל, בראשית ברא

ידוע מה שדרשו רז"ל (ברכות י.) על הפסוק (תהלים קיא, ח) "סמוכים לעד לעולם" דהיינו שסוף התורה נעוץ בתחילתה, ודרשו כמה טעמים, ויבאר בס"ד.

לעיני כל ישראל הסיום הוא באות למ"ד, ותחילת התורה - באות בי"ת, והם אותיות ל"ב, כלומר שהעיקר מה שחפץ השי"ת הוא הלב, שיבטח בד' בכל לבו בלי שום פקפוק, ועי"ז נחשב עליו כאילו קיים התורה כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין קו:) רחמנא לבא בעי, וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב' משנה ט') אמר להם צאו וראו איזוהי דרך טובה שידבק בה האדם... ר' אלעזר אומר לב טוב, אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם, שע"ז לא מתקנא באחרים אלא שמח בחלקו, ותיבת ל"ב ראשי תיבות לבא בעי. או לבטוח בבוראו, או לחזור בתשובה, שע"י עסק התורה יבוא לתשובה, וכן אמרו חז"ל (איכה רבה פתיחתא ב') שהמאור שבתורה יחזיר את האדם למוטב.

כל מצוה שאדם עושה יחשוב שזו המצוה הראשונה

טעם נוסף, למה התחילה התורה בתיבת בראשית, בכדי ללמד את האדם שכל מצוות ומעשים טובים שעושה, יחשוב האדם שזו המצוה הראשונה שזכה לקיים, שעי"ז יוכל להרבות במצוות וגמילות חסדים ולא יוכל להתפאר, וכן אמרו חז"ל (אבות ב, ח) אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת.

ועוד אפשר להוסיף על דרך זה מה שפירשו על הפסוק (דברים ד, לט) וידעת היום וכו', בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. רוצה לומר, בעניני עבודת השי"ת תסתכל בגדולים ממך, שעי"ז תוכל להוסיף מצוות ומעשים טובים, אבל בענין הממון וגשמיות העוה"ז שהוא בארץ, תסתכל בפחותים ממך, ועי"ז לא תבקש גדולה ועושר, כמו ר' עקיבא ואשתו רחל שבתחילה היו עניים, והיו שוכבים על קש ותבן, ובא אליהו הנביא ז"ל בדמות עני וביקש מהם מעט קש ותבן כיון שאשתו ילדה ולא היה להם אפילו קש להתכסות בהם. וניחם ר' עקיבא את אשתו בזה, כמוזכר במסכת נדרים (ג.).

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

שיתא אלפי שני הוי עלמא

כתוב בגמרא (ראש השנה לא). אמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב, שנאמר: "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" (דהיינו באלף השביעי יהיה ה' לבדו). ובגמרא (סנהדרין צו). תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח.

ופירש רש"י: הוי עלמא - העולם כך מתקיים: **שני אלפים היה תהו** - תחת שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו, ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן חמשים ושתים שנה (שהרי אברהם נולד בשנת 1948 לבריאת העולם), איכא אלפיים שנה כדמוכחי קראי, דכשנשלמו אלפיים שנה עסק אברהם בתורה שנאמר: (בראשית יב, ה) "ואת הנפש אשר עשו בחרן" ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן, ואמרינן במסכת עבודה זרה (ט). גמירי, דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתין שנין.

שני אלפים שנה תורה

ושני אלפים תורה, מן הנפש אשר עשו בחרן עד אלפיים שנות המשיח. ארבעים ושמונה שנה עד שנולד יצחק, וששים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי מאה ושמונה, ומאה

ושלשים שהיו ליעקב כשבא למצרים, הרי מאתים שלשים ושמונה, ומאתים ועשר שעמדו במצרים הרי ארבע מאות ארבעים ושמונה, ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ארבע מאות ושמונים דכתיב (מלכים א, ו) "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים" וגו', הרי תשע מאות עשרים ושמונה, וארבע מאות ועשר שעמד בית ראשון כדמוכח בקראי על פי חשבון שנות המלכים, ושבעים דגלות בכל, וארבע מאות ועשרים שעמד בית שני הרי תשע מאות, סך הכל אלף שמונה מאות ועשרים ושמונה. ונמצא שאלפיים פחות מאה שבעים ושתים, ומאה שבעים ושתים קודם השלמת ארבעת אלפים נחרב הבית, ולסוף אותן מאה שבעים ושתים נשלמו שני אלפים תורה, ואידי דאמר שני אלפים תוהו, קאמר שני אלפים תורה, ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים.

ושני אלפים שנות המשיח

ושני אלפים שנות המשיח, שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו שיבא. והנה כל זה נרמז כבר בפסוק הראשון של התורה כפי שמבאר "בעל הטורים" (בראשית א, א) וזה תורף דבריו: בפסוק "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" יש ו' פעמים אלף כנגד ששת אלפים שנה שהעולם הווה. וכן בפסוק "אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא" (ישעיה מא, ד) שש אלפי"ן. ובפסוק והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים" ב' אלפי"ן, כנגד ב' אלפים תהו. ובפסוק "ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז (משלי ח, כב) יש שתי אלפי"ן, כנגד ב' אלפים תורה. ובפסוק "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור" (פסוק ג ד' אלפי"ן, כנגד ד' אלפים ימי תורה וימי משיח, שהם ימי אורה.

וכן פירש היעב"ץ (אבות פרק ה משנה ה) וזה עיקר דבריו: ולזה היו ששת ימי בראשית כנגד ששת אלפים שנה, וכמו שבשני הימים הראשונים לא היה בהם ישוב בעולם התחתון, כן היו שני אלפים שנה ראשונים בלא תורה, וקראום חכמים שני אלפים תהו. ע"ש.

וכן כתב מהר"ם אלשיך (שמות לא) כי ששת ימי בראשית הם רמז לששת אלפי השנים שהעולם יתקיים, "וביום השביעי שבת וינפש" - הוא רמז לעולם הבא שכולו שבת. ביום הראשון שהוא כנגד האלף הראשון כתוב "והארץ היתה תהו ובהו וחשך", וזה בא לרמז שבאותן אלף שנים הראשונות היו רשעים מכעיסים את הקדוש ברוך הוא, והיה ראוי להחזיר את העולם לתוהו ובהו. ביום השני כתוב שה' הבדיל בין מים למים, וזה כנגד האלף השני של דור המבול שהקדוש ברוך הוא הבדיל בין הרשעים לצדיקים והשאיר רק את הצדיקים. ורמז לזה "ויסכרו מעיינות תהום וכו' ויכלא הגשם", שהעולם נהפך לעם אחד. ביום השלישי שהוא כנגד אלף השלישי אמר הקדוש ברוך הוא "יקוו המים וכו' אל מקום אחד ותראה היבשה", וזהו רמז

לקריעת ים סוף שהיתה באלף השלישי. **ביום הרביעי** שבו נתלו המאורות הוא כנגד האלף הרביעי - רמז לבית שני. ו"מארת" כתיב, חסר וא"ו, משום שחסרו בו חמשה דברים כמובא בתלמוד (ראש השנה יח.): "ע"ש. **ביום החמישי** שהוא כנגד האלף החמישי נבראו התנינים הגדולים, וידוע שפרעה נקרא "התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו" (יחזקאל כט, ג), והמלכים שהיו באלף החמישי שגזרו גזרות רבות ושמדות על עם ישראל, נמשלו לפרעה בגזרותיהם. **ביום הששי** שהוא כנגד האלף הששי שבו אנו חיים ויש בו צרות וגזרות ומרעין בישין, נבראו חיות ובהמות רמו לרשעים שדומים לחיות שביער. וביום הששי אמר הקדוש ברוך הוא "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", רמז למלך המשיח שיבוא במהרה ויחזרו כולם לראשותם. אחרי היום הששי בא **יום השבת** רמז למנוחה העתידה לבא באלף השביעי.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

עשר בנינים של רב פפא כנגד עשרה מאמרות

"בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתה" (מדרש בראשית רבה א, ד, ומובא ברש"י)

מנהג ישראל שמזכירים את רב פפא ועשרת בניו ב"הדרן עלך" שאומרים בסיום מסכת ממסכתות הש"ס. אחד הטעמים שנאמרו לבאר מנהג זה, הוא של רבנו הרמ"א (תשובה זו הובאה נמי בס' ים של שלמה ב"ק סוף פרק מרובה).

כאשר מסיימים מסכת, יש לדאוג שלא יהיה פתחון פה לשטן לטעון שכבר סיימו התורה ומתבטלים ח"ו מלימוד התורה. לכן מתחילים מיד וחוזרים לעסוק בתורה ולקרוא מבראשית. בני רב פפא, מחדש הרמ"א, רומזים בשמותיהם לעשרה מאמרות שבהן נברא העולם, בשביל התורה הנקראת ראשית, ואמרו חז"ל (ראש השנה לב). "בראשית נמי מאמר הוא". **ולכן**, היות והעולם נברא בחסד וחנינה מאת השי"ת, כמו שנאמר (תהילים פט, ג) "עולם חסד יבנה", לכן נקרא בן אחד בשם **חנינא**.

וכנגד "ויאמר אלהים יהי אור" וגו', שעליו אמרו חז"ל שאור שנברא ביום ראשון גנזו הקדוש ברוך הוא לצדיקים והבדילו לעתיד לבוא - נקרא הבן השני בשם **רמי**, מלשון תרומות והבדלה.

וכנגד "ויאמר אלהים יהי רקיע" וגו', שאמרו חז"ל (רש"י ויקרא ב, יג) שהמים התחתונים היו בוכים עד שניחמן הקדוש ברוך הוא ואמר להם שעתידים להקרב על גבי המזבח - נקרא השלישי בשם **נחמן**.

וכנגד "ויאמר אלהים יקוו המים" וגו', שאמרו חז"ל (עירובין כב:) שים האוקיינוס מקיף את הארץ והארץ נראית מתוכו - נקרא הרביעי בשם **סורחב**, מלשון סרח המשכן.

וכנגד "תדשא הארץ דשא" וגו', ונאמר (בראשית ב, ה) "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וגו' ואד יעלה מן הארץ" - נקרא החמישי בשם **אדא**, מלשון אד.

וכנגד "יהי מאורות", שנבראו מתחילה שניהם גדולים, הרומזים על יעקב ועשיו שהיו אחים [ולכן הגוים מונים לחמה וישראל ללבנה, ועל זה אמרו חז"ל (מסכת דרך ארץ פרק המינין הלכה כה) שהמאורות לוקים על שני אחים שנשפך דמם כאחד] - לכן נקרא הששי בשם **אחא**.
וכנגד "ישרצו המים שרץ נפש חיה", וידוע שהדגים פרים ורבים יותר מכל בעלי החיים - לכן נקרא השביעי בשם **רפרם**, מלשון פריה ורביה.

וכנגד "תוצא הארץ נפש חיה" וגו', והבעלי חיים נבראו לעבוד עבודת משא, בכתף ישאו כל צרכי בני האדם, לכן נקרא השמיני בשם **דרו**, מלשון נשיאה (וכמו שאמרו בגמ' בחולין קה: "הנהו שקולאי דהוו דרי חביתא דחמרא").

וכנגד "נעשה אדם בצלמנו", שנברא האדם יחיד והוא היה אב לכל הבאים אחריו - נקרא התשיעי **אבא מרי**.

וכנגד "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע", שזה הוא עיקר ממונם ורכושם של בני האדם שהיה להם לאכול זרע השדה - לכן נקרא העשירי בשם **רכיש**. (שו"ת הרמ"א, סוף קונטרס אחרון)

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

בתחילה עלה במחשבה לבראו במדת הדין

כתב רש"י בפירושו (שם פסוק א) שלפיכך נכתב "ברא אלהים" ולא "ברא ה'", שבתחילה עלה במחשבה לבראו במדת הדין, וראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בצורה הזו, ולכן הקדים מדת הרחמים ושיתפה למדת הדין, והיינו מה שכתוב (בראשית ב, ד): "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (מדרש רבה בראשית יב, טו).

והקשו המפרשים: וכי איך אפשר לומר על בורא כל העולמים שמלכתחילה חשב כך ולבסוף חזר בו מכוונתו הראשונה, הלא הכל גלוי ועומד לפנינו יתברך, ולא בן אדם הוא שינחם על מחשבותיו הראשונות.

אלא שהתירוץ הוא, דע לך אחי חביבי, כי רצה הקדוש ברוך הוא להוריד את הנשמה לעולם הזה, מקום בו תוכל למלא את יעודה בתורה ומצוות ועבודת ה', ובו תספיק לרכוש לעצמה מטען גדוש של מעשים טובים, ובזה, בעת שיגיע זמנה להפרד מהגוף ולשוב אל חיק אביה שבשמים, יהיה התענוג המוענק לה שם בבחינת תשלום שכר עבור מעשיה הטובים, ויהיה מגיע לה זאת על פי שורת הדין, ואז לא תתבייש הנשמה ולא תצטרך להשפיל את פניה מזה שמיטיב עמה, שהרי לימדונו חז"ל (ירושלמי ערלה פ"א ה"ג): "דאכיל מן חבריה בהית מסתכל ביה", (האוכל מלחם חבריו בוש מלהסתכל בו ומחזיר פניו ממנו).

דבר זה גילה המלאך המגיד שנשלח משמים ללמוד עם מרן ה"בית יוסף". וכך מובא בספרו "מגיד מישרים" (בראשית ד"ה אור ליום שבת י"ד טבת): "דנשמתין עד לא אתי לעלמא, דמי למאן דאכל נהמא דמלכא בלא פולחנא וכו'. כדי למיפק מההוא כיסופא, בעי למיתי להאי עלמא, להתעסק בתורה ומצות, לעבדה ולשמרה, ויאכלון נהמא בלא כיסופא". (הנשמה טרם בואה לעולם דומה למי שאוכל מלחם המלך ללא עבודת המלך. וכדי להימלט מאותה בושה, צריכה הנשמה לבוא לעולם, לעסוק בתורה ובמצות, ועי"ז תאכל לחם ללא בושה).

מלבד ה"נהמא דכיסופא" שניתן לנשמה בעולם העליון טרם הכנסה בתוך גוף האדם, מעניק לה השי"ת לעיתים לחם חסד גם לאחר רדתה לעולם. אם חלילה לא נוהר האיש בשמירת תורה ומצוות ונכשל בחטאים, לא תמיד מקבל הלה את ענשו מיד, כי השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו נוהג עמו לפני משורת הדין, וממשיך להשפיע לו שפע של ברכה והצלחה בבני חיי ומזוני, למרות שאין מגיע לו זאת על פי שורת הדין.

אמנם, אף על פי שהשם יתברך החפץ חסד, נוהג עם בריותיו לפני משורת הדין - כשהשעה צריכה, אין הוא חפץ בכך, כי הוא רוצה שבניו רחומיו יוכלו להנות מהטוב שבעולם הזה בדיון ולא בחסד, וזה היה רצונו יתברך בעת הבריאה שעם ישראל ידקדק על עצמו בדקדוקי מצוות, ויהיה ראוי מן הדין לאכול משולחן המלך, מבלי שיהיה צורך להעניק לו לחם חסד.

צדיקים נהנים בעוה"ז מפאת זכויותיהם

ואכן בכל דור ודור היו וישנם צדיקים ששמו נפשם בכפם, והתמסרו לדקדק על עצמם בשמירת המצוות אפילו כחוט השערה, ונהירו מלהכשל אפילו בשמץ של חטא, והסיחו את דעתם מכל הרהור רע ומכל מחשבת פיגול. צדיקים אלו נהניו משפע העולם הזה בדיון ולא בחסד. הללו מפאת רוב מעשיהם הטובים לא נזקקים שניהגו עמם משמים לפני משורת הדין, אלא בכח זכותם מגיע להם להיות ניוזנין משולחן המלך, וכמו שמובא בגמרא (ברכות יז:) על הפסוק

(ישעיהו מו, יב): "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה". כל העולם ניוזנין בצדקה, והם (הצדיקים) בזרוע (בזכות שבידם).

צדיקים אלו זכותם גדולה, משום שעושים את רצון יוצרם שלא יצטרך להעניק להם לחם חסד ומתנת חנם, ובוזו באה מטרת בריאת העולם על תיקונה, שהרי הקדוש ברוך הוא ברא את העולם כדי שהנשמה תסגל לעצמה מצות ומעשים טובים, וע"י זה יהיה כל שכרה הניתן לה בכח הזכות ולא בכח החסד.

על פי דברים אלו מסביר ה"נועם אלימלך" (האזינו ד"ה או יאמר) את דברי רש"י שהבאנו ודבריו קילורין לעיניים: "שבאמת היה עיקר הבריאה רק למען הצדיקים כמו שאמרנו במדרש: 'וירא אלהים וכו' מה ראה, ראה נשמתן של צדיקים' (עי' מדרש רבה בראשית ב, ה). והנה לצדיקים ראוי להם כל הטוב לפי מעשיהם הטובים להנתן להם שכרם על פי הדין, כי רחמים נקראים לפנים משורת הדין הגם שע"פ הדין אין ראויים, ה' הטוב ברחמיו נותן לו מתנת חנם, והוא נהמא דכסופא. אבל הצדיקים מגיע להם על פי הדין, והבריאה היתה כדי להיטיב לברואיו, ונמצא כי עיקר ההטבה הוא שיהיה השכר על פי הדין שלא יהיה נהמא דכיסופא, אך טבע הבריאה הוא כמו הזריעה, שעיקר כוונת הזריעה הוא התבואה, רק שטבעה הוא שעולה פסולת מעורבת בה, כן היא הבריאה כדאיתא בספר הישר לר"ת" (הוצאת אשכול עמוד ז').

וא"כ, מטרת הבריאה היא הצדיקים שמעולם אינם נזקקים למדת הרחמים, זכויותיהם הרבות מביאות לכך שגם מדת הדין - רחמים היא אצלם, אלא שכמו שאין טוב ללא רע ואין סולת ללא פסולת כך אין צדיקים ללא רשעים, לפיכך חייבת גם מדת הרחמים להיות בשימוש עם בריותיו של הקדוש ברוך הוא, כדי שהללו לא יזדקקו להענש ע"י מדת הדין הקשה. וזו כוונת חז"ל (מדרש רבה בראשית יב, טו): "מתחילה עלה במחשבה לבראו במדת הדין". "מתחילה", אין הכונה למחשבה הראשונה בזמן, אלא למחשבה של מטרת הבריאה - הראשונה בחשיבותה. "מתחילה היא עיקר הדבר, ותחילתו היתה למען הצדיקים העתידים להיות, ויקבלו טובם בדין וביושר, וכן הוא קיים לעד ולא נשתנתה המחשבה הזאת לעולם, שכן הוא תמיד שהצדיק נוטל שכרו בדין. אלא מחמת שהבריאה היא בשוה (כוללת) שממילא יעלה הפסולת הם הרשעים, והוכרח להיות עבורם שיתוף מדת הרחמים כדי שיהיה קיום העולם, להיות שאינם זוכים מן הדין, וצריך לרחם עליהם, זה היה הכל במחשבה אחת ובסקירה אחת, אלא שמחשבת בריאת הצדיק נקראת "תחילה" על שם שהיא עיקר כוונת ורצון הבורא ב"ה בבריאת העולם". (נועם אלימלך" - שם)

השי"ת חפץ שכולם יהיו צדיקים

נמצא שאין שום שינוי או חרטה חלילה במחשבותיו של בורא כל העולם. מיד כשעלה "במחשבתו" לברוא את עולמו, ידע שיהיו בו גם רשעים שצריך לנהוג עמם ברחמים, אלא שעל אף כל זאת ברא את עולמו למען אותם בני העליה המועטים השתולים בכל דור, שכח זכותם גדול עד כדי כך, שהללו ניזונים בזרוע ולא בצדקה. אותם צדיקים הרחוקים מצדקה, הם שהיו מטרת הבריאה, ולמענם עשה השי"ת את כל החיל הזה של ששת ימי בראשית, והם שותפים להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית בזה שממלאים את יעודם בשלימות.

אמנם למרות שידע השי"ת - מיד כשעלה במחשבה לברוא את העולם - שבעולם יהיו גם כאלה שמדת הרחמים תהיה חייבת ללוותם בהתנהגותם, מכל מקום הוא משתוקק ושואף לכך שכל עם ה' יהיו צדיקים, ויגיעו למעלת אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, שמדת הדין היתה נר לרגליהם, ומעולם לא נזקקו להגיע לשירותיה של מדת הרחמים.

וכך אומר ה"חתם סופר" (חידושים מכת"י וארא ד"ה ושמי). והוסיף שענין זה מרומז בפסוק, שלאחר שאמר השי"ת למושה רבנו ע"ה (שמות ו, ג): "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי", מסיים את דבריו במילים: "ושמי ה' לא נודעתי להם", כלומר, לא נודעתי להם במדת הרחמים הנרמזת בשם הוי"ה משום שמעולם לא נזקקו לה, הם זכו בשני עולמות גם על פי מדת הדין. לפיכך, מכיון שאבותיכם הקדושים היו במדרגה גבוהה כזו, חפץ אני שגם אתם תזכו למעלה הנכספת הזו, וגם בני האבות יגיעו למעשי אבותיהם.

"ועל כן אמר הקדוש ברוך הוא אביא אתכם גם כן לאותה המדרגה הרמה הזאת, והיינו: "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים" (שם, פסוק ז), לאלהים דייקא דהיינו שאתנהג עמכם במדת הדין (הנרמזת בשם אלהים) ואפילו הכי: 'וידעתם כי אני ה' אלהיכם', כלומר תקבלו את הנהגת הדין באהבה ולא תתרעמו".

כללו של דבר, מדת הדין ומדת הרחמים שבהן נברא העולם שתיהן נזקקות לקיומו של עולם, והוא אינו יכול להתנהל על פי האחת מהן ללא רעותה. אמנם מעלתן אינה שוה, כי עדיף לבן תמותה להיטיב את מעשיו ולהרבות את זכויותיו כדי שלא יזדקק למדת הרחמים, ולא יהיו חייבים לנהוג עמו לפנים משורת הדין, מוטב שיאכל את לחמו בעוה"ז בזרוע ובדין מאשר בצדקה ובחסד.

השגחה פרטית, קיום השמים והארץ

הבעש"ט הקדוש (בראשית אות נא) מסביר על הפסוק (תהלים קיט, פט): "לעולם ה' דברך נצב בשמים", השי"ת כשברא את השמים אמר את המלים (בראשית א, ו): "יהי רקיע בתוך המים", ובוה נוצרו השמים וקיימים מאז ועד עתה. אמנם אינה דומה יצירתו ליצירת בשר ודם, כי אומן בשר ודם שמייצר כלי, לאחר שגמר את מלאכתו אינו צריך עוד להשגיח על קיום הכלי ועל שלימותו, כי הוא ישאר על עמדו ומצבו גם ללא השגחת האומן שיצרו. לא כן בריאת העולם, העולם וכל תכולתו - השמים ושמי השמים וכל צבאם, אינם מסוגלים להתקיים אף רגע כמימריה ללא השגחת ה' עליהם, ואותם המילים שנאמרו בששת ימי בראשית שעל ידיהם נברא העולם בששת ימי בראשית - "יהי רקיע", שיצרו את הרקיע, "תדשא הארץ דשא", שיצרו את הדשא, "יהי מאורות", שיצרו את השמש הירח והכוכבים. הם חיות וקיימות לעולם ולעולמי עולמים, והן אלו שמקיימות ומעמידות את השמים, הדשא, המאורות ושאר הברואים, שלא יתמוטטו ממצבם ולא יחזרו לתוהו ובוהו. וכל זאת ע"י השגחתו המתמדת של יוצר בראשית, שלא הסיר ולא מסיר את השגחתו אף לשניה אחת מן העולם. (וכיצ"ב כתב גם בס' תניא שער היחוד פרק א' ע"ש).

מסופר שהבעש"ט הלך עם תלמידיו בחורשת עצים. לפתע נשבה רוח, תלשה עלה מן האילן והפילתו ארצה. פנה הבעש"ט לתלמידיו ואמר להם: היודעים אתם מדוע השיב ה' כעת את הרוח, שתקו התלמידים. המשיך הבעש"ט ואמר: למרגלות אחד העצים יושבת תולעת על עלה, והתפללה לה' שיצילה מחום השמש. ועתה ע"י הרוח נפל העלה עם התולעת ארצה ובאופן זה ניצלה התולעת מחום השמש הקודר. וכך כתוב בגמרא (ע"ז ג:) שבשלה השעות השלישיות מן היום יושב הקדוש ברוך הוא כביכול וזן את כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כינים. כלומר מן החיה הגדולה ביותר ועד החיה הקטנה ביותר מפקח הקדוש ברוך הוא ברחמיו על מזונותיהם. ("שומר אמונים" ח"א עמ' קכ"ז).

כל מה שאדם רואה ושומע, כל המאורעות שקורים לו, כל המאורעות שקורים בעולם, הכל נעשה בהשגחה פרטית משמים, "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה" (חולין ז:), ואין שום אבן נזרקת ואין שום עשב נעקר כי אם בזמן ובמקום הראוי לו. ה' אלהינו הוא "מגביהי לשבת", אבל גם "משפילי לראות בשמים ובארץ" (תהלים קיג, ו), ובכל עת ובכל רגע מתנהלים חיי היום יום בעולם רק בהשגחתו ובפיקוחו. אין העולם מתנהל על פי מקרי הזמן כפי שהרשעים טוענים חלילה שעזב ה' את הארץ. אלא להיפך, כפי שראינו שאפילו עלה שנופל מן האילן אינו נופל אלא במקום ובזמן הראוי לו.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

מלאכים הממונים לקבל את התפילות

בראשית במילוי אותיות, ב"ת רי"ש אל"ף שי"ן יו"ד ת"ו, עולה אלף תתי"ט, כי אלף ותתי"ח מלאכים ממונים לקבל התפילות, ועושין אותן כתר מלכות בראש מלכו של עולם יתברך ויתעלה שמו, לכן האותיות במילואן עולה אחד יותר ממספר המלאכים האלה, לרמז אחד ויחיד - מלך מלכי המלכים יתברך, והתפילה היא היראה כדכתיב "עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה" (תהלים ב, יא) זהו בראשי"ת אותיות ביראת ש', השי"ן נוטריקון שמים כלומר בשביל יראת שמים.

התורה מתחילה בב"ת לרמוז על שני עולמות, ומסיימת בלמ"ד לומר לך למוד תורה ותזכה לשני עולמות אלו.

ס"ת של הפסוקים דפרשה ראשונה

סופי תיבות של סופי פסוקים של פרשה ראשונה צמרכ"ד, והוא טוב לכתוב על קלף כשר, ומסוגל להצלחה ולדרך, והוא עולה שנ"ד כמנין ימות שנות הלבנה לומר לך שהכל מתנהג בכוחו.

ובספר מנחת יהודה (פתייה, עמ' כ"ז כמדומה) שכתב לכתוב קמיע זה בשעה שניה או שעה תשיעית בראש חודש ניסן שחל ביום חמישי בשבוע.

"בראשית" שש אותיות כנגד ששת ימי המעשה

בתיבת "בראשית" יש שש אותיות כנגד ששת ימי המעשה, ובאותו פסוק יש שבע תיבות כנגד שבעת ימי השבוע, ובו כ"ח אותיות כנגד כ"ח ימי החודש, ובפסוק זה יש שש אלפי"ן, כנגד ששה אלפי שנים של העולם, כי כל אָל"ף ואל"ף משמע אָלֶף. ובפסוק שלאחריו "והארץ" כתב ב' אלפי"ן כנגד ב' אלפים שנות ימות המשיח.

יש קבלה בידנו כי בפסוק בראשית יוצא שם הקדוש מ"ב [צירופי הר"ת של אנא בכח] המיוחס לרבי נחוניא בן הקנה, ועל ידי חישוב מספר התיבות ימצא מאות ב' של בראשית עד ובי'הו מנין של מ"ב תיבות וכמו שמבואר בזוה"ק (דף א.) וז"ל כך אזדרע שמא גליפא מפרש במ"ב אתון דעובדא דבראשית. ע"כ. ואין זה דרך המקרה אבל הוא מופת גמור על חידוש העולם.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

מי שיש לו אמונה בהקב"ה לא יקשה לו כלום

מובא בשם הרה"ק רבי מאיר הגדול מפרימישלאן זי"ע (ס' ברית אברם להרה"ק מזאלאוין זי"ע בפרשתו, ובשפתי צדיקים בשם הרה"ק מאפטא זי"ע) שתיבות "בראשית ברא אלוקים את" - הם ר"ת בבא"א, לרמזו על הפסוק "בך בטחתי אל אבושה" (תהילים כה, ב), וכן "אשרי אדם בוטח בך" (שם פד, יג), ולכן התחילה התורה בתיבות הללו לומר שזהו עיקר ותחילת מהות האדם - לבטוח בה' בכל עת ובכל שעה.

וכך רמז הרה"ק ה'תולדות יעקב יוסף' זי"ע (כתונת פסים, בהר) על פי הפסוק (תהלים קמד יד) אלופינו מסובלים. כי על ידי שיאמין ב'אלופו' של עולם, שיש מנהיג לבירה, ואין דבר בעולם שנעשה שלא בציווי הבורא, על ידי זה מסובלים - יהא בידו לסבול הכלי. וכבר רמזו לזה בשם הבעש"ט הק' זי"ע בלשון הברכה "ברוך שאמר והיה העולם", שהוא ר"ת 'בשוה' ללמדנו כי האיש הרואה בכל דבר שעובר עליו את הקב"ה שאמר והיה העולם, ושהכל הגיע מאתו יתברך, הרי בכוחו לקבל את כל העובר עליו 'בשוה', בלי בהלה וצער והתפעלות יתר על המידה.

בא וראה מה גדול 'שכרם' של בעלי האמונה, וכמו שכתב רבנו האור החיים' הק' ע"ה על הפסוק (ד יד-טו) שאמר קין להקב"ה "והיה כל מוצאי יהרגני", וענהו השי"ת "לכן כל הורג קין שבעתיים יוקם וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו". שהענין הוא כי 'אות' זה הוא ה'אות' הנרשם על מצחם של מקיימי מצוות (זוה"ק ויקרא טז:): להגן עליהם, והטעם שזכה קין לזה הוא משום שהגיע להכרה שאם ה' לא ישמרנו אזי "שוא שקד שומר" והיה כל מוצאי יהרגוני, על כן זכה שהשי"ת יגן עליו. ולכן כל הורג, טעם 'לכן', להיות שהכיר וידע שאם ה' לא ישמרנו כל מוצאו יהרגהו, בשביל מצוה זו ריחם ה' עליו ואמר כל הורג וגו', ורשם ה' אות בפניו במשפטו הנהוג בעושה מצוה שנרשמת במצחו לטובה אות, והוא אומרו וישם ה' לקין אות, והוא על דרך מה שדרשו ז"ל (מכילתא) בפסוק (שמות י, ב, ג) 'והיה הדם לכם לאות פירוש לאות מצוה להם לשמירה. עכ"ל.

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (א, א)

אילו של יצחק נברא כמעשה בראשית

אמר רב יהודה חסידא בראשי"ת - אותיות בר"א תי"ש רמז לאילו של יצחק שנברא כמעשה בראשית (ספרי פרשת וזאת הברכה פסקא שנה"), ואפרו - הוא יסוד המזבח, ובני מעו -

מיתרי כנור ונבל שהיה מנגן בהם דוד המלך, ועורו - אזור של אליהו התשבי, וקרנו השמאלי - בו תקע הקדוש ברוך הוא בנתינת התורה כמ"ש "ויהי קול השופר הולך וחזק" (שמות יט, ט). הקרן הימני גדול מהשמאלי, ובו עתיד לתקוע בביאת המשיח.

התינוקות מתחילים לקרוא בספר בראשית או ויקרא

מעשה בחסיד אחד זקן בן שבעים שנה, שהיה עשיר גדול ולא היה לו בן. פיזר נכסיו לתלמידי חכמים. אמר, שמא יהיה לי חלק עמכם לעולם הבא. נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונתן לו בן לשבעים שנה. כיון שנעשה בן חמש, הרכיבו על כתפו והוליכו לבית המדרש. אמר לרבו, איזה ספר יתחיל בני ללמוד, אמר לו בספר ויקרא כמו שכתוב יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים (פסיקתא דרב כהנא פסקא ו' אות ג'). אמר אביו לא יתחיל אלא בספר בראשית שהוא שבח לקדוש ברוך הוא, ולמד הבן ספר בראשית. יום אחד נשבה הבן לבית המלך והמלך חלה מאוד וספר הרפואות נהפך לספר בראשית, ולא ידעו לקרא בו רק התינוק הזה, ועל ידי כך הוחזר הבן לאביו ונתן לו עושר רב. מכאן אמרו חכמים, ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית היה לו שכר כל כך, המלמד לבנו תורה ומשנה על אחת כמה וכמה. ובמדרש עשרת הדברות (בהגהת תורה שלמה שם סימן רע"ד), יחוס מעשה זה לרבנו נסים גאון, וסיים כי היתה סיבה מאת ה' שילמד התינוק ספר בראשית להנצל משוביו, כי מנהגנו ללמד התינוק בראשונה ספר ויקרא. ואני נסים שאלתי בילדותי את אבא מורי הרא"ש (כנראה שהיה זה רבנו הרא"ש אחר שכן בתקופת הראשונים נהגו לקרא לרבנו אשר מלוניל בעל ספר המנהגות הרא"ש, וכנראה הוא אחד מהגאונים. ואולי רב שרירא גאון) למה קורין ספר ויקרא ולא בראשית שהוא תחילת התורה, ואמר לי, הקרבנות הם כפרה לישראל וסליחה לעונותם, וכשחרב בית המקדש ושבתו הקרבנות ובטלו העולות, תקנו רבותינו זכרונם לברכה ללמד את בננו תחילה ספר ויקרא, שתחשב קריאתם כאילו הקרבנו קרבנות ועולות לפני הקדוש ברוך הוא, ויכפר לנו על חטאתינו.

צריך לבטוח בה' בכל עת ובכל שעה

איתא מהרה"ק רבי מאיר הגדול מפרימישלאן זי"ע (ברית אברם' להרה"ק מזאלאזיץ זי"ע בפרשתנו, ובס' שפתי צדיקים בשם הרה"ק מאפטא זי"ע). שת"בות 'בראשית ברא אלהים את' - הם ר"ת בבא"א, לרמוז על הפסוק "בך בטחתי אל אבושה" (תהילים כה, ב), וכן "אשרי אדם בוטח בך" (שם פד, יג), ולכן התחילה התורה בתיבות הללו לומר שזהו עיקר ותחילת מהות האדם - לבטוח בה' בכל עת ובכל שעה.

"וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְּהוֹ וְבָהּ וַחֲשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְּהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם"

(א, ב)

רוחו של משיח תלויה בתורה שהיא מים

אמרו רבותינו ז"ל (זוהר הקדוש וישב דף קצב): זהו רוחו של משיח. אפשר להסביר על פי מה שכתב בזוהר חדש (בראשית דף ח' מדרש הנעלם) דבגלות זה האחרון הגאולה תהיה בזכות משה רבנו ע"ה, והוא תבע יקרא דאורייתא. לכן צריך לעסוק בתורה כדי ליגאל. וזה שנאמר ורוח אלהים מרחפת זו רוחו של משיח, וזה תלוי "על פני המים", אין מים אלא תורה, שבזכות עסק התורה יבא המשיח. וראשי תיבות על פני המים, עפה. שרומז לתורה שנקראת מגלה עפה. ואז בזכות משה רבנו ע"ה תהיה הגאולה (ועי' בס' חומת אנך פ' משפטים אות ט"ו, ובפ' שלח אות ח').

"וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת" (א, ב)

מרחפ"ת אותיות רח"ם פ"ת

הנה תיבת מרחפ"ת נחלק לאותיות רח"ם פ"ת, והוא בא לרמוז על הנותן לעני צדקה שנעשה שותף לקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. שכאן נאמר "על פני המים", ושם נאמר (קהלת יא, א) "שלח לחמך על פני המים". (תוספות על התורה פ' בראשית אות כ"ח).

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר" (א, ג)

בבא מלך המשיח יתגלו רזי תורה

אורה זו תורה (מגילה טז:). אור גימטריא רז. כי בבא מלך המשיח יתגלו רזי תורה, כמו שאמרו חז"ל כי תורה שיודעים עכשיו, היא כעין הבל לפני תורתו של משיח, שהיא בידיעת סתרי תורה עמוקים (נחל קדומים, דברים אחדים).

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" (א, ד)

אם הת"ח תוכו כברו זוכה לאור הגנוז

אמרו חז"ל, שראה הקב"ה שאינו כדאי האור שישתמשו בו הרשעים, עמד וגנוז לצדיקים לעתיד לבוא. והיכן גנוז? בתורה, ורמזו לדבר "את האור" עולה "בתורה", וכמו שכתוב: "כי נר מצווה ו"תורה אור". ולפי זה ניתן לפרש את שמצינו (ברכות כח), שרבן גמליאל הכריז: "כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש".

והנה, בספר 'אותיות דר' יצחק' הקשה למה לא אמר 'ברו כתוכו', ותירץ שהאותיות הפנימיות של "תוכו" הם בגימטריא שם הוי"ה ברוך הוא, וכן האותיות החיעצוניות של "כברו" גם עולים שם הוי"ה ברוך הוא, לזה אמר כל מי שאין תוכו כברו, ואילו היה אומר ההיפך לא היינו יודעים את הרמוז.

וזהו: 'וירא אלקים את האור' - שעולה 'בתורה' - 'כי טוב', שצריך להיות התלמיד חכם 'תוכו כברו' כדי להיות ראוי לאור הגנוז בתורה, ולכן 'תוכו כברו' עולה "את האור כי טוב".

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ" (א, ד)

רמז לתרי"ג מצוות

וירא אלהים "את האור" בגימטריא תרי"ג, וזה רמז לתרי"ג מצוות. ולכאורה יש להבין בשלמא רמ"ח מצוות עשה שייך לומר עליהם טוב, אבל שם"ה לא תעשה אסור לעשות אותם שאינם רצויים לפני המקום, ואין אפשר לומר ע"ז כי טוב. ויראה לומר שהכוונה היא שע"י שהחוטא עושה תשובה מאהבה, נהפכים לו החטאים לזכויות (יומא פ"ו): ונמצא שעכשיו כולם שווים לטובה, ושייך לומר על כולם "כי טוב".

"את האור" אותיות 'תורה'

עוד כתבו (ע"י בס' ברית שלום פרשת בראשית): "את האור" אותיות 'תורה' ויש עוד שתי אותיות א' - רמז לתורה שהיא "אור" וכמ"ש "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג) ועוד א' מורה על אחדות. וכן א' אחת כנגד תורה שבכתב, ואחת כנגד תורה שבע"פ.

והרב בינה לעיתים (דרוש לו) פירש מה שנאמר "אין שמעתי ועין ראה ה' עשה גם שניהם" (משלי כ, יב), "אין שמעתי" - כנגד תורה שבעל פה, "ועין ראה" - כנגד תורה שבכתב, "ה' עשה גם שניהם", שהתורה שבכתב והתורה שבעל פה הכל הוא דבר אחד.

"וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ" (א, ד)

מציאות החושך היא הסיבה לאור

כתב רש"י: ראהו כי טוב, ואין נאה לו ולחושך שיהיו משתמשים בערבוביא, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה.

אם נתבונן מעט על חוקי הנהגת העולם, כפי שרצה הבורא מתחילת הבריאה ועד עתה, נראה שבכל ענייני העולם הזה אין דבר שיכול להגיע לתכליתו האמיתית קודם שיהיה בו העדר

מוחלט. וזהו שאמרו רבותינו בילקוט (מיכה ז, רמז תקנ"ח) מתוך צרה - רווחה... מתוך נפילה - קימה, שנאמר (מיכה ז, ח): "כי אשב בחשך ה' אור לי". ובמקום אחר דרשו רבותינו (שוחר טוב כב, ז) באותו עניין: "אלמלא נפלתי - לא קמתי, ואלמלא ישבתי בחשך - לא היה ה' אור לי". כי זה הכרח בבריאה שלפני יצירת דבר מה, יהיה זה בבחינת העדר. הנה למשל הביצה המודגרת, על מנת שיצא ממנה אפרוח, עוברת בשלב הראשון תהליך של ריקבון והרס, כל תוכה הפנימי הולך ומצטמק. אך דווקא מתהליך זה - יוצא לבסוף אפרוח חי. כך הזרע הנורע באדמה, על מנת שיצא ממנו צמח, הולך ונרקב בשלב הראשון, ובסופו של התהליך נובט הצמח החי.

חוק כללי הוא בתופעות החיים אשר על פני האדמה: **העדר קודם לצורה**. כל התפתחות של חיים חדשים - קודם להם העדר מסויים, כיליון והתאפסות הצורה הקודמת, ומתוך כך, מתהוות הצורה החדשה. אמנם, לא העדר גמור יהיה לצורה הקודמת, כי אז לא יגדל ולא יצמח ממנה מאומה, באשר אין ההתפתחות החדשה באה בבחינת יש מאין, אלא שמתוך היש הקודם שנשתנה צורתו, צומח ועולה היש החדש. נשאר, אפוא, ביש הקודם ההולך ומתאפס, נקודת חיים איתנה, שאינה כלה ואינה מתאפסת, אדרבה, ההעדר והריקבון הכללי, מעורר ומגרה נקודה זו ביתר שאת, וממנה צומח ועולה היש החדש.

וכך היה בתחילת בריאת העולם. האור בא מכח החושך שקדם לו, כמו שנאמר "והארץ הייתה תהו ובהו וחושך... ויאמר אלהים יהי אור". כי מציאות החושך היא הסיבה לאור. "ויהי ערב ויהי בקור" - הערב הוא הסיבה לבוקר שבא בעקבותיו, "יוצר אור ובורא חושך" - יצירת האור היא תוצאה מכך שתחילה נברא החושך. כל הוויה חדשה, קודם לה העדר. וכגודל ההוויה המתחדשת - כן גודלו של ההעדר הקודם לה. הגאולה בביאת המשיח, שהיא התחדשות הווייתו של עם ישראל - קודמת לה הגלות, שהיא העדר צורתו הקודמת, בשבתו על אדמתו ובית המקדש על תילו.

זהו פשר דברי רבותינו, האומרים כי בתשעה באב, ביום שנחרב בית המקדש, נולד המשיח. וכולם תמהים ושואלים, וכי לא נמצא למשיח יום אחר, שיום הולדתו חל דווקא ביום המר והנמהר? דבר זה אינו מוחשי עתה, בתקופת ההעדר, אולם הוא יתברר לבסוף, כאשר תבוא ההוויה החדשה. כיוון שיום החורבן, יום בכי ומספד שאין כמוהו, והחושך מכסה תבל ומלואה, דווקא אז, מתוך החושך וההעדר יוצא המשיח.

רמז מופלא לרעיון זה, אומרים המפרשים, כי על פי סדר אותיות א"ת-ב"ש. שהרי תמיד ביום שחל בו ראשון של פסח - חל גם יום תשעה באב. והביאור הוא פשוט, כי תחילת גאולתנו

בפסח, וסוף הגאולה בתשעה באב, וכך המעגל נסגר כביכול, מאל"ף עד תי"ו. אולם כיוון שלגלגל אין סוף, הרי שהסוף הופך להיות תחילה.

מִרְן גֵּאוֹן יִשְׂרָאֵל רַבִּי יִשְׂרָאֵל מֵאִיר הַכֶּהֵן מֵרֵאדִּין, הִידוּעַ בְּכִינוּי ה"חפץ חיים", מִמְשִׁיל בֵּאוּפֵן נִפְלֵא אֶת חֲבֵלֵי הַמְשִׁיחַ לְחֲבֵלֵי הַלֵּידָה. שֶׁכֵּן עִם הַתְּקָרֵב מוֹעֵד הַלֵּידָה מִתְּחִילִים חֲבֵלֵי הַלֵּידָה הַבָּאִים עַל הָאִשָּׁה בִּזְהָ אַחֵר זֶה. וְכֻלָּל שֶׁמִּתְקַרְבֵּת שַׁעַת הַלֵּידָה, נַעֲשִׂים חֲבֵלֵי הַלֵּידָה תְּכוּפִים זֶה לָזֶה, וְקֹשִׁים וְכוּאֲבִים זֶה מִזֶּה. עֵצֶם הַתְּחַזְּקוֹת הַכְּאֲבִים וְסִמִּיכוֹתֶם, מִשְׁמַשׁ סִימָן מוֹבֵהֵק שֶׁאֲכֵן הַלֵּידָה קְרוּבָה לְבוֹא.

וְהַנְּמִשֵּׁל לְעֵינֵינוּ, כִּבְר הוֹדִיעֵנוּ רְבוּתֵנוּ בִּימֵי קֶדֶם וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים, כִּי טֵרֵם בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ תִּהְיֶה תְּקוּפָה קְשָׁה לְעַם יִשְׂרָאֵל, וְיִתְרַבּוּ הַיִּסּוּרִים בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבְרוּחָנוּת. יִיסוּרִים אֵלֶּה קְרוּיִים בְּפִיהֶם שֶׁל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם "חֲבֵלֵי מְשִׁיחַ", בְּמִקְבִּיל לְחֲבֵלֵי לֵידָה שֶׁל הָאִשָּׁה. וְכִבְר הוֹדִיעֵנוּ רְבוּתֵנוּ, שֶׁאִם נִרְאָה שְׂכָאֲבִים אֵלֶּה הוֹלְכִים וּמִתְקַרְבִּים, הוֹלְכִים וְנַעֲשִׂים תְּכוּפִים זֶה לָזֶה, אוֹת הִיא כִּי הַגְּאוּלָּה קְרוּבָה לְבוֹא. נִמְצָאנוּ לְמַדִּים, כִּי הַצְּרוֹת הַגְּדוּלוֹת הַבְּאוֹת עַל הָעַם הַיְּהוּדִי, בֵּין הַגְּשְׁמִיּוֹת בֵּין הַרוּחָנוּת, אֵינֶן צְרִיכוֹת לְהַבִּיאַ יְיָאוֹשׁ וּרְפִיּוֹן, אֵלֶּא אֲדַרְבָּא, יֵשׁ לְרֵאוֹת בְּכֶךְ אוֹת לְגְאוּלָּה הַמִּתְקַרְבֵּת, "כִּי עַתְּ צָרָה הִיא לִיעֶקֶב וּמִמְנָה יוֹשֻׁעַ" (יִרְמִיָּה ל, ז).

לְהַבְנִית הָעֵינִין, נִתְבוֹנֵן בְּמַעֲשֵׂה הַבָּא שֶׁלְפָנֵינוּ:

הַגְּמֵרָא (חוֹלִין מו). מִסְפֵּרֵת, כִּי פֵעַם אַחַת נִכְנָסוּ חֵיילִים לְחוֹמִים לְעִיר פּוּמְבִדִּיתָא. תּוֹשְׁבֵי הַמְּקוֹם שֶׁחֲרָדוּ מִפְּנֵיהֶם בְּרַחוּ מִן הָעִיר וְעִזְבוּ אֶת בְּתֵיהֶם, רְכוּשֶׁם וְכֹל אֲשֶׁר לָהֶם, וְנָסוּ עַל נַפְשָׁם. בֵּין הַבוֹרְחִים הָיוּ שְׁנֵי חֲכָמִים, רַבָּה וְרַב יוֹסֵף. בַּעַת מְנוּסָתָם פָּגַע בָּהֶם רַבִּי זִירָא, וְאָמַר לָהֶם, "עֲרוּקָאֵי (בוֹרְחִים)! דַּעוּ לָכֶם, כִּי מַה שֶׁאֲמָרוּ שֶׁהַכֹּבֵד שֶׁנִּשְׁאַר בּוֹ כּוֹזֵת כְּשֶׁרָה, זֶה דּוּוֹקָא אִם כּוֹזֵת זֶה נִשְׁאַר בְּמִקּוֹם מֵרָה" (כִּי הַכֹּבֵד וְהַמְּרָה דְבוּקִים זֶה לָזֶה).

וְשׂוֹאֲלִים הַמְּפָרְשִׁים עַל כֶּךְ, וְכִי לֹא מִצָּא רַבִּי זִירָא זְמַן מִתְאַיֵּם יוֹתֵר לְהוֹדִיעַ דִּין זֶה, אֵלֶּא רַק בְּשַׁעָה שֶׁהוּא רּוֹאֵה אוֹתָם בּוֹרְחִים וּמִיּוֹאֲשִׁים, הֵם וּמִשְׁפַּחוֹתֵיהֶם עַד כִּדֵּי עוֹזְבֵם אֶת רְכוּשֶׁם הַפְּקָר! וְהֵלֵא נִקַּל לְשַׁעַר אֶת הַמַּהוּמָה וְהַבְּהֵלָה וְהַצַּעַר שֶׁאֲחָזוּ בְּכוּלָם. כְּלוּם לֹא מִצָּא רַבִּי זִירָא זְמַן נִינוּחַ וְשִׁקְט יוֹתֵר, לְהוֹרוֹת לָהֶם בְּהַלְכוֹת טְרִיפוֹת, הַלְכָה שֶׁלֹּא נּוֹגַעַת כַּעַת לְמַעֲשֵׂה, וְעוֹד שֶׁהַקְּדִים לְקִרְוֵא לָהֶם "עֲרוּקָאֵי" דֵּהֵינּוּ "בוֹרְחִים", בִּישׁוּי נּוֹקֵב שֶׁהֵינּוּ כְּעֵין זְרִיית מֶלַח עַל הַפְּצָעִים!!

וּמִתְרַצִּים, כִּי הוֹרָאת הַלְכָה זֶה הִיתָה נּוֹגַעַת לְמַצְבֶּם הַמֵּר בְּאוֹתָה שַׁעָה, וְהִיָּה בָּה כִּדֵּי לְחַזֵּק אֶת רוּחָם שֶׁלֹּא יִתִּיאֲשׁוּ מִן הַפּוֹרְעָנוֹת. רַבִּי זִירָא רְמַז לָהֶם כִּי מִתּוֹךְ הַצַּעַר וְהַצָּרָה תִּצְמַח

להם הישועה, ותבוא להם רווחה ופדות. ובגמרא מבואר, כי טעם הדבר שכזית הנשאר צריך להיות דווקא במקום המרה, משום שהכבד שואף את חיותו מן המרה, כעין מה שנאמר (ברכות ס.) שמטבע הכבד לרגוז ולכעוס, והמרה זורקת בו טיפה ומרגיעה אותו. לכן, אם הכזית הזה נשאר סמוך למרה, נחשב כאילו חי כולו. ולמרות שהמרה טעמה מר ומעורר גועל, הרי דווקא היא זו שבכוחה לתת לכבד את החיות שלה.

וזה מה שבא רבי זירא להורות להם ולכל עם ישראל לדורות, שאין להתייבש מן הפורענות, כי דווקא מתוך הצרה צומחת הישועה, וכך היא דרכו של הקדוש ברוך הוא להמציא ארוכה ומרפא מתוך המכה עצמה, וישועה מתוך הצער.

ניפוץ הניסיון לרסיסים קטנים

וכאן המקום להביא כמה מעשיות מגדולי ישראל, מהם נלמד כיצד הם התמודדו עם ניסיונות: **מסופר** על ה'סטייפלר', רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל, כי בזמן שנאלץ לשרת בצבא הרוסי, היה צריך לשמור על מחסנים בקור מקפיא של כארבעים מעלות מתחת לאפס. והסדר היה, שכל חייל צריך לשמור שעתיים, שיעור זמן שניתן לשרוד בו בקור שכזה, וכדי שיוכלו לעמוד בקור העז הזה, היה הצבא נותן מעיל מיוחד שכל חייל היה מעבירו בתום משמרתו לחייל של המשמרת הבאה. פעם אחת נפל בגורלו של הסטייפלר לשמור בליל שבת קודש, והחייל שנגמרה משמרתו היה צריך להעביר את המעיל לסטייפלר, אך באותו הזמן היה הרב מתפלל, החייל הרוסי שלא ידע ששבת היום, וקל וחומר שלא ידע מה מותר ומה אסור ליהודי בשבת, ראה אותו מתפלל, והבין שלא יוכל למסור לו את המעיל שעבר מחייל לחייל, וממשמרת למשמרת, ולכן תלה את המעיל על העץ הסמוך.

כשסיים הרב את תפילתו, ראה את המעיל תלוי על ענפי האילן שליד המחסנים, כעת מצא הסטייפלר את עצמו בניסיון עצום. מצד אחד אסור בשבת להשתמש באילן בשבת, אמנם מצד שני היצר לוחש, ששהייה בלי מעיל בקור כזה, הוא מצב של פיקוח נפש שדוחה את השבת אף במלאכות דאורייתא, ואין ספק שמותר להוריד את המעיל וללובשו.

אך אז הוא חכך בדעתו: הרי חמש דקות אפשר להישאר בלי מעיל ואין בזה חשש של פיקוח נפש, אם כן אחכה חמש דקות ואחר כך אוריד את המעיל מן העץ, וכן עשה. לאחר שעברו החמש דקות המקפואות, אמר לעצמו, חמש דקות נוספות לא יגרמו לי נזק, חמש דקות מקפואות בהם הסטייפלר מזויז את גופו מצד לצד כדי לחממו ולא לקפוא למוות ח"ו.

אחר זמן זה חשב שוב, כי אף שיתכן שצריך להוריד את המעיל מן העץ מדין פיקוח נפש שדוחה שבת, אמנם הרי כבר עברו עשר דקות וברוך ה' הרי הוא בריא ושלם בלי פגע, והרי חמש דקות יחידות עדיין אפשר לסבול את הקור הנוראי ולהישאר חי על ידי הזזת הגוף מצד לצד כדי לחממו, אם כן אמתין עוד חמש דקות שהם אינם בגדר פיקוח נפש, ולאחר מכן אוריד את המעיל. וכך עברו שעתיים תמימות (!) שבהן עמד ללא מעיל, ללא כיסוי הולם לשלג ולקור, במינוס של 40 מעלות, שעתיים שהיו בעצם קבלה קטנה של חמש דקות ועוד חמש דקות ועוד חמש דקות, עד שבא החייל הבא בתור להחליפו.

הרי לנו, כיצד להתמודד עם הניסיון, כיצד מתמודדים עם ההר הגדול הלוא הוא היצר הרע, אם הסטייפלר היה חושב בתחילה, כיצד אשמור כאן על המחסנים בקור של מינוס ארבעים מעלות? אין כזו אפשרות! הרי אי אפשר לעמוד בזה כלל, זה נראה כהר גבוה, מיד היה מתיימש, אבל על ידי שהוא ניפץ את הניסיון הגדול לחלקים ולרסיסים קטנים, חמש דקות ועוד חמש דקות, כך לא היה צורך להתמודד עם כל עוצם וגודל היצר בבת אחת.

באופן מעשי אנו נתקלים במציאות זו כמעט בכל צעד ושעל, למשל בחור נכנס לשיבה, ושם יש סדר של שלוש שעות, וזה נראה לו קושי גדול, שלוש שעות לשבת מול הסטנדר! אבל אם הוא יפרוט את זה ויגיד לעצמו 'חצי שעה אני מסוגל, נלמד חצי שעה', ואחר כך עוד חצי שעה וכו', כך בסייעתא דשמיא יוכל להתמודד עם המטלה שעומדת לפתחו. וכן בכל עניין יקבל על עצמו לתקופה קצרה לשמור על הפה או להגיע בזמן לתפילה וכדו', ואח"כ יקבל עוד איזה זמן, ועל ידי שקבלותיו יהיו לזמנים קצרים, יצליח להתמיד בה.

מה שהשטן ידע...

וכך כותב החפץ חיים בספרו אהבת חסד (חלק ב הערה לפרק יא): ושמעתי בשם גאון אחד שאמר, שהאדם צריך לשער בנפשו וכו', שאין לו אלא פרק משניות אחד או דף גמרא אחד מה שהוא עוסק בו עתה וכו', ממה שיחשוב שאין לו אלא מעט ללמוד, ממילא שוב לא יתעצל בזה, לאפוקי מהיצר שמרחיב הדבר בלבו, ואומר לו: כמה תהיה מוכרח עוד לעמוד משך זמן רב, עד שתגמור הסדר או המסכת, ועל ידי זה הוא מרפה ידו.

לכל גדולי ישראל היו ניסיונות, הפרעות וקשיים וכו', ומיום שעמדו על דעתם הם התגברו על הקשיים ועמדו בניסיונות ולא התפתו לעצת היצר הרע.

באגרתו המפורסמת של רבי יצחק הוטנר זצ"ל לבחור שנתקל בקשיים כתב לו, כי יש לו טענות על כל ספרי התולדות על גדולי ישראל, המתארים כאילו נולדו כך קדושים מרחם,

וכל אחד חושב לעצמו: אם כן אני שלא נולדתי קדוש מרחם איני יכול להיות כמותו, אלא צריך לספר את הקשיים והניסיונות שעברו עד שהגיעו להיות גדולי ישראל.

שטן, שטן, דע לך שלא אשמע בקולך

שנים אחדות אחרי נישואי החפץ חיים, הוא חי בעוני ובדוחק רב, אשתו הייתה קונה מדי יום לחם ישן אצל האופה במחיר מוזל ובהקפה, לחם זה הייתה מגישה לבעלה עם כוס קפה, והוא היה שורה את הלחם בקפה ואוכלו. באחד הימים הגיעה הרבנית אל האופה כדי לקנות לחם, והלה סירב למכור לה בטענה שהצטבר חוב גדול. 'עד שלא תפרעי את החוב' אמר לה האופה - 'איני מוכן למכור לך לחם'.

הרבנית שבה לביתה במפח נפש וליבה היה דווה עליה, היא הגישה לבעלה כוס קפה בלי לחם, ומיד פרשה לקרן זזית ופרצה בבכי מר. בתו של החפץ חיים שהיתה נוכחת למחזה קורע לב זה, סיפרה לרב מפוניבוז' על אודות תגובתו של אביה. תחילה, כך סיפרה, אבא שתק ולא הגיב, אולם כעבור כמה דקות היכה בחזקה על השולחן, ואמר בקול: שטן שטן, אני יודע מה אתה רוצה! אתה רוצה שאסגור את הגמרא ואפסיק ללמוד, דע לך שלא אשמע בקולך. ואנו יודעים דבר נוסף, שאילו ח"ו היה שומע בקולו, לא היינו זוכים לחיבור האדיר של ה'משנה ברורה', היינו חסרים את 'חפץ חיים הלכות לשון הרע', את 'ליקוטי הלכות' על סדר קדשים, וכמו כן לא היו יוצאות לפועל כל פעילויותיו הענפות, ולא היו אלפי תלמידיו שהפיצו תורה בעולם. זאת אנו יודעים היום, אבל כאשר אירע המעשה הנ"ל רק אחד ידע זאת בבירור, הלוא הוא 'השטן', ולכן עשה מה שעשה כדי למנוע את התרומות הכבירות שעתיד היה החפץ חיים לתרום לעולמו של הקב"ה. עד כאן דבריו.

האדם המאושר בעולם

בשנת תרע"ד פרצה מלחמת העולם הראשונה שטלטלה את ישיבות ליטא מקצה לקצה, המוני בחורים נסו לבתיהם בעקבות החשש שיגוייסו לצבא, והיכלי התורה גלו גולה אחר גולה מחמת השלטונות שרדפו אותם עד חורמה. מרן הרב אלעזר מנחם מן שך זצ"ל, שהיה אז נער צעיר, ביקש אף הוא לשוב לביתו, אך קיבל מענה מאמו, מקומך הוא בישיבה.

במשך שנה וחצי הסתתר הרב שך בעזרת הנשים של הישיבה בסלוצק, שם שהה ללא תנאים מסודרים בודד ועזוב. וכמעט שלא ראה את הרחוב מאימת השלטונות. בספר תולדות חייו הביאו עדות אישית ומרטיטה של הרב מתנאי החיים הנוראים באותם שנה וחצי ששהה שם: לא היה לי כלום, ממש כלום, מזון לא היה לי, ניזונתי משיירי לחם שהותירו אחריהם

הזקנים שסעדו נפשם בבית המדרש, ארוחתי הסתכמה בלחם יבש וכוס תה, כששולי הפרוסה הקשה משמשים תחליף לסוכר, אך המתיקות האמיתית היתה בדברי התורה בהם הגיתי. הנעליים שעל רגלי היו קטנות ממידת רגלי ואצבעותי בצבצו מהן. מגבת לרחצה לא היתה לי, שערות ראשי שגדלו פרא במשך כל אותה שנה וחצי, דבקו זו לזו. עד כדי כך היה מצב השערות איום ונורא, שכאשר הזמינו דודו ר' איסר זלמן מלצר ואשתו את הספר כדי לספר אותו, פניו של הספר הביעו אי נוחות, מיד בבואו הבהיר, כי כלי התספורת העומדים לרשותו אינם מיועדים לגוש השיער שלפניו, קיים צורך דחוף לרכך תחילה את השיער בנפט (השמפו של הימים ההם), וכך שערו של המתמיד המופלא רוכך בעמל כפיים, ורק לאחר פעולה ממושכת זו ניתן היה לספרו כאחד האדם.

כל זה לא מנע אותו מללמוד בהתמדה ובשקידה עצומה רוב שעות היממה, ומשתש כוחו היה מטיל עצמו על ספסל העץ הגס והמגושם וישן שעה חטופה ומוטרדת, כאשר מצא זרדי עצים להניחם תחת ראשו במקום כרית, חש עשיר ומאושר. בהעדר כל תנאי היגינה אנושיים, מכנסיו נקרעו, והפצעים שברגליו נתגלו, עד שנאלץ להפוך את מכנסיו לצד בו הקרע בלט פחות וכך ללובשם.

מספר עוד הרב זצ"ל: היתה לי חולצה יחידה, וכשהתלככה הייתי הופכה לצד השני, וכשגם צד זה נתלכלך הייתי זקוק לכבס אותה, וכיון שלא היתה לי חולצה אחרת כדי להחליף, אז הייתי מתעטף בבושה לתוך מעילי, עד שתתייבש החולצה וממשיך ללמוד, תוך שאני מחזיק בשני דשי המעיל לקרבם אחד לשני, כדי לכסות את גופי. ופעם אמר: אם אכתוב את הצרות שהיו לי במשך ימי חיי, זה יהיה גדול פי כמה מכל הספרים שחיברתי, כי לא היה לי שום עולם הזה, ובכל זאת מילדותי עד היום הזה אני האדם הכי מאושר בעולם, ולמה? כי אני לומד תורה!

שירת התורה שלא פסקה

מרן פוסק הדור הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, היה מחונן בחוש מוזיקלי, והיה נהנה מבעלי תפלה שהתפללו בקול ערב ונעים. ואכן, בערוב ימיו השתדלו הרבה בעלי תפלה חזנים להתפלל אצלו בחגים ומועדים, וראו בזה זכות גדולה ועצומה, להביא לרב קורת רוח מנעימותיהם ותפלותיהם.

פעם סיפר הרב למקורביו, כיצד זכה לגדלותו ושקיעותו והתמדתו הנוראה בתורה. היה זה בשנות צעירותו של הרב, כאשר הופיע בירושלים החזן העולמי ירא ה' רבי יוס'ל'ה רזונבלט, הוא הוזמן לבית הכנסת 'חורבת רבי יהודה החסיד' אשר בעיר העתיקה לתפלת

שחרית בשבת קודש. הרב אלישיב היה גר במאה שערים, וכבר סיים תפלתו וסעודתו וישב כבר ולמד בבית המדרש 'אוהל שרה'. והנה עלה בדעתו ללכת ולשמוע את החזן העולמי, רצון עז תכפוהו לשמוע אל הרינה ואל התפילה מפי ר' יוס'ה אשר רוממות א-ל בגרונו, ובנוסף היה ירא ה' מרבים, הרב כבר היה אז אברך בגיל השלשים, ופתאום תוך כדי הליכתו, הוא חכך בדעתו כי יש בדבר משום ביטול תורה, ומיד החליט להסב את צעדיו ולשוב לבית המדרש האהוב. הניסיון היה גדול, שכן אהבתו לשירה ונעימה הייתה גדולה, אך לאחר העמידה בניסיון הגדול הלזה, הרגיש הרב כי אור פנימי חדש בוקע בקרבו ומני אז לא מש מאוהלה של תורה עדי זקנותו ושיבתו המופלגת.

"וַיְרֵא אֱלֹהִים אֶת הָאֹרֶךְ כִּי טוֹב" (א, ד)

ההבדל בין אור למאור

בפרשה זו יש חמש פעמים לשון "אור", וביום הרביעי כתיב חמש פעמים לשון "מאור" בתוספת מ"ם. ויש בזה כוונה נפלאה, וזה כי מצינו לחז"ל שאמרו (חגיגה יב.) אור שנברא ביום ראשון נגנז, ואיכא מאן דאמר שהן המאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי. ע"ש. ולכאורה שני מדרשים אלו נראין כסותרים זה את זה.

אלא שהאמת אינה כן, כי הכל מודים שאור של יום ראשון היה אור גדול ונגנז, ואלו המאורות שנתלו ביום רביעי אינן עצם האור אלא קיבלו אורם מן ניצוץ אור העליון שנברא ביום ראשון, ולכן ביום הראשון הזכיר לשון אור, כי הוא היה עצם האור. אבל במאורות של יום רביעי הזכיר בכל אחד "מאור" בתוספת מ"ם, להורות שקיבלו אורם מ"אור" אחר גדול מהם כהוראת המ"ם.

ולפי זה אין המדרשים סותרים זה את זה, כי אור הראשון נגנז לדברי הכל לצדיקים, והמאורות של יום רביעי קיבלו ניצוץ האור הראשון, ואם כן ודאי הן הן המאורות כי החלק כלול בהכל, ובזה מיושב גם כן מה שנברא ונגנז, וזה פירוש יקר. (כלי יקר)

אור הגנוז האיר לאדה"ר במשך ל"ו שעות

במדרש (בראשית רבה פרשה י"ב סימן ו') אמר רבי יהודה ב"ר סימון אותה האורה הקדומה שנברא בה העולם, אדה"ר עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופו, (והיה מתבונן בכל סודות הבריאה כולה לדעת ולהבין כל הסודות והאורות והפרצופים הצפונים בה). כיון שראה הקדוש ברוך הוא מעשי דור אנוש, ודור המבול, ודור הפלגה שהם מקולקלים, עמד וגנזו מהם. כמ"ש "וימנע מרשעים אורם" (איוב לח, טו) וגנזו לצדיקים לעת"ל שנאמר (ישעיהו ג, י) "אמר צדיק כי

טוב" (וגנו בתורה הקדושה כדי שמי שעוסק בתורה ובפרט בזה"ק וסודות התורה יהנה מן האור הזה ויבין וידע כל סודות התורה הקדושה וסודות הבריאה כולה עליונים ותחתונים) וכיון שראה הקדוש ברוך הוא האור שהוא גנוז לצדיקים, שמח שנאמר אור צדיקים ישמח, ופירושו האור הגנוז עצמו היה שמח מאוד ע"י שהצדיק נהנה מאורו. רבי לוי בשם רבי נזירא אמר, ל"ו שעות שימשה אותה הארה לאדם הראשון בגן עדן, י"ב שעות של ערב שבת, וי"ב שעות של ליל שבת, וי"ב שעות של יום שב"ק. ואור הגנוז של יום שבת היה גדול מאד יותר מיום הששי, כיון שחטא אדם הראשון ביקש הקדוש ברוך הוא לגנוזו אלא שחלק הקדוש ברוך הוא כבוד לשבת ונעתר לבקשתה והחשיך אותו הלילה. שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב, ג) ובמה ברכו באור. ע"כ.

והנה ע"י האור הגנוז היו עומדים כל מעשה שמים וארץ במדרגה גבוהה ונעלה מאוד, ובפרט אדם הראשון שהיה עומד ומביט ומשכיל באור הזה, את כל פלאי הבריאה. אך לאחר שחטא נסתלק ונעלם האור הגנוז הגדול ונתגשמה כל הבריאה כולה, והאור הזה יחזור שוב בגאולה האחרונה, במהרה בימינו אמן.

היכן נגנוז אור הגנוז

וכידוע שבמתן תורה נתגלה לנו האור הגנוז הזה, ובזוהר (ע"י זוה"ק בראשית דף נב:) מובא, כי כאשר נגאלנו ממצרים, הלכנו לאורו ארבעים שנה והיה האור מאיר לישראל ע"י משה רבנו ע"ה, שנאמר בו (שמות ב, ב) ותרא אותו כי טוב, ופירש הזוה"ק (זוהר חדש יתרו דף נח.) שהוא אור הגנוז.

והנה לכל אחד יש כח להנות מהאור הזה על ידי שיעסוק בתורה ובמצוות, וכמו שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב. "את האור" גימטריא תרי"ג שע"י תרי"ג מצוות אפשר לגלות את האור הגנוז. והרב "גאון יעקב" (עין יעקב חגיגה דף י"ד) כתב בשם מוהר"ר אברהם אבולעפיה כי האור הגנוז נגנוז באגדות שבתלמוד. וזהו מה שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב שאנו צריכין לדברי אגדה "ראהו שאינו כדאי להשתמש בה רשעים והבדילו לצדיקים לעת"ל". ע"ש. ובספר הקדוש אמרי פנחס (שפירא, שער השבת אות יז) מובא שיש ל"ו מסכתות בש"ס ובהם גנוזים אותם ל"ו שעות שהיה מאיר בהם אור הגנוז, וכל מסכת ומסכת יש לה את השעה שכנגדה, ואדם העוסק בתורה, מאירה לו אותה שעה וממנה הוא מאיר ויודע סודות התורה וככל שהוא עמל יותר זוכה יותר.

בגמרא (חגיגה יב.) אמרו, אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון, היה אדם הראשון צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו. ובנפש החיים (שער א' פרק ו') ביאר כי הכוונה היא,

שהיה צופה בכל המציאות מריש העולמות עד סוף עולם המעשה והיה מאיר ובא כאחד. ובמהרש"א (חגיגה יב.) פירש שהיה צופה בעין שכלו. אמנם בספר אפיקי ים (להגאון ר' יצחק חבר זצ"ל, חגיגה יב.) כתב שבאמת כח האור בעצמו מפולש ומתפשט בכל העולם, וכן כח הראות שבאדם הוא עצמו מתפשט עד סוף העולם, ורק כיון שהוא מלוכב בחומר העין ע"י הקרומיות והגידים הוא מצטמצם, והם מסך המבדיל נגד חוש הראות שאינו יכול להתפשט אלא עד גבול מסוים. ובכח האור הראשון שהיה זך מאד, היה מפולש עד סוף העולם. ועיין בלשון רבנו חננאל (שם) וזה האור היה בו זיהור שצופין בו ומביטין באורו מסוף העולם ועד סופו.

גם ב"נפש החיים" (שער א' סוף פרק א' בהגה"ה) כתב בשם הזוהר שהאור נגנו בתורה. זה כמו שפירש המהרש"א (שם) שהוא האור הגנוז לצדיקים שיהיו זוכין לתענוג נפשי להנות מזיו השכינה ע"י התורה שנקראת אור, וכמו שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג).

ובספר נפש החיים (שער ד' פרק כא) מובא שהלומד תורה לשמה זוכה לאור הגנוז. ובבני יששכר (שבת מאמר ג' אות ח') כתב שהעוסק בתורה לשמה מחדש בכל פעם חידושים מכח האור הגנוז.

במדרש (תנא דבי אליהו אליהו זוטא פרשה כ"א) אמרו, כיון שראה האור שגנוז הקדוש ברוך הוא לצדיקים שמח. ובמסילת ישרים (פרק א') מסביר מה טעם השמחה באור. שהואיל והעולם נברא לשימוש האדם, כשהאדם משתמש בו לעבודת הבורא, העולם עצמו מתעלה עמו. וכמו שמצינו באבנים שהניח יעקב למראשותיו (חולין צא): אמר רבי יצחק, מלמד שנתקבצו כולן למקום אחד והיתה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק ראשו. וכמו שמצינו אצל הרשב"י זיע"א שהעולם התעלה והזדכך עמו עד שאפילו הצפורים היו מרחשין דברי תורה (זוה"ק בכמה דוכתי).

וזה מה שזוכר לעיל בשם הספרים הקדושים, כי אור הגנוז בבריאת העולם האיר שלשים ושש שעות, ואח"כ גנוז הקדוש ברוך הוא לצדיקים לעתיד לבא, וגנוז בתורה הקדושה, שכל העוסק בתורה בקדושה, לפי הכוחות והמאמצים והחשק והקדושה שלומד את התורה, כך מתגלה אליו האור הגנוז בתורה, ולכן יש שלשים ושש מסכתות, כנגד שלשים ושש שעות שהאיר בהן אור הגנוז. וכן יש בחנוכה ל"ו נרות כנגדם.

מתי נברא האור הגנוז

וידוע שהעולם נברא בכ"ה באלול (מדרש רבה ויקרא פרק כ"ט), ואז נברא גם האור הגנוז, ובאותה שעה גנוז הקדוש ברוך הוא לצדיקים לעתיד לבא, שהוא עולם הבא, עולם הבינה, אימא

עילאה, והוא דומה לטיפת האור שבמעיי אמה, שניכרת רק אחר ג' חדשים, שהוא זמן הכרת העובר, וכך גנו הקדוש ברוך הוא את האור לצדיקים, ג' חדשים מכ"ה באלול עד כ"ה בכסלו, שאז ניכר הארת האור הגנוז שגנו הקדוש ברוך הוא לצדיקים במעיי אמה עילאה, הנקראת לעתיד לבא, ואז מתחילה להתגלות הארת האור הגנוז בקומת השנה, בחנוכה, שהוא בחינת עלמא דאתי, בינה.

זבזה מובנים דברי הבעש"ט, שאמר (שער יששכר מאמר ימי האורה אות לב) שמסירת הפתקין מתארכת עד חנוכה, וזה הטעם שתיקנו את ימי החנוכה, כי עד חנוכה עדיין לא יוצאת הארת הימים הנוראים בגילוי, אלא רק בכ"ה בכסלו, שאז הוכר העובר במעיי הבינה, ולכן ימי החנוכה נקראים ימי בינה, כי בהם מאיר האור הגדול הגנוז לעתיד לבוא, הנקרא עלמא דאתי, וכן נקראים ימי בינה כנגד עולם הבינה עולם התשובה, שבו עדיין אפשר לחזור בתשובה, ולהטיב לכל השנה כולה, שבהם נגמרת הארת הבינה של הימים הנוראים.

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד (א, ה)

תחילה גלות וחושך ואח"כ הגאולה והאור לישראל

הגמ' בחולין (פג) לומדת מכאן שהיום הולך אחר הלילה מבריאתו של עולם, שקודם כתוב "ויהי ערב" ואח"כ "ויהי בקר" - שקודם מגיע הלילה ואח"כ היום, וזה בישראל, אבל אצל אומות העולם הוא להפך היום קודם ואח"כ הלילה, וזה רמז: שאצל ישראל הגלות והחושך הם קודם ואח"כ הגאולה והאור!

על דרך זה גם ה"שבת", קודם יש לנו את הטרחה וההכנה לשבת, ואחר כך נחים ואוכלים מן המוכן כבר, וכך גם ישראל: קודם הם טורחים ומכינים את עצמם בתורה ובמצוות ובמעש"ט בעוה"ז, ורק אח"כ הם זוכים לשכר ולמנוחה של העוה"ב! אבל לא כן אצל אומות העולם.

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ וַיְבַדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵתַחַת לַרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לַרְקִיעַ וַיְהִי כֵן (א, ז)

המחלוקת בין המים העליונים לתחתונים

אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בראשית רבה פרשה ד' אות ז') וז"ל: זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם, ויעש אתמהא, והלא במאמר הן הוי (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, למה אין כתיב בשני כי טוב, רבי יוחנן תני לה בשם רבי יוסי ב"ר חלפתא שבו נבראת גיהנם, שנא' (ישעיה ל, לג) כי ערוך מאתמול תפתה, יום שיש בו אתמול

ואין בו שלשום, רבי חנינא אומר שבו נבראת מחלוקת, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים, א"ר טביומי אם מחלוקת שהיא לתקונו של עולם ולישובו אין בה כי טוב, מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה, א"ר שמואל לפי שלא נגמרה מלאכת המים, לפיכך כתוב בשלישי כי טוב שני פעמים אחד למלאכת המים, וא' למלאכתו של יום, שאלה מטרונה אחת את רבי יוסי אמרה לו למה אין כתיב בשני כי טוב, אמר לה אעפ"כ חזר וכללו כולו בסוף, שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, אמרה ליה משל ששה בני אדם באין אצלך ואת נותן לכל או"א מנה ולאחד אין את נותן מנה, ואת חוזר ונותן לכולם מנה אחד, לא נמצא ביד כל אחד מנה ושתות, וביד אחד שתות, אתמהא, חזר ואמר לה כהווא דאמר ר' שמואל בר נחמן לפי שלא נגמרה מלאכת המים, לפיכך כתיב בשלישי ב' פעמים כי טוב, אחת למלאכת המים ואחת למלאכת היום, רבי לוי בשם רבי תנחום בר חנילאי אמר כתיב (שם, מו) מגיד מראשית אחרית, בתחלת ברייתו של עולם צפה הקדוש ברוך הוא משה קרוי טוב, ועתיד ליטול את שלו מתחת ידיהם לפיכך לא כתיב בהם כי טוב, רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי אמר משל למלך שהיה לו לגיון קשה, אמר המלך הואיל ולגיון זה קשה אל יכתב שמי עליו כך אמר הקדוש ברוך הוא הואיל והמים הללו לקו בהם דור המבול, ודור אנוש, ודור הפלגה, לפיכך אל יכתב בהן כי טוב. ע"כ.

אתם רוצים שאני אעשה מחלוקת נגד רב שנבחר להנהיג את ישראל?

ולא אמנע מלכתוב בענין זה דברים ששמעתי מפה קדוש מהסבא קדישא גאון עוזנו מרן רבי עזרא עטייה וזכר צדיק וקדוש לברכה, ראש ישיבת פורת יוסף בירושלים, וכך היו דבריו: לפני למעלה מחמשים שנה נבחר למשרה רמה בעולם הרבני רב חשוב מאוד. והנה חבריו של הרב הנבחר לא השלימו עם בחירתו והחליטו להתנגד לבחירה, ומאחר שידעו את מעמדו של מרן ראש הישיבה בעולם התורה, ניסו לשכנעו מדי פעם לחתום על מודעה נגד בחירתו של הרב הנבחר אך מרן התחמק מכך.

פעם אחת החליט להתנגד למעשיהם ואמר להם, אמרו חכמינו זכרונם לברכה שלא נאמר כי טוב בשני מפני שהיתה מחלוקת בין מים עליונים לתחתונים, דבר שהוא לתיקונו של עולם ובכל זאת לא נאמר בו כי טוב וכדברי רב טביומי, ואתם רוצים שאני אעשה מחלוקת נגד רב שנבחר להנהיג את ישראל, ולהרבות מחלוקת בישראל. (מוסר חכמים לגאון הצדיק כה"ר אליהו שרים זצוק"ל).

המים התחתונים בנו מדוע הם במקום טומאה

עוד איתא במדרש (שם אות ו') ביום שני לא נאמר בו כי טוב, לפי שהיתה בו מחלוקת, שכאשר נתחלקו המים התחתונים מן העליונים געו בבכיה, מדוע הם לא בעליונים והם במקום טומאה, אמר להם הקדוש ברוך הוא, שתקו ואני אצוה עליכם ניסוך המים, ולא נתפייסו, כי אינו כי אם פעם אחת בשנה, וכרת להם הקדוש ברוך הוא ברית שימלחו בהם את הקרבנות שנאמר (ויקרא ב, ג) "ולא תשבית מלח". ועוד שרק אחרי שאתם פותחים בשירה, המים העליונים יפתחו בשירה.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תְּדַשָּׂא הָאָרֶץ דְּשָׂא עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינוּ אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן" (א, יא)

שכר האתרוג והפלפלין שקיימו מצות בוראן

אמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה, פרשה ה' סימן ט') כל העצים לא קיימו מצות בוראן שצויה שיהא העץ כטעם הפרי, אלא רק אתרוג ופלפלין, לפיכך זכה אתרוג למצוה, ופלפלין לתבשיל של שבת, ונראה שגזירה היא שלא יאכלו העץ כאשר לא ימצאו פירות מלבד אתרוג ופלפלין.

"אֵת הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמַמְשַׁלֵּת הַיּוֹם וְאֵת הַמָּאוֹר הַקָּטָן לְמַמְשַׁלֵּת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים" (א, יז)

המאור הגדול זה רבנו הקדוש

מובא בספר תורה שלמה (אות תרמ"ו) בשם רבנו בחיי: "את המאור הגדול" זה רבנו הקדוש, "ואת המאור הקטון" זה רבינא ורב אשי, "ואת הכוכבים" אלו התלמידים, דכתיב (דניאל יב, ג) "ומצדיקי הרבים ככוכבים".

"וְאֵת הַכּוֹכָבִים" (א, יז)

נקראו כוכבים לפי שכבו

כתב רבנו יצחק קארו דודו של מרן הבית יוסף זיע"א בספרו תולדות יצחק (בראשית א, טו. דף ד ע"א בדפוס מנטובה שיי"ח) שלכך נקראו כוכבים לפי שכבו, מלשון כבוי. וז"ל: ואת הכוכבים, אמרו במדרש בשעה שנוף הקב"ה בלבנה, נפלה ונפלו ניצוצות ממנה על פני כל הרקיע ומזה נעשו הכוכבים. ולפי שנפלו מאוריה, נשארה חשוכה. וגם הניצוצות שהם הכוכבים אינם

מאירים כמו כשהיו חלק לבנה מאירה כשמש, ולכן נקראו כוכבים לפי שכבו מלשון לא תכבה. ע"כ.

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חֵית הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֶת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב" (א, כה)

הוכחות חוקרי הטבע מופרכות

"ויעש אלהים" - תקנם בצביונם ובקומתן. (רש"י)

הביאור לכך הוא מפני שמתחילת בריאתם נבראו כל הברואים בצורה מפותחת ומושלמת, שהרי השור נברא שור - מושלם ומפותח. וכן כל שאר הברואים, וכן העצים והצמחים. ועל ידי כך מופרכות הוכחותיהם של חוקרי הטבע, שטוענים שהעולם קיים למעלה מששת אלפים שנה, כי מחקרם מבוסס על זה, שמצאו עצמות יצורים קדומים, או עצים זקנים, אשר לפי חוקי ההתפתחות הקיימים היום בטבע, צריכה היתה התפתחותם להמשך זמן רב יותר מששת אלפים שנה, אבל טעותם היא בכך, שהם מחשבים כל דבר לפי התפתחותו הרגילה, למשל: עץ שתיל. בעוד שלאמיתו של דבר, הרי העץ נברא עץ מושלם, וכל היצורים נבראו בתחילתם בצורה מפותחת ומושלמת, וצריך רק לדעת כמה נתוסף גידולם מאז שנבראו, וזה הם לא יכולים לדעת, כי אי אפשר לדעת בדיוק מה היה גודלה האמיתי של החיה בעת שנבראה, או העץ בעת שנברא, ומזה נובעת טעותם, ומשה אמת ותורתו אמת. (אבני אזל, הובא במעינה של תורה עמ' י"ד).

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדֹמֹתֵנוּ וַיֵּרְדוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (א, כו)

מהותו של אדם הראשון

הנה קודם לאבות העולם היה אדם הראשון - יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, שהוא בחיר הנבראים, כמו שכותב הזוה"ק (ח"ב דף רמה). וז"ל: אשרי חלקך אדם הראשון המבורר מכל הנבראים שקיימים בעולם שריבה (הגדיל) אותך הקדוש ברוך הוא על כולם והכניסך בגן עדן, והתקין לך בו שבע חופות להשתעשע בעונג הנועם העליון. ע"כ.

בארבעה תארים נקרא האדם: אדם, איש, גבר, אנוש. (כ"כ הגר"א משלי ה, ד). השם הנעלה ביותר הוא ה"אדם" המורה על מעלה ושלמות, והוא כי יש לו מוחין דגדלות ומאיר בו האלהות העליון ואין עניני העוה"ז מבלבלים אותו והכל נחשב לפניו להבל. אמנם כדי להקרא

אדם, צריך הוא להיות נשוי כמ"ש "זכר ונקבה בראם וכו' ויקרא את שמם אדם". אדם ראשי תיבות דרך מצותיך ארוץ (גינת אגוז פרשת בא אות רכ"ו).

אחריו תואר "איש" המראה על שררה וגבורה שמתגבר על יצרו, ושם זה הוא נמוך מאדם כי צריך תמיד להתגבר על יצה"ר, וראשי תיבות אי"ש - אדם ירא שמים (אלף המגן לר' אליעזר פאפו פרשת וירא).

ואחריו "גבר", שאינו מתגבר מעצמו אלא צריך עזרה ע"י אחרים.

ולבסוף הפחות שבכולם הוא "אנוש", ששם זה מורה על קטנות וחלישות כמו שכתוב "עֶקֶב הלב מכל וְאָנָשׁ הוּא" (ירמיה יז, ט). ולכן קראוהו המלאכים בשם אנוש כמ"ש "מה אנוש כי תזכרנו" (תהלים ה, ה).

העבודה שלנו עלי אדמות לעסוק בתורה הקדושה, כי זה תכלית כל הבריאה, וכמו שדרשו רבותינו (בראשית רבה א, א) "בראשית ברא אלהים", בשביל התורה שנקראת "ראשית" ברא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ וכל הבריאה כולה, וחתם חותמו שהוא אמ"ת (שבת נה). בס"ת בראשית ברא אלהים, כי מוטל עלינו לגלות את נקודת האמת שנמצאת בלבנו, כי בזכות נקודת האמת הפנימית הזאת אומר הקדוש ברוך הוא "לא מאסתים ולא געלתים לבלותם" (ויקרא כו, מד).

והנה האדם נברא בסוד מעשר מן האמת, כי האדם הישראלי הוא תמצית האמת, האלהות, כי אם תעשר אמ"ת תקבל אד"ם.

אם תעשר את אות א' דאמת - תקבל את אות א' דאדם. וכן אם תעשר את מ' דאמת - תקבל את ד'. ולאחר מכן אם תעשר את ת' דאמת - תקבל מ'. והנה חוה היא מעשר מהצלע, כי צל"ע גימטריא "מאה תשעים", ומעשר ממאה תשעים יעלה תשע עשרה גימטריא חו"ה.

מהותה של חוה

והנה תחילת בנין הנקבה היה מן הצלע של האדם הראשון, והאיש שנושא אשה משלים עצמותיו ומוצא אבדתו, ומי שאינו נושא אשה נמצאו עצמותיו חסרות ומתפזרות ואינו מתקבצות יחד, כי עד עשרים שנה הקדוש ברוך הוא יושב ומצפה לאדם שישא אשה, כיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה אומר הקדוש ברוך הוא "תפח עצמותיו" (קידושין כט:), ולכן חוה היא מילוי הנסתר של האדם כי אד"ם גימטריא ארבעים וחמש של הוי"ה במילוי אלפין כזה: יוד הא ואו הא, אם תוציא אותיות השורש הוי"ה ב"ה גימטריא עשרים ושש ישאר סך תשע עשרה גימטריא חו"ה, כי היא המילוי של האדם ובלעדיה האדם אינו שלם.

וכתוב בווה"ק (פרשת ויגש דף רה:): בא וראה, כאשר ברא הקדוש ברוך הוא את האדם, אסף עפרו מארבע רוחות העולם ועשה אותו במקום בהמ"ק שלמטה והמשיך עליו חיים מבית המקדש שלמעלה. והנשמה היא כלולה בשלש דרגות. ולכן שלש שמות הם לנשמה כמו הסוד העליון נפש, רוח, נשמה. עכ"ל.

ואח"כ נפח בו נשמתו כמש"כ "ויפח באפיו נשמת חיים", וכתוב בווה"ק (כן מובא ברמב"ן עה"ת בראשית ב, ג), "מאן דנפח מדיליה נפח", כי הקדוש ברוך הוא נפח באדם נשמתו מפנימיותו. וכתב הרמ"ע מפאנו (במאמר הנפש חלק א פרק ג), ויפח - בגימטריא מאה וארבע שזה ד' פעמים הוי"ה כנגד נפש, רוח, נשמה, ונשמה לנשמה.

ואם נקח נפש רוח נשמה, ראשי תיבות נר"ן וסופי תיבות שח"ה גימטריא תרי"ג.

והאותיות הפנימיות של נפש רוח הן פ"ו גימטריא אלהי"ם, ואותיות אמצעיות של נשמה ש"ם גימטריא הוי"ה שד"י, יחד גימטריא 426. תוסיף לזה אות יו"ד שהקדוש ברוך הוא שם בפנימיות הזכר, ואות ה' ששם באשה, הרי גימטריא אמ"ת. וזה חותם האמ"ת ששם הקדוש ברוך הוא באדם והוא סוד אור הגנוז שבנפש האדם והיא בחינת "אהבה מוסתרת", שהיא אהבה שיש בנפש האלהית שכל כוחה הוא להדבק באין סוף ברוך הוא.

"נַעֲשֶׂה אָדָם" (א, כו)

על ידי עונה יכולה השכינה לשרות בתוכנו

"ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן, לפי שהאדם בדמות מלאכים ויתקנאו בו, לפיכך נמלך בהם". (רש"י)

על פי זה פירש הגאון רבי אהרן שמואל אסאד, אב"ד "סערדאהלי" באופן נפלא את הפסוק בתהלים (קיש, נ): "זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני". שהאלישיך פירש את הפסוק: "ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם" (ויקרא כו, יא) - שהנשמה רוצה לצאת מגוף האדם ולשוב אל מקורה, באומרה כי טוב לי אז מעתה, אבל נושאת קל וחומר בעצמה משכינת כבודו יתברך השוכן אתנו. אבל כבר ידוע שהגאווה מרחיקה את השכינה מן האדם, וכאמרם (סוטה ה.): "אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת".

והנה, השכינה נקראה בשם "זאת". וזו הכוונה: "זאת", כלומר השכינה, היא נחמתי בעניי, כי אמרתך, זה מה שאמרת "נעשה אדם", חיתני, שהרי אמרו חז"ל (סנהדרין צב.): "הוי קבל

וקיים" פירוש הוי עניו ותחיה (רש"י), והיינו על ידי השראת השכינה. ועל ידי שלמדנו ענוה מאמירת "נעשה אדם" - יכולה השכינה לשרות בתוכנו. (שו"ת יהודה יעלה - בהקדמת בנו).

"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם"
(א, כז)

חומרת שיחה בטלה

נקדים לכך את מה שאמרו רבותינו ז"ל (יומא יט:): השח שיחה בטלה עובר בעשה ולא תעשה. וכהנה החמירו מאד חכמי הקבלה על שיחה בטלה. והענין הוא ע"פ משל לאומן המצייר ומחקה תבנית בנינים, שבא אליו ממרחקים ציור של ארמון מפואר ומופלא בארכו ורחבו והדריו, ועליותיו מרווחים ורבים מאד והוא מצויר על גליון קטן, וציוה האומן למשרתו שיעתיק הציור על גליון אחר להיות לו למשמרת לחזות בנועם בניינו ולעשות כמוהו לעת הצורך, וכן עשה משרתו והעתיקו בדיוק בכל עניינו כתבניתו האמיתית מחזה מול מחזה, והביאו אל האומן. והי בהתבונן בו האומן בעיון דק, וירא בהעתיקו בחסרון נקודה אחת אשר לא העתיקו, ויקצוף על משרתו מאד ויפגע בו. וישאלהו משרתו למה יחר אף אדוני בשביל העדר נקודה אחת קטנה מאד אשר מי יחוש להעדרה הלא דבר קטן הוא. ויענהו האומן בחרי אף, דע וראה מה רב קלקול הבנין בחסרון נקודה כזאת, עמוד והתבונן כמה ארכו ורחבו של הארמון הזה בהבנתו עלי ארץ, וכמה קטנו על הציור הקטן הזה, וא"כ איך לא תבין כי מהעדר נקודה כזאת, יחסר מבניינו המפולש ענין רב הכמות אשר ישחית תבנית הבנין בכלל.

והנמשל הוא כי הקדוש ברוך הוא ברא עולמות רבי הכמות וגדולי האיכות אשר כל רחבי העולם כאין נגדם ואין חקר לגדולתם. והם בשמים ממעל, וכלל אותם בצמצום בתבנית האדם בחושי וכוחותיו ומידותיו, ולכן נקרא האדם עולם קטן, והוא ביאור הכתוב בצלם אלהים עשה את האדם, כי בו מצויירים כל העולמות הנקראים אלהים בדרך כלל. וא"כ מה רב הפגם והקלקול אשר יעלה בעולמות הגדולים ההם ע"י דיבורו הקל אחרי שהוא ציור ענין גדול לאין חקר. וזהו שאמר החכם שלמה המלך ע"ה (קהלת ה, א) "כי אלהים בשמים ואתה על הארץ" בדמותו ובצלמו ובך כלול הכל, לכן אל תביט אל קטנות הציור כי אם על גודל המצייר, והבן. (דרוש קהלת קול נגידיים מהגאון אהל יעקב - המגיד מדובנא)

”וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ” (א, כז)

נעשה אדם נאמר בעבורך

מצאתי מרגלית יקרה בזוה"ק אחרי מות (דף סא: וז"ל (בתרגום): ולמדנו כי כל צדיקי אמת טרם שיבואו לעולם, כולם מתתקנים למעלה ומוכנים לרדת לעולם הזה ונקראים בשמותם. ורבי שמעון בר יוחאי, מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מוכן ומזומן לפני הקדוש ברוך הוא לרדת לזה העולם, והיה נמצא עמו והקדוש ברוך הוא קרא אותו בשמו. אשרי חלקו למעלה ולמטה, עליו כתוב (משלי כג, כד) ישמח אביך ואמך, אביך זה קודשא בריך הוא היינו ז"א, ואמך זה כנסת ישראל היינו מלכות. ע"כ.

ועל פי זה יבואר מה שכתב ר' שמעון לביא ז"ל בפיוט "בר יוחאי", "נעשה אדם נאמר בעבורך" שכתבו על זה בספרים הקדושים שהקדוש ברוך הוא העמיד את דיוקנו וצלמו של ר' שמעון לפניו, ואמר לכל הספירות והעולמות ולמלאכים אני רוצה לברא אדם וכל אחד מכם יתן לו מתנה ממנו. וענין זה מתבאר עם הזוהר הזה שמיום שברא הקדוש ברוך הוא העמיד את ר' שמעון על ידו והיה נמצא עימו, ולכן התחילה התורה בתיבת בראשי"ת, ראשי תיבות אור תורת רבי שמעון בר יוחאי.

ת"ח העוסקים בתורה מקבלים השגה גבוהה בעת שישנים

מצינו במדרש (אבות דרבי נתן פרק ח') כי בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם, היה מוטל גולם מראש העולם ועד סופו, שנאמר (תהלים קלט, טז) "גלמי ראו עיניך", והיה עקבו של אדם הראשון מכהה את גלגל החמה, ובקשו המלאכים לומר לפניו קדושה, כי היו סבורים שהוא אלוה. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הפיל עליו תרדמה, וכיון שראו המלאכים שהקדוש ברוך הוא הפיל עליו תרדמה, אמרו זה לזה: "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא" (ישעיה ב, כב).

אלא שהדברים תמוהים עד למאוד, מדוע רצו המלאכים לומר לפני האדם הראשון קדושה, והלא באותו יום, קודם שנברא, התייעץ עמם הקדוש ברוך הוא ואמר להם "נעשה אדם", ואיך טעו לחשוב שהוא אלוה.

זאת ועוד: מדוע צריך היה הקדוש ברוך הוא להפיל עליו תרדמה, למה לא אמר להם בפשטות: "הלא זהו האדם שבראתי". עוד יש לבאר, מה התכוונו המלאכים באמרם זה לזה "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא".

ביאור נפלא, מובא בשמו של הגאון רבי יעקב קאפיל מרגלית, מק"ק ולאדמירא: מצינו בגמרא (חולין צא:), "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון, אמר להם הקדוש ברוך הוא למלאכים: משעה שבראתי אדם זה, לא תוכלו לומר קדושה לפני למעלה - עד שיאמרו ישראל קדושה למטה, שנאמר (איוב לח, ז) "ברן יחד כוכבי בקר" ואחר-כך "ויריעו כל בני אלהים", שהמלאכים אינם יכולים לומר קדושה לפני הקדוש ברוך הוא עד כנסיה אחרונה שבישראל".

מענה יובן: המלאכים ידעו שהוא אדם, אך בקשו לומר "לפניו" קדושה, דהיינו שלא יצטרכו להמתין עד שיאמר הוא קדושה ורק אחר כך יאמרו הם.

מה עשה הקדוש ברוך הוא, הפיל עליו תרדמה. כי הנה ידוע מספר הזוהר (שלח לך דף קנט.) שהצדיקים ותלמידי חכמים העוסקים בתורה יומם ולילה, בשעה שהם ישנים, עולה נשמתם למעלה במתיבתא של הקדוש ברוך הוא ומקבלת השגה בלימוד התורה. אבל המלאך אינו יכול להכנס לחדר הפנימי, כי המלאכים אומרים "ברוך כבוד ה' ממקומו" ואינם יודעים "איה מקום כבודו". ע"כ. ולכן הפיל הקדוש ברוך הוא תרדמה על אדם הראשון - להמחיש למלאכים כמה גדולה מעלת האדם ממעלתם.

ומהיכן נובעת קדושה ומעלה יתירה זו, ממה שנשמת האדם ניתנה לו על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו. ולכן אמרו המלאכים: "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו", כי זו מעלתו היתירה עלינו, ועל כך הוסיפו "כי במה נחשב הוא", וההסבר בזה הוא, ששם הוי"ה במילואה עולה מ"ה, ואדם הוא חלק אלוה, ואם כן "כי ב-מ"ה נחשב הוא", האדם נחשב לחלק אלוה ממעל... ("קול יעקב", ויניצאה שנת ת"ח)

"זָכַר וּנְקָבָה בְּרֵא אֹתָם" (א, כז)

מסירת סתרי תורה רק לראויים

כתב הרמב"ן (בראשית ה, א) וזה לשונו: כתב רבינו שרירא הגאון, שמסרו חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרטוטין, מקצתן אמורים בסדר פסוק (שם ה, א) "זה ספר תולדות אדם", ומקצתן בסדר פסוק של אחריו "זכר ונקבה בראם". ואין מוסרים סתרי תורה ורזין אלא למי שרואין בו סימנין שראוי לכך. אלו דברי הגאון. וסיים הרמב"ן ולא זכינו בהם.

וַיִּכְלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם" (ב, א)

אמירת ויכולו מכפרת כמו פרה אדומה

בגמרא שבת (ק"ט). אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו ערב שבת, שני מלאכי השרת מניחים ידיהם על ראשו, ואומרים לו "וסר עונך וחסאתך תכופר" (ישעיה ו, ז). ע"כ. וטעם הדבר מפני שבפרה אדומה כתוב 'אשר' שלש פעמים, וכתוב 'אשר' בויכולו שלש פעמים, מה פרה אדומה לכפרה אף ויכולו לכפרה. (ירושלמי)

וַיִּכְלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם" (ב, א)

בזוהר הקדוש (הקדמה דף ה' ע"ב) ויכולו יש בו שלושים וחמש תיבות, ובקדושה שאנו מקדשין, שלושים וחמש תיבות ועולה הכל לשבעים שמות דקודשא בריך הוא וכנסת ישראל מתעטרים בהם.

וַיִּכְלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם" (ב, א)

בריאת המזיקים

בערב שבת בין השמשות נבראו המזיקין (פסחים נד.). ובמדרש (שוחר טוב כז, א) אמרו שפחד אדם הראשון לנפשו וצעק צעקה גדולה "כי הנה אויביך ה'", השיבה לו רוח הקודש, "כי הנה אויביך יאבדו".

וַיִּכְלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה" (ב, ב)

איתא בזוהר הקדוש (בראשית דף מז:): ויכל אלהים ביום השביעי זו תורה שבעל פה שהיא יום השביעי, ובו נשתכללו העולמות שהוא קיום הכל מלאכתו אשר עשה ולא כל מלאכתו.

וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (ב, ב)

נהר הר ודג ששוכתים בשבת

במדרש (בראשית רבה פרשה י"א אות ה') אמרו, נהר סמבטיון שוכת בשבת ובכל ימות החול מעין נובע ומוציא מים בתקפו ואבנים גדולות, ובשבת נח המעין ואין אבנים הולכות מן הנהר. ועוד יש הר שמוציאים מעפרו כסף ובשבת לא יוציאו מעפרו כסף, ויש דג ששוכת בשביעי על שפת הים עד מוצאי שבת ושם הדג שבתו לפי ששוכת בשבת (ילקוט ראובני, בראשית).

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת" (ב, ג)

על מצחו של אדם הראשון היה כתוב 'אמת'

בספר 'גימטריאות' (בראשית אות ז') לרבנו יהודה החסיד ז"ל כתב דבר נפלא: שעל מצחו של אדם הראשון היתה כתובה תיבת 'אמת' והטעם לזה, מפני שחתם הקב"ה את הבריאה שברא בחותמו שהוא אמת. כדאיתא במסכת שבת (נה). אמר רב חנינא חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת.

והוסיף בספר גימטריאות (שם אות י') עוד דבר נפלא, שכן סירא בנו של ירמיהו הנביא רצה לעסוק בספר יצירה לברוא אדם, יצתה בת קול ואמרה "לא תוכל עשוהו לבדך" (שמות יח, יח). הלך בן סירא אצל אביו ירמיהו הנביא ועסקו בו, ולבסוף שלש שנים נברא להם אדם אחד והיה כתוב במצחו 'אמת' כמו שהיה כתוב במצחו של אדם הראשון.

אמר להם האדם הנברא, אם יחיד הקב"ה ברא אדם הראשון, כשרצה להמית את אדם הראשון, מחק אות א' מ'אמת' ונמצא 'מת' כל שכן שאני רוצה לעשות כן, ולא תבראו עוד אדם, שלא יטעו בו העולם כדור אנוש. ולכך אמר ירמיהו (ירמיהו ז', ה) ארור הגבר אשר יבטח באדם. ואמר להם אדם הנברא, היפכו צירוף האותיות למפרע, ומחקו 'א' מ'אמת' שבמצחי. ומיד נתבטל מציאותו ושוב נעשה עפר. (אוצר פלאות התורה)

"אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם" (ב, ד)

מה הכוונה תולדות השמים

בזוה"ק (חיי שרה דף קא). מבואר, שכאשר אברהם אבינו עליו השלום, בא לקבור את שרה במערת המכפלה, קמו אדם וחווה ולא הסכימו שיטמון אותה שם, כי אמרו אנחנו בפני שרה אמנו ואברהם אבינו לא נחשבים צדיקים ונתבייש בפניהם, עמד אברהם ופייס אותם ואמר אני אתפלל עבורכם ואתקן אתכם, וכך נתרצו.

על פי זה מבואר הפסוק הנ"ל, כי לכאורה קשה, שהרי היה צריך לומר "אלה השמים והארץ בהבראם" בזכות אברהם ותו לא, ומה הכוונה "תולדות" אם באמת מדובר על השמים והארץ, אולם התירוץ לכך, כי שמים זה בחינת ז"א והארץ היא בחי' נוק' דז"א, והתולדות שלהם הם אדם וחווה שהם תולדות של זו"ן - בזכות מי יתקיימו, "בהבראם" בזכות אברהם אבינו עליו

השלום, כי הוא היה גלגול אדה"ר, ושרה גלגול חוה, והם תקנו אותם, ולכן יתקיימו בעולם יפה. (כ"כ מרן החיד"א בס' חומת אנך פרשת חיי שרה אות ב').

"וַיִּצַר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם" (ב, ז)

למה נאמר ויצר בב' יודין

בזוהר הקדוש (פרשת בא דף מא:): איתא בזה הלשון: ויצר בב' יודין. אחד יצר הטוב, שזה גבריאל שלומד עימו שבעים לשון קודם שיצא ממעי אמו. ואחד יצר הרע, שמשכח ממנו שבעים לשון שלימד אותו יצר הטוב. ע"ש.

"וַיִּפַּח בְּאַפֵּיו נְשָׁמַת חַיִּים" (ב, ז)

נפש האדם מגדת להקב"ה כל מעשה שעשה

לעתידי לבוא הקדוש ברוך הוא מוכיח לכל אחד את מעשיו, וכולם עומדים ותמהים כביכול מנין הקב"ה יודע, משל לאדם שהיה נשוי לבתו של מלך, והיה משכים ושואל בשלום המלך בכל יום ויום, והמלך אומר לו כך וכך עשית בביתך, כך וכך כעסת, והיה אומר לבני ביתו מי אומר למלך שכך עשיתי, אמרו לו שוטה שבעולם לבתו אתה נשוי, ואתה אומר מנין הוא יודע, בתו מגדת לו, כך הנפש ויפח באפיו נשמת חיים, והיא מגדת לו כל מעשה שעשה. (ילקוט ראובני)

"וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ" (ב, טו)

מהיכן נוצר האדם

מאין לקחו? מארבעה יסודות, ונתנו בגן עדן, כך יעשה הקדוש ברוך הוא לאדם בזמן ששב בתשובה ומתעסק בתורה ושם אותו בגן שלו שהוא השכינה (זוה"ק בראשית דף כז.).

"וַיִּצְו ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הַגֵּן אָכַל תֹּאכְל" (ב, טז)

איזה עץ היה עץ הדעת

אדם הראשון נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת אולם לא נצטווה כן גם על עץ החיים, והטעם הוא לפי שעץ הדעת היה גדר לעץ החיים, ולפי שהנחש פיתה את חוה ופרץ הגדר לכך גרשו מן הגן שלא יאכל מעץ החיים. ולזה הנחש נמצא בין הגדרים לפי שפרץ גדרו של עולם ושל עץ החיים.

וכתב בספר ליקוטים מפרדס (ח"א ערך אדם הראשון אות ט') אדם הראשון חָטָאָו בעץ הדעת היה אתרוג, והקדוש ברוך הוא צוה עליו שלא לאכול באותו יום אלא ימתין עד הלילה, שהאדם נברא ביום הששי בשעה תשיעית, וצוה עליו להמתין שלש שעות בטרם יאכל אתרוג - במקום שלש שנים של ערלה, וביום השבת יהיה עץ הדעת כולו טוב, וכשבא לחתוך ממנו - אילן האתרוג היה צועק ואומר (עיין מדרש רבה ט"ז ח') **אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנדני** (תהלים לו, יב) ראשי תיבות אתרוג וסופי תיבות לילה, שאמר לו לאדם הראשון להמתין עד הלילה. עכ"ד.

"וַיַּעַץ הַדְּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת" (ב, יז)

שלוחו של אדם כמותו

לכאורה קשה שהרי אדם הראשון התפתה לבסוף ואכל מעץ הדעת ומדוע לא מת באותו היום? והנה על קושיה זו ישנם כמה וכמה תירוצים. אחד מן התירוצים שאמרו רבותינו הוא שכאשר מורידים את האדם מגדולתו זה נקרא אצלו מיתה, והנה הקדוש ברוך הוא בתחלה שם את אדם הראשון בגן עדן, ולאחר שחטא הורידו מגן עדן, וגם מיעט את קומתו, ולכן נחשב האדם הראשון כמת. ועל זה אמרו בדרך רמז "שלוחו של אדם כמותו" (ברכות לד:) פירוש שילוחו של אדם הראשון מגן עדן, כמותו, כמו המות שלו. וזה נחשב לו כאילו כבר מת ובטל מן העולם מפני שהורידוהו מגדולתו.

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵצָר כְּנַגְדּוֹ" (ב, יח)

תפקיד האשה

המהר"מ אלשיך (כאן) מפרש את הפסוק הזה על פי המאמר של רבי חייא (יבמות סג.) על האשה: "דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא". ועל אלו שני הדברים אמר, "לא טוב היות האדם לבדו" - שהוא להנצל מן חטא ההרהור, "אעשה לו עזר כנגדו" - לגדל את בניו לתורה.

"וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (ב, ט)

אדם הראשון תיכף בשעת בריאתו כבר השיג עומק גדלות השי"ת

במדרש (פרשת בראשית פ"ז אות ד') הובא הסיפור באריכות, שבשעה שבא הקב"ה לברוא את האדם, נמלך במלאכי השרת ושאל מהן: 'נעשה אדם?' אמרו מלאכי השרת להקב"ה: אדם זה מה טיבו, אמר להן: חכמתו מרובה משלכם. הביא לפני מלאכי השרת בהמה חיה ועוף,

ושאלם מה שמותיהם, ולא היו יודעין. העבירן לפני אדם הראשון, ושאל ממנו הקב"ה: מה שמותיהם? אמר: זה שור, זה חמור, זה סוס, וזה גמל.

אח"כ שאל הקדוש ברוך הוא מאדם הראשון: ואתה מה שמך? אמר: אני נאה להקרא 'אדם' שנבראתי מן האדמה. ושוב שאלו הקדוש ברוך הוא: מה שמי? אמר אדה"ר: לך נאה להקראות 'אדני' שאתה אדון לכל בריותיך. ודרשו במדרש (שם) על הפסוק (ישעיה מב, ח) "אני ה' הוא שמי", שאמר הקב"ה 'אדני' הוא שמי שקרא לי אדם הראשון.

מכאן נלמד שאדם הראשון תיכף בשעת בריאתו כבר השיג עומק גדלות השי"ת, עד כדי כך שהיה יכול לכוון השם אמיתי הראוי לו יתברך.

"וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לְקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל הָאָדָם" (ב, כב)

השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה

"הצלע" - אותיות לעצה, כמו שאמרו חז"ל (ב"מ נט). איתתך גוצא, גחין ולחיש לה (אם אשתך קצרה, כפוף את עצמך ושמע את דבריה ועצותיה בעניני העולם הזה). דבר אחר אותיות "העצל", השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה והוא עצל. רבנו אפרים ז"ל. (נחל קדומים)

הקב"ה קישט לחוה ואח"כ הביאה לאדם

כשנסר הקדוש ברוך הוא את חוה מאדם קישטה בשבעים קישוטין כנגד שבעים פנים לתורה, ותיקנה ב"ג תיקונים כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, והלבישה בששה לבושין כנגד ששה סדרי משנה, ואח"כ ויביאה אל האדם שהיה אז במקום בית המקדש ואח"כ הכניסם לגן עדן. (ילקוט חדש)

"וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע" (ב, כב)

בריאת האשה הייתה על דעת שתהיה צנועה

במדרש בראשית רבה (פי"ח ב, וכע"ז במדרש תנחומא וישב סימן ו') איתא דבר נפלא, כשרצה הקב"ה לברוא את חוה, היה הקב"ה חושב ומתבונן מאיזה אבר לברוא אותה, אמר: אם אברא אותה מן הראש - תהא גאוותנית לילך בקומה זקופה, אם אברא אותה מן העין - תהא סקרנית לבקש לראות את הכל, אם אברא אותה מן האוזן - תהא צייתנית לשמוע כל דבר, אם אברא אותה מן הפה - תהא דברנית, כלומר מדברת הרבה, אם אברא אותה מן הלב - תהא קנאית לקנאות בלב, אם אברא אותה מן היד - תהא גנבת, אם אברא אותה מן הרגל - תהא יצאנית, לכן ברא הקב"ה את חוה ממקום צנוע שבאדם, מן הצלע, שהוא מן הירך

שאפילו בשעה שאדם עומד ערום הירך מכוסה, כדי שתהיה צנועה יושבת בבית. ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר לה, תהי אשה צנועה.

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפְּעַם עָצָם מְעַצְמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי" (ב, כג)

מעשה נורא עם ר' סעדיה גאון שבירר מי הבן האמיתי

בספר חסידים (סימן רל"ב) הובא מעשה פלא בעשיר אחד שהלך למדינת הים ולקח עמו את עבדו וממון רב, והשאיר את אשתו מעוברת. לימים מת העשיר והניח כל הממון והלך העבד והחזיק בנכסיו, ואמר העבד שהוא בנו של העשיר, ונתחתן עם גדולי הדור. כשגדל הבן של העשיר, שמע שמת אביו ומה שנעשה בנכסיו, נסע לתבוע נכסי אביו שהחזיק בהם העבד, אבל היה מתירא לפתוח פיו פן יהרגוהו.

נתאכסן הבן בבית רב סעדיה בן יוסף החכם, וכשהניחו לפני האורח לאכול, לא אכל מרוב דאגה ועגמת נפש, עד שסיפר הבן לרב סעדיה את כל המאורע. נתן לו רב סעדיה עצה לדבר אל המלך, וכן עשה. כששמע המלך את דבריו, שלח המלך אחר רב סעדיה שהוא ידון דין זה.

ציוה רב סעדיה להקזי דם מהעבד בספל אחד, ולהקזי דם מהבן בספל אחר, ולקח עצם של העשיר, והניח בספל העבד, ולא נבלע הדם בעצם, אחר כך לקח העצם והניח אותו בספל דם הבן, ונבלע הדם בעצם, כי הם גוף אחד, ולקח רב סעדיה ממון של העשיר המת ונתנו לבן, שנתברר שהוא הבן האמיתי ולו מגיעה ירושת אביו, שהוא עצם מעצמיו ובשר מבשרו של אביו.

"וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפְּעַם עָצָם מְעַצְמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי" (ב, כג)

מכאן והלאה יהיו ג' שותפים באדם

יש להתבונן מהו הדגש "זאת הפעם", ויראה לומר שמפני שאמרו בגמרא (נדה ל"א:): שלשה שותפים יש באדם: הקב"ה, אביו ואמו. הנשמה מהקב"ה, העצמות והגידיים מהאבא, הבשר והעור והדם מהאמא. ע"ש. והנה לחוה לא היה אב ואם, וכמו שנאמר "כי מאיש לקחה זאת" (בראשית ב, כג), א"כ רק "זאת הפעם" היא "עצם מעצמי ובשר מבשרי" - כולה, אבל מכאן והלאה יהיו ג' שותפים באדם.

"והנחש הָיָה עָרוֹם וּגְוֵי וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגֵּן" (ג, א)

הנחש דיבר עם חוה בלשון הקודש

במדרש פסיקתא רבתי (בראשית ג, א) איתא שהנחש דיבר עם האשה 'בלשון הקודש', וזה מדויק מהפסוק "והנחש היה ערום". ו'ערום' פירושו חכם, שהיה יודע לשון האדם, ודיבר אליו בלשונו. ורבנו סעדיה גאון אומר שלא שייך ענין הדיבור והדעת בחיות כי אם בבני אדם, ורק באדם יש אברי הדיבור, ומוכח שהנחש לא דיבר בעצמו אלא 'מלאך' דיבר בשביל הנחש.

"והנחש הָיָה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (ג, א)

הנחש ממית מבין שיניו

מוזבא בשם הגר"א ז"ל על מה שאמרו רז"ל (ברכות לג.) אין הערוד (הנחש) ממית, אלא החטא ממית, ואמרו רז"ל (ב"ק כג:) ארס נחש בין שיניו. ע"כ. ופירש הגר"א ז"ל בין שיניו, כלומר, בין השי"ן ובין הנו"ן. ר"ל תיבת נחש, בין השי"ן והנו"ן יש ח', ובתיבת שטן בין השי"ן והנו"ן יש טי"ת. ובצירוף אמצע אותיות נחש ושטן, הם חט. וזהו אמרם, ארס של נחש הוא בין שיניו כלומר בין אות ש' והנ' של נחש ושטן, הם אותיות ח' ט', ללמד שהחטא גורם המיתה רח"ל.

"וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֹאֲוָה הוּא לְעֵינַיִם וַנְּחַמְדָּ הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִיָו וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכְלוּ" (ג, ו)

זכות העוף ששמו חול, שלא רצה לאכול מהעץ

כשחטא אדם ואכל מן האילן, ירד הקדוש ברוך הוא עם שבעים דיינים ודן מיתה בעולם, והראיה לכך שמבריאת העולם עד הפסוק שמגורש האדם מגן עדן תמצא שבעים שמות בתורה.

ודע לך שיש עוף אחד ששמו חול (סנהדרין קח: ופרש"י ששמו אורשינא), שלא רצה לאכול מן העץ והוא חי אלף שנים ובסוף גופו כלה וכנפיו מתמרטים, ומשתיירת בו הנוצה וחוזר ומגדל אבריו וזהו שנאמר "כחול ארבה ימים", כי חוה האכילה מעץ הדעת לכל בהמה חיה ועוף (בראשית רבה פרשה י"ט אות ה').

"וּתְפַקְחָנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִירְמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵהּ תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת"

(ג, ז)

תאנה רפואה לשגעון

הגאון המהרש"ם זצ"ל בספרו 'תכלת מרדכי' (כאן, אות כ"ה) כתב ביאור נפלא על מה שאדם חווה תפרו לעצמם חגורות של 'תאנה', על פי מה שכתב רבנו שלמה אלקבץ ז"ל בספר 'אילת אהבים' (שיר השירים ב, יג) בשם חכמי הטבע, שבהמה שוכבה שנשתגעה, אם יקשרו לאילן של תאנה לכמה ימים, תתרפא ותשוב רוחה.

"וּתְפַקְחָנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִירְמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵהּ תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת"

(ג, ז)

ענין הבגדים חרפה היא לנו שנשתלשל מחמת חטא זקננו

מפסוקים הללו יש ללמוד מוסר השכל לדור השפל הזה, שמוציאים ומאבדים ממונם על מלבושים להדמות לשרים ושרות ללבוש שש ורקמה, וכל אחד נכוה מחופתו של חבירו, בחפצו לעשות מלבושים יקרי ערך לחופת בנו או בתו כמו שעשה חבירו, הגם שאינו מבעלי ממון כחברו, ובה מאבדים ימיהם בהבל להתאמץ להשיגם.

משל למה הדבר דומה, למלך גדול שהיה לו יועץ והיה אוהבו אהבה רבה. לימים אירע שחטא היועץ למלך ונכשל בעוון חמור אשר אחת דתו להמית, אך מגודל אהבה ורחמים היה קשה הדבר בעיני המלך, וצויה חלף העונש שיתלה קולר על צוארו הוא וכל יוצאי ירכו, כדי שיהא לו זכרון עולם כי בעצם נתחייב מיתה ורק המלך בחסדיו הצילו. והנה היועץ עצמו קיים הגזירה כראוי והלך בחבל פשוט, מזכרת עוון. אחר כך בנו אחריו התחיל לענוד על צוארו את הקולר עשוי משי, ואילו בן בנו התהלך בקולר של זהב, עד שברכות הימים נשכח הענין והסיבה לקולר, וכשראוהו לבוש קולר זהב היו הבריות סבורים שזה תכשיט לנוי כיאות לרוב עשרו, וחמדו בלבם לעשות כמוהו. עמד זקן אחד שזכר המעשה ואמר להם: טפשים שבעולם! הלא קולר זה אות קלון הוא להזכיר חטאת אבותיו... וסיפר להם כל הענין.

והנמשל אדם הראשון קודם החטא לא היה צריך מלבושים, כי כתנות אור עטפוהו, אלא שאחרי שחטא ונתחייב מיתה ריחם עליו הקדוש ברוך הוא, ומיעט העונש לקנסו במה שהפשיט ממנו כתנות האור, ולכן הוצרכו חגורות מעלה תאנה. נמצא כי עצם ענין הבגדים הוא חרפה לנו שנשתלשל מחמת חטא זקננו, אך הטפשים שכחו מזה ועושים מן הטפל והחרפה יקר, להתהדר בבגדי שש ורקמה... (מעיינות הנצח בשם ר' מנדלי מו"ז'ניץ).

"וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיְכָה" (ג, ט)

בכל זמן קורא ה' לכל אדם ואומר לו: "איכה", איה אתה בעולם

כשהיה האדמו"ר הזקן בעל ה"תניא" חבוש בבית-האסורים, ב"מועצה החשאית" ("טייני סוביט") בפטרסבורג הברירה, בא אליו שר הז'נדרמים לחקירה ודרישה. ראה השר את האדמו"ר כי איום הוא, וכולו שקוע בהרהוריו, הבין כי איש מורם מעם לפניו. והשר היה גדול בחכמה וגם בקי בתורה. אמר לו השר להאדמו"ר, שאלה אחת בתורה יש לי לשאול ממך, האם תשיב לי על שאלתי, השיב לו האדמו"ר: שאל מה שתשאל. שאל השר: אמור נא לי פירוש הפסוק: "ויקרא ד' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה". וכי קב"ה לא ידע, איה הוא אדם?

אמר לו האדמו"ר: האם מאמין אתה שהתורה היא נצחית, וישנה בכל זמן ובכל דור ובכל אדם. השיב לו השר: כן, אני מאמין בזה. המשיך האדמו"ר ואמר: פירוש הפסוק הוא, שבכל זמן קורא ה' לכל אדם (על-דרך "בת-קול שמכרזת בכל יום") ואומר לו: "איכה", איה אתה בעולם. והנה לאדם נקצבו ימים ושנים, שבכל יום ובכל שנה יעשה הטוב עם ד' ועם אנשים, ועל כן תתבונן, איה אתה בעולמך, כמה שנים עברו עליך ומה עשית באותן השנים, הרי אם למשל, אתה חי כך וכך שנים (האדמו"ר תפס בדיוק את מספר השנים שהיה אז להשר) מה עשית בשנותיך, האם היטבת משהו...

השר נתפעל מאוד, טפח לו בידו על כתפו ואמר: "בראבו!" (יישר כוחך). ולאחר שראה ממנו אחר כך עוד כמה חכמות נפלאות בענינים שונים, הפליג השר לפני הקיסר על האדמו"ר שהוא חכם גדול ואיש אלהי, ושלפי דעתו רק עלילות שוא טפלו עליו המלשינים.

איכה, איך נהיית

ובזוה"ק (בראשית דף טז.) מסביר - איכה, איך נהיית, שהרי בתחילה היתה קומתך מסוף העולם ועד סופו, ועתה מאה אמה בלבד (חגיגה יב. ועיי' בעין יעקב).

ורבנו הבן איש חי, שאל אותו רבו בקטנותו מה זה איכה, הרי הקדוש ברוך הוא יודע הכל, והשיב שאיכה - ראשי תיבות **אני יודע כל הנסתרות** (מובא בשמו בשבחי רבנו יוסף חיים שנדפסו בריש ספר בניהו).

”וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לֹא אֵיכָה” (ג, ט)

אדם צריך לומר לעצמו היכן אתה

בספר "דברי שמואל" (כאן) נזכר מעשה באחד החסידים שעמד על הגשר במרכז העיר ווארשא וראה איך שבני אדם רצים אצים כמבולבלים, ואמר, רבש"ע, היכן אתה והיכן אני. כיוצא בדבר, אמר לו הקב"ה לאדם איכה - התבונן היכן היית קודם החטא... למעלה מדרגת מלאכים, ועכשיו איפה אתה, איך נפלת כ"כ. וכן בשבת קודש זה צריך כל יהודי לומר לעצמו, איכה, הלא אך זה עתה היה חודש תשרי, ר"ה עשי"ת יוה"כ סוכות ושמ"ע ושמחת תורה, אשר כל אחד התעלה והרגיש בעצמו התעוררות הלב; איכה, איך כבר שכחת מהכל וכלא היה כלום חזרת לקדמותך.

ובדרך זו גם ביאר הגה"צ רבי שמשון פינקוס זצ"ל (תורת שמשון), משל לאחד שמצא אשה וערך שמחת נישואין ברוב פאר והדר, שכר אולם רחב ידיים מרהיב ביופיו, הזמין לשם חבורת כלי זמר מנעימים בקול ואף סעודה ערך כיד המלך, אולם לאחר כלות 'השמחה' שב לבית הוריו כשהוא מותיר אחריו את ה'כלה' בודדה בבושת פנים, ופרצה בכי מר על שכה עולל לה ה'חתן' נזעקו אחריו חבריו ושאלוהו מה זה ועל מה זה, השיב להם ברוב כסילותו וטפשותו, העיקר שהיתה 'חתונה' יפה... כמה נבער מדעת הוא שאינו מבין שכל 'החתונה' אינה אלא 'הקדמה' לבניין עדי עד בהמשך החיים... ועל דרך זה ייאמר, עברו עלינו חגים וזמנים לששון, עד שהגענו ליום שמיני עצרת שהוא בחינת היחוד השלם 'בואו ונשמח אני ואתה'... אך אל נעצר ב'חתונה' ותו לא... אלא אין זה רק כ'הקדמה' לכל השנה הבעל"ט...

בדרך צחות רמזו בלשון חז"ל הנודעת על עניין שמיני עצרת, שהקב"ה אומר לישראל 'קשה עלי פרידתכם, עכבו עמי יום אחד' (סוכה נה:), שהנה ידוע ש'פרידה' היא עקרה שאינה יכולה להוליד, ואין ממנה המשך הדורות, ועל כך רימזו חז"ל בלשונם קשה עלי פרידתכם, שהקב"ה מתאונן ואומר שקשה עליו שכל הימים הקדושים הם בבחי' פרידה בלי המשך... אלא עכבו עמי שישאר קיום לכל האורות הגדולים והשפעות הקדושה לאורך ימים.

בהקשר לכך יש להביא מעשה שהיה בששה אנשים ש'נדחפו' ל"מעלית" המיועדת למשא של ארבעה בני אדם ולא יותר, ואכן, המעלית שהייתה נאמנת לחוקי הבטחון נתקעה באמצע נסיעתם כלפי מעלה מרוב כובד המשקל, מיד הזעיקו את אנשי ההצלה והחילוץ, ואחר גיעה הוציאו את כולם, אחר מעשה התעורר 'וויכוח' מיהו המזיק שעליו מוטל לשלם תשלומי הנוק ואת ההוצאות המרובות שעולה לתקן את המעלית, יש שאמרו שהשניים שנכנסו אחרונים

- יתר על המותר, הם ה'מזיקים' כי לא היה להם להיכנס אחר שכבר היו בפנים ארבעה אחרים, לעומתם יש שטענו שעל כולם מוטל להשתתף בהוצאות שוה בשוה, כי גם אלו שנכנסו בתחילה הם אשמים בדבר, מאחר שהיו צריכים לצאת בראותם שיש כאן יותר מכפי השיעור 'המותר' (עי' ב"ק י: בדין חמישה שישבו על ספסל), והלכו לדין תורה אצל הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל, וזה היה פסק דינו - האיש שלחץ על הכפתור ע"מ שתעלה המעלית לקומה הרצויה הוא הוא החייב, והשאר פטורים, משום שבזמן שהיו במעלית בטרם החלה בפעולתה הרי לא נגרם לה שום היזק, ורק זה שהפעיל אותה על ידי לחיצתו על הכפתור הוא העלה אותה ובזה גרם לה שתזנק, על כן בדין הוא שישלם.

והנה מדיני 'חושן משפט' נלמד גם לעניין 'אורח חיים'... כי הנה כולנו מלאים ב'משאות' ועמוסים בשפע הקדושה לאחר כל ירח האיתנים והימים הנוראים והקדושים, אך אם לא נלחץ על הכפתור ונתחיל 'לזוז' לא עשינו ולא כלום... ורק אם נלחץ על הכפתור, כל חד בדידה, או אז נתחיל לעלות ולהתעלות. (ס' באר הפרשה).

וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאֱשֶׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדֵי הוּא נִתְּנָה לִי מִן הָעֵץ וְאֶכְלֶה (ג, יב)

חיה נתנה מכות לאדם הראשון

כותב רבנו בעל הטורים (כאן) שאדם הראשון התנצל להקב"ה על שאכל מפרי עץ הדעת, שהוא משום שחיה הכתה אותו 'בעץ' עד ששמע לה ואכל.

אלא שרבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו 'עוד יוסף חי' (פרשת כי תצא, עה"פ וכי יהיה באיש חטא וגו'), קורא תגר על ביאור זה וכתב: דזה ביאור של ליצנות, ולא יצא מפי רבנו יעקב בעל הטורים ז"ל, כי אם מפי מעתיק לץ אשר משך ידו את לוצצים (הושע ז, ה), והמעתיק הזה לקחו מתוך 'ספר מחברות' (מחברת כב) שחיבר המשורר עמנואל הרומי, אשר ספרו מלא דברי ליצנות ונבלה, וכבר אסר מרן בשו"ע (או"ח סימן שז סעיף טז) ושאר חכמי הדור ללמוד בספר הנ"ל. וזה לשונו: ויגש העשירי ויאמר, אמור נא פלא יועץ מה הצד הכתוב באומרו היא נתנה לי "מן העץ", והיה לו לומר "מפרי העץ" לפי הנראה, ועתה אמור בחסדך מה פירוש בו אתה רואה, ואען ואומר, חייך ידידות נפשי, כי כונת הפסוק היא נתנה לי מן העץ על ראשי, ודכאה לארץ חייתי, עד שאכלתי בעל כרחי שלא בטובתי.

ומ"מ החפץ חיים זצ"ל בספרו שם עולם (קונטרס נפוצות ישראל פרק ה') מדייק פירוש זה מדכתיב היא נתנה לי מן העץ ולא כתיב מן פרי העץ.

ובאמת שיש לציין שגם רש"י רמז לפירוש זה, שדרשו במסכת יבמות (סג.) על הפסוק "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח) "זכה כנגדו, לא זכה מנגדתו". ופירש רש"י (ד"ה מערתו) "מנגדתו", לשון נגדא דמלקות.

"וַתֹּאמֶר הָאֵשֶׁה הַנְּחֹשׁ הַשֵּׁיאֲנִי וְאֶכֶל" (ג, יג)

עומק הפגם של אדם וחוה

מצאתי פרוש נפלא בס' בן איש חי (דרשות, פרשת האינו), שאדם הראשון וחוה אשתו פגמו בכ' שמותיו של הקב"ה, בשם אדנו"ת ובשם שד"י. והיינו שהם פגמו באות ד' של שם אדנו"ת, ואות ד' של שם שד"י. ונמצא שאם תוריד את האות ד' מהשם אדנו"ת, ישארו אותיות "אני", ואם תוריד את האות ד' מהשם שד"י ישאר אותיות ש"י. וזה רמזו במילה "השיאני" שיש בו בדיקו אותיות "אני", מהשם אדנו"ת, ואותיות ש"י מהשם שד"י. ועל זה רמז שלמה המלך במשלי (ח, לד) "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום". "דלתותי" היינו שתי אותיות ד', היינו שיעסוק בתורה ובמצוות ויתקן את שתי הדלתות"ן שקלקלו אדם וחוה.

וכן נח"ש בגימטריא משי"ח, לומר שבזמן שימות הנחש דהיינו הס"מ תהיה הגאולה ויבוא המשיח, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוכה נב.) לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים.

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנְּחֹשׁ בִּי עֲשִׂיתָ זֹאת אֲרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעֵפֶר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (ג, יד)

הנחש צעק כשקצצו את ידיו ורגליו

במדרש בראשית רבה (פ"כ אות ה') איתא, שבשעה שאמר הקב"ה לנחש "על גחונך תלך", ירדו מלאכי השרת וקצצו את ידיו ורגליו, וצעק הנחש בקול גדול, והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו.

ואפשר להוסיף לכך את מה שכתוב בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות ז, ט) ושם ביאר שהטעם שנתן הקב"ה מופת שנתהפך מטה משה לנחש, בכדי לרמזו לפרעה שכמו שנשמע קול צעקת הנחש מסוף העולם ועד סופו כשקצצו לו את ידיו ורגליו, כך ישמע קול צעקתם של פרעה והמצריים מסוף העולם ועד סופו כאשר יכה אותם הקב"ה.

"הוא יְשׁוּפֵךְ רֹאשׁ וְאֵתָהּ תְּשׁוּפְנֵנוּ עֶקֶב" (ג, טו)

מכאן אמרו חכמים טוב שבנחשים רצוץ את מוחו

מעשה באדם אחד שהיה הולך בשדה ובידו כד של חלב, פגע בנחש שהיה צועק מרוב צמא, אמר לו האיש מה אתה צועק, אמר לו כי צמאתי. ומה בידך, אמר לו חלב, אמר לו תן לי את החלב הזה לשתות ואראך ממון גדול עד שתתעשר, נתן לו ושתה. לאחר ששתה אמר לו הראני הממון שאמרת לי, אמר לו בא אחרי, הלך אחריו עד שבאו לאבן גדולה, אמר לו תחת האבן הזו הוא הממון. לקחו והביאו לביתו. מה עשה אותו נחש קפץ והשתלשל סביב צוארו, אמר לו האיש מה זה, אמר לו אמית אותך כיון שלקחת את כל ממוני, אמר לו בא עמי לבית דינו של שלמה המלך. הלכו ובאו לפני שלמה המלך ועוד הנחש עליו. צעק האיש לפני המלך, אמר לו המלך מה תבקש, אמר לו הנחש אני רוצה להרגו שהרי כתוב "ואתה תשופנו עקב". אמר לו רד מעל צוארו, שאין נכון שתהא מוחזק בו יותר ממנו, שהרי בבית דין אתם נמצאים. ירד מעל צוארו לארץ. אמר לו המלך עתה אמור דבריך, התחיל לדבר ואמר אהרגנו כמו שאמר לי הקדוש ברוך הוא "ואתה תשופנו עקב", אמר לו המלך לאיש, ולך צוה ה' "הוא ישופך ראש". מיד קפץ עליו ורצץ מוחו. מכאן אמרו חכמים טוב שבנחשים רצוץ את מוחו (מדרש תנחומא ישן, מבוא).

"אֵל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה אַרְבֵּה עֲצַבֹּנֶךָ וְהַרְנִיךָ" (ג, טז)

צער גידול בנים יהיה בזמן ההריון

פירש רש"י "עצבונך" - זה צער גידול בנים, "והרונך" - זה צער העיבור עכ"ל. הקשה בס' גן רוה, וכן בספר מעינה של תורה בשם ר' חיים מוולוז'ין זצ"ל, הלא צער העיבור הוא קודם לצער גידול בנים, וא"כ לפי פירוש רש"י היה הפסוק צריך להקדים הרונך קודם לעצבונך. ותירצו המפרשים הנ"ל, דכאן כלולה קללה נוספת על האשה, שבעוד שיש לה צער גידול בנים, דהיינו שילדיה קטנים, כבר באותו זמן היא תתעבר, וזהו צער גדול שכאשר היא בהריון, צריכה לטפל בילדיה. וזהו פירוש הפסוק "הרבה ארבה" - יהיה לאשה צער כפול ומכופל, ומפרש הפסוק שהצער הכפול הוא, כיון ש"עצבונך" - זהו צער גידול בנים יהיה בזמן של "הרונך" - כאשר את כבר בהריון.

”והוא ימשל בך” (ג, טז)

הטעם למה שאמרו רבותינו שסגולה לעשירות היא לכבד את אשתו

בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רבא לבני מחוזא 'אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו'. והיינו, שסגולה לעשירות היא לכבד את אשתו. אולם צריך ביאור מה ענין זה לזה, ושמעתי לפרש באופן נחמד, דהנה בעת שחטאו אדם הראשון וחווה בעץ הדעת נתקללו שניהם, זה בקללת "בזעת אפך תאכל לחם" (בראשית ג, יט), והיא בקללת (שם, טז) "והוא ימשול בך". ונמצא שניתן רשות לבעל למשול ולרדות באשתו ולהכריח אותה לכבדו ולשמשו כרצונו. אמור מעתה - אם עומד האדם על שלו ושומר שתתקיים הקללה באשה, אף קללתו - בזעת אפך תאכל תתקיים בשלימותה, ויצטרך להזייע הרבה בכדי להרוויח את מטה לחמו, אבל המתנהג בחסד וברחמים ומיקל מעליה את קללתה, על ידי שמכבדה ואינו מושל עליה, אף הקב"ה יקל מעליו את קללתו ולא יצטרך להצטער כ"כ בקללת הפרנסה, ויהיה מנת חלקו שפע של עשירות בהרחבה ובנקל.

”וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה” (ג, יח)

מצוה לאכול עשב השדה

כתב המגן אברהם (או"ח סימן קע"ק יט) וזה לשונו: "האר"י היה אוכל עשבי המדבריות שאין נזרעים על ידי אדם לקיים ואכלת את עשב השדה", עכ"ל. ומקורו בספר משנת חסידים (מוצאי שבת פרק ו, אות ו) וזה לשונו: "וטוב לו לאכול עשבי דדברא שלא נזרעו בידי אדם, לקיים מה שנאמר ואכלת את עשב השדה, ואם באו שלא מחמת הסעודה יברך עליהם ברכה הראויה להם, או פרי העץ או פרי האדמה, כפי מה שהם".

”ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חיי” (ג, כ)

קריאת שם אדם בשמות חיות בהמות ועופות

כתב החיד"א ז"ל בספרו 'שם הגדולים' (מערכת גדולים, מערכת ו אות ג), שבמדינת איטליא יע"א נוהגים קצת בני אדם לקרוא את בניהם בשם של חיה, כי אומרים שיש להם קבלה שעל ידי זה ינצלו מחולאים, ולכן קוראים שמות בניהם צבי או איל או אריה וכיוצא. ובספר 'זכר דוד' (ממודינא, מאמר פרק פג, ד"ה מצאתי כתוב) כתב, שמצא כתוב, שמי שבניו מתים בחייו רח"ל, יקרא את בניו בשם איזו חיה כגון צבי וכדומה, ויתקיימו לו בניו, והוא בדוק ומנוסה.

ובענין קריאת שמות כשמות של מיני בהמות כתב הגאון רבי חיים קנייבסקי זצוק"ל בספר 'שמות בארץ' (פרק ב, עמ' קנד) קריאת שם על שם 'בהמות' - אפילו בהמות טהורות - אין קורין, כי על שם החיות שנהגו נהגו, ואין להוסיף.

"וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתַנּוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׂם" (ג, כא)

אדם הראשון הניח תפילין

מבואר בתיקוני הזוהר (תקון כ"א) שכותנות עור הכוונה היא ל"תפילין". אולם מרן החיד"א בספר "מדבר קדמות" (מערכת כ' אות ח"י) הביא שהרב "צמח דוד" (דף כ"ד ע"ד) הקשה: במה נכתבו תפילין אלו, והרי תפילין צריכים שיהיו "ממשקה ישראל" ו"מן המותר בפיד" (דהיינו שיהיו עשויות מדבר המותר באכילה לישראל), והרי עדיין לא הותר לאדם הראשון הבשר באכילה כלל.

ותירץ רבי חיים אלעזר שפירא ממונקאטש (שו"ת מנחת אלעזר ח"ד תרעא זעירא ד"ה תא חזי), בהקדים לכך קושיא נוספת: איך עשו להם תפילין, והרי מבואר בספר "שמושא רבא" להגאון ר' שמשון מאסטרפוליא ז"ל, שעם הארץ אסור לו להניח תפילין. והנה כתב הרמ"ע מפאנו שמה שנאסר להם בשר מאדם ועד נח - משום שעם הארץ אין לו לאכול בשר. ואם כן, כיון שהיו בכלל עם הארץ מאדם ועד נח, איך עשו להם תפילין.

ויש לומר ששתי הקושיות מתורצות חדא בירך חברתה, שהרי מצינו בחז"ל (סנהדרין נט.) "היה ר' יהודה בן תימא אומר: אדם הראשון מיסב בגן-עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין וכו'". הרי שאדם הראשון היה אוכל בשר, ואם כן בהכרח שלא נחשב לעם הארץ, ובעל כרחנו לומר שהמלאך רזיאל למדו תורה, וכיון שהיה לומד תורה שפיר היה מניח תפילין.

ויראה לומר שהמדרשים הללו חלוקים, שלמאן דאמר שאדם הראשון היה אוכל בשר אז לא היה בכלל עם הארץ רק מאדם ועד נח - ואדם אינו בכלל, וכיון שכך, שפיר היה העור בעבורו "מן המותר בפיד", וגם למאן דאמר שאדם עצמו היה גם כן בכלל האיסור לאכול בשר, יש לומר דזה היה רק לאחר החטא, והגם שהיו הכתנות עור לאחר החטא, מ"מ כיון שהותר כבר על ידי שצלו לו מלאכי השרת בשר, א"כ שוב הוא "מן המותר בפיד" והיו יכולים לכתוב על העור תפילין.

”וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה'” (ד, ג)

אותו היום ראש השנה היה

תנא, אמר רבי יהודה אותו היום ראש השנה היה, יום דין שכל הנשמות עוברים לפניו. אמר לו “למה חרה לך, הלא אם תטיב” יהיה לך “שאת או לפתח”. כלומר לאותם פתחי גן עדן שנשמות עוברות בו, חטאת רובץ, החטאת שתעשה יהיה מזומן שם, ושם תקבל עונשך. וזה שאמר “ואליך תשוקתו”, כלומר אם תיטיב מעשיך, והחטאת ההיא יכסוף לך שתעשה עבירות, ואתה תמשול בו שלא יקטרג עליך. (תיקוני הזוהר דף קיח: במדרש הנעלם)

מלחמת היצר להסיה לב האדם מעיקר תפקידו בעולם הזה

מסופר על שתי מדינות שנלחמו זו בזו במשך שנים ארוכות. יום אחד הכריז המלך של אחת המדינות שמי שימצא דרך לשים קץ למלחמה הארוכה, יקבל פרס גדול. הפרס היה רשות כניסה למשך חמש דקות למקום בו שמורים אוצרות המלך, בפרק זמן זה יוכל הזוכה בפרס לקחת לעצמו משם כל אשר יחפוץ. ואכן, ביום מן הימים נמצא אדם שהשכיל למצוא דרך כיצד לסיים את המלחמה, לשמחת המלך וכל העם. וכפי שהובטח, נקבע לו תאריך מסוים בו יבוא לבית המלך ויקבל את הפרס הגדול.

בהתקרב היום המיועד החל המלך להתייסר בלבטים קשים, מצד אחד נחרד לנוכח האפשרות שבפרק הזמן הקצר ישהה האיש בין אוצרותיו, ויספיק לאסוף לעצמו נכסים בשווי גדול ביותר. מאידך, בתוקף מעמדו כמלך, היה אסור לו לחזור בו מהבטחתו. בצר לו פנה המלך אל יועציו וביקש מהם לטכס עצה כיצד לפתור את הבעיה.

קם אחד היועצים ואמר: יש לי רעיון כיצד תוכל לעמוד בדברייך ובכל זאת לא תינזק נזק גדול. יודע אני, אמר היועץ, שהזוכה בפרס אוהב מאד לשמוע מנגינות, ביום המיועד הטמין בין האוצרות את התזמורת המעולה ביותר במדינה, התזמורת תשמיע בהכנס האיש לאוצר מנגינות עריבות במיוחד, ואין ספק שקולן הערב יסיח את דעתו של האיש לכל הפחות למשך חלק מהזמן שיששה שם, וממילא, לא יספיק לקחת הרבה דברים מאוצרותיך. הדבר מצא חן בעיני המלך ויעש כן.

כאשר הגיע היום המיוחל לבש האיש בגדי עשירים, גם את כל בני משפחתו כבר הליביש בבגדים יקרים, אף שהפרוטה לא היתה מצויה בכיסו, נתנו לו הכל אשראי על סמך העושר שהוא עתיד למצוא באוצר המלך. הזמין לביתו כרכרה הדורה ובה נסע עם כל בני ביתו

לארמון המלך. בני המשפחה ליווהו עד פתח בית האוצר ובקוצר רוח ציפו לרגע המיוחל בו יצא אביהם עמוס בכל טוב.

כאשר פתח את דלת האוצר הופתע האיש מאד לשמוע את קול הנגינה המופלאה. לרגע נעמד דום, אך מיד נזכר לשם מה בא לכאן וצעד במהירות פנימה, כאשר קרב אל האוצרות הנחמדים מזהב ומפז רב, שוב עצר לרגע, והלך שבי אחר מנגינה מתוקה ונעימה שנשמעה באותה עת בנגינת התזמורת. מיד חזר וגער בעצמו: "אל תשכח לשם מה באת לכאן!" אך גערה זו לא הועילה הרבה כיון שבאותו רגע השתלב כלי נגינה נוסף בתזמורת שהוסיף נופך מיוחד במינו לקול המנגינה. הקול היה כה מתוק ונפלא עד ש... כאשר נזכר לגשת למלאכתו לאסוף לעצמו מן האוצר, הרגיש האיש שיד חזקה לופתת אותו בצוארו ומושכת אותו החוצה. "זמנך תם!" הודיע לו קול נעלם, "צא החוצה!"

מיואש, מדוכא ומאוכזב, התעורר האיש בחוץ מ"חלמו". כל ימי חייו ייסר את עצמו על שהלך שולל אחרי מתיקות הנגינה ושכח את יעודו ותפקידו.

במצב דומה עלול להמצא האדם אחרי פטירתו, בבואו לעולם האמת. ימי שנותינו בעולם הזה נחשבים כחמש דקות לעומת הנצח של חיי העולם הבא. היצר הרע מכיר היטב את האושר הגדול שיכול האדם לרכוש לעצמו בעוה"ז, וכדי למנוע את האדם מכך משמיע היצה"ר באזניו במשך כל ימי חייו "מנגינות עריבות" מסוגים שונים. בכל האמצעים העומדים לרשותו הוא מציע הצעות מפתות למיניהן אשר על ידן הוא מסיח את דעת האדם מעיקר תפקידו בעוה"ז. מפעם לפעם האדם אמנם נזכר לשם מה בא לכאן ורוצה להיות "איש נבון וחכם" ולאגור תורה ומצוות, אך היצר מוצא תמיד את דרכו אל לב האדם, ושוב ושוב הוא מסיח את דעתו מעיקר חובתו בעולמו.

בדבר אחד לאושרנו, אנו שונים מאותו אדם שנכנס לאוצר המלך. הלה לא ידע ש"לפתח חטאת רובץ", אף אחד לא גילה לו שבין האוצרות מתחבאת התזמורת המסיחה את הדעת, שהרי אילו ידע על כך מראש בודאי היה מחזק את עצמו לכל ילך שולל אחרי מזימת המנגינות שכל תפקידן היה להסיח את דעתו. ברוך אלהינו שבראנו לכבודו וגילה לנו את סודותיו ואת הדרך לעבדו. אנו יודעים מראש על מציאות היצה"ר שתפקידו להסיח את דעתנו מן העבודה. גם גילה לנו ה' יתברך איך משתיקים את קול זמירותיו של היצה"ר באמרו לנו (קדושין ל'): "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין. אם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו".

(לקח טוב)

"וַיִּקְרָם קַיִן אֶל הַבֵּל אָחִיו וַיְהַרְגֵהוּ" (ד, ח)

איך קין הרג את הבל

אמרו רז"ל שקין לא ידע מהיכן הנפש יוצאת, ולכן נשך קין בהבל נשיכות עד שיצאה נשמתו, וכתב בס' "זכרון רחמים" (ר' רחמים מלמד ז"ל) שעשר נשיכות נשך קין את אחיו, ופרעה היה גלגול קין ומשה רבינו ע"ה היה הגלגול של הבל, ולכן הקדוש ברוך הוא שלח את משה רבינו ע"ה שהוא הבל שיכה את פרעה שהוא גלגול קין, בעשר מכות, כנגד עשר הנשיכות שנשך אותו קין.

כיצד ידע קין לקבור את הבל אחיו

מובא במדרש תנחומא (בראשית אות י'), שהבל היה מושלך אחרי שנהרג, וקין לא היה יודע מה לעשות, זימן לו הקדוש ברוך הוא שני עופות טהורים שאחד מהם הרג את חברו, וחפר בידיו וקברו. וממנו למד קין וחפר וקבר את הבל אחיו. לפיכך זכו העופות לכסות את דמם. אולם במדרש בראשית רבה (שם כ"ב ח') מובא בנוסח אחר: ומי קברו (להבל) אמר רבי אלעזר בן פדת, עופות השמים וחיות טהורות קברוהו. נתן להם הקדוש ברוך הוא שכרן שתי ברכות שמברכין עליהן, אחת לשחיטה, ואחת לכיסוי הדם.

קין היה ראש לבעלי תשובה ואדם הראשון למד ממנו

אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי קין היה ראש לבעלי תשובה, ואדם הראשון למד ממנו. וזה לשון המדרש (בראשית רבה סוף פרשה כ"ב): פגע בו בקין אדם הראשון, אמר לו מה נעשה בדינך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי. התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע. מיד עמד אדם הראשון ואמר (תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת וגו'. אמר רבי לוי, המזמור הזה אדם הראשון אמרו, ונשתכח מדורו, ובא משה וחדשו על שמו, מזמור שיר ליום השבת. ופירש שם הרב מתנות כהונה (על המדרש רבה בראשית סוף פרשה כב), כי מזמור שיר ליום השבת נוטריקון משה, והטיל למד ביניהם מפני ענוה יתרה, והוא רמו על מי שהוא לימד תורה לישראל.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן אֵי הַבֵּל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אֲנִי" (ד, ט)

ביאור נפלא במשא ומתן בין קין להקדוש ברוך הוא

אמר הקדוש ברוך הוא לקין אי הבל אחיך. והשיב קין, לא ידעתי, רצה לומר אני ידעתי את מה שכתבת בתורה לא תרצח, ואני מודה שעברתי על זה, אבל "השומר אחי אנכי", רצה לומר "וכי אחי הוא מקיים ושומר את אנכי ה' אלהיך" (פה קדוש לר' יצחק מוואלוז'ין).

”וַיֹּאמֶר קִיָּן אֶל ה' גְּדוֹל עֲוֹנֵי מִנְשָׂא” (ד, ג)

יסורים שבועולם הזה מפחיתים מיסורי הגהינם בעולם הבא

חתנו של החפץ חיים מביא בהקדמת ספרו (ליקוטי הלכות) על סדר קדשים, מעשה מהגאון מוילנא שממנו אנו לומדים מה היא המשמעות העמוקה של עונשי שמים ושל היסורים בעולם הזה.

הגר”א היה נוהג להשמייע בשבת לפנות ערב דברי מוסר בפני תלמידיו. פעם אמר בתוך דברי מוסרו, כי מה שהאנשים חושבים שהמתואר בספר ”ראשית חכמה” על הגהינם הוא אולי גוזמא - זוהי טעות, אלה הם דברים כהווייתם. היה שם אחד מתלמידיו הגדולים של הגר”א, שלשמע הדברים התחלחל מאד, לקחם ללבו וחלה עד כדי סכנת חיים. עבר זמן מסויים עד שהקדוש ברוך הוא עזר לו, והוא התאוושש והבריא.

לאחר שקם מחליו נכנס לגאון ואמר לו, כי אילו היה מת - היה רבו אשם במותו. וכששאלו למה, השיב לו בתיאור כל מה שעבר עליו, שכאשר שמע ממנו שכל הכתוב ב”ראשית חכמה” על יסורי הגהינם הם דברים כהווייתם - חלה והיה בסכנה ממש...

קם הגאון מלוא קומתו ואמר לו: ואני אומר עוד פעם, כי מה שכתוב שם - כך הוא בדיוק, אלא שאני מצטער שלא הוספתי עוד משהו, שאילו עשיתי כן - לא היית נופל למשכב, ומה הוא הדבר שהייתי צריך להוסיף, כי אילו ידע אדם כמה יש ביסורים שמקבל אדם כאן בעולם הזה כדי להפחית לו מיסורי הגהינם שם בעולם הבא - לא היה מהסס לקבל על עצמו יסורי איוב כל ימיו!...

ללמדנו בא הדבר, כי אם מקבל אדם ייסורים כאן - עליו להיות מאושר בהם. ייסורים הם מלשון מוסר, היסורים מלמדים אותנו מוסר מלמעלה והם גואלים את האדם מכל צרותיו.

הערך הגדול של שכר המצות

בתקופה מסוימת בה היו נתונים משפחות אברכים מתלמידי ”החפץ חיים” במצוקה כלכלית קשה, בא אל החפץ חיים תלמידו רבי שמואל גריינמן ז”ל בהצעה, וכה אמר: ”אני מוכן לוותר על השכר המגיע לי עבור הנחת תפילין של יום אחד, ותמורת זאת אבקש מהקדוש ברוך הוא שישפר את מצב המשפחות המסכנות”.

ענה לו החפץ חיים שדבר זה אינו אפשרי, והוא הסביר לו את הדבר על פי משל לאדם שנכנס לחנות ומבקש לקנות סוכריה אחת כשבידו שטר של מליון רובל. אומר לו המוכר: "אילו קנית ממני סחורה בסכום המתקרב לסך הנקוב בשטר, הייתי לוקח ממך את השטר ונותן לך עודף מסך כה גדול. אולם על קניה בסכום כה פעוט, אין זה מקובל לתת עודף מסך כה גדול".

וכן לעניננו, אמר החפץ חיים, אתה מגיש לקב"ה סך כה גדול כמו שכר מצות הנחת תפילין, ותמורת זה הנך מבקש שיפור במצב הגשמי של אברכים ומשפחותיהם. הרי מגיע לך סך עצום של עודף שאותו לא נותנים בדרך כלל, ולכן עסקה זו איננה ניתנת לביצוע (מעשה והלכה, זילבר).

"וַיְהִי כֹל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר חַי תִּשְׁעַת מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת" (ה, ה)

שלשה כחשו מלאך המות על נפשותם

בחומש תורה שלימה (פרק ה אות מה) הביא על אדם הראשון שנאמר בו "ויהיו כל ימי אדם תשע מאות ושלשים שנה", שלשה כחשו מלאך המות על נפשותם - אדם הראשון, יעקב אבינו ומשה רבנו. בא מלאך המות לאדם ואמר לו תן לי רוח נשמתך, אמר לו מפיו של הקדוש ברוך הוא שמעתי באזני ואמר לי אלף שנים שנותיך, ולא חייתי כי אם תתק"ל. עלה מלאך המות לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו, שלחת אותי לאדם עבדך, ואמר לי שמעתי באזני מפי הקדוש ברוך הוא כי אלף שנים חיי. באותה שעה נתן הקדוש ברוך הוא הכתב למלאך המות, ושלח עמו גבריאל מיכאל ושרפיאל, ירדו אל האדם ומצאו אותו כי נשתנתה דמותו ונתנחרו אבריו אבר מאבר, והיה לבו מרעיש מצלעות ימינו אל צלעות שמאלו, והיה אומר אשרי אם לא יצרני הקדוש ברוך הוא. אמרו לו מלאכי השרת אשר עם המלאך, אדם למה אתה צועק ובוכה עבור המות, הכל ימותו מלבד אשר נשא לשמים ידו, שנאמר (דברים לב, מ) "כי אשא אל שמים ידי ואמרתני חי אנכי לעולם", אמר לו גבריאל זכור יום אשר נתת שבעים שנה לדוד בן ישי. אמרו לו מיכאל ושרפיאל, אנחנו נעיד עליך, והנה שמותינו בכתב, אמר אדם לפניהם אז בזאת השעה אמות על פי שלשתכם, שנאמר (דברים יז, ו) "על פי שני עדים או שלשה עדים יומת המת". (בראשית רבתי לרבי משה הדרשן

וַיִּתְהַלֵּךְ הַנּוֹדֵךְ אֶת הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מְתוֹשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת" (ה, כד)

פעמים אדם נלקח קודם זמנו שלא יקלקל את רוחו

"עד שהמלך במסבו" (שיר השירים א, יב), בזמן שהקדוש ברוך הוא רואה אדם שדבוק בו, ויודע כי לאחר זמן יקלקל את דרכיו, לוקח את רוחו ממנו ומסלקו מן העולם, וזהו "עד שהמלך" - זה הקדוש ברוך הוא, "במסבו" - זה אדם שדבוק בו, "נרדי נתן ריחו" - עולים מעשים טובים שעשה שבגללם הוא נלקח מן העולם, וזה "ללקוט שושנים" - בגלל שהם נותנים ריח טוב, כן האדם נלקח שלא יקלקל את ריחו. (וזהו הקדוש בראשית דף נו:)

וַיְהִי כֹּל יְמֵי מְתוֹשֶׁלַח תִּשְׁעֵי וְשָׁשִׁים שָׁנָה וַתִּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָוֶת" (ה, כז)

למה נקרא שמו מתושלח

ומה הטעם שנקרא שמו מתושלח, מפני ששם המפורש היה כתוב על הסייף שלו, והמית כמה שדים שאין להם מספר (מדרש אבכיר סוף ס' בראשית, הו"ד בס' תורה שלימה ח"ב עמ' שס"ה), ולפי שצדיק היה, חי תשע מאות ששים ותשע שנה, לכן נאמר (משלי י, כז) "יראת ה' תוסיף ימים".

זכבר אמרו שמתושלח צדיק גמור היה, ולמה נקרא שמו מתושלח, שכל דיבור ודיבור שהיה יוצא מפיו היה מושל מאתים ושלשים משלוחות בשבחות של הקדוש ברוך הוא, והיה שונה תשע מאות הלכות בספרי משנה, שלש מאות באלפים של תהו, ושלוש מאות באלפים של תורה ושלוש מאות באלפים של משיח, ובשעה שמת, נשמע קול רעש גדול ברקיע שהיו עושין לו הספד תשע מאות של מלאכי השרת, כנגד תשע מאות סדרי משנה שהיה שונה, ואף חיות הקודש שהיו נושרות ומטיפות דמעות מעיניהם על מקום פטירתו, כיון שראו כך עשו לו הספד מלמטה. (ילקוט שמעוני פרשת בראשית רמז מב)

וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעַשְׂשָׁנוּ וּמִעֲצָבוֹן יְדִינוּ" (ה, כט)

פירוד וחילוק אצבעות

בספר 'פענח רזא' (פרשת בראשית) הביא דבר פלא בשם מדרש אבכיר, שכל הנולדים קודם נח היו כפות ידיהם אדוקות ומחוברות יחדיו בלי פירוד וחילוק אצבעות, כי לא היו צריכים לעבוד עבודת אדמה, ונח היה הראשון שנולד עם חיתוך אצבעות.

והנה כשנולד נח וראה למך אביו את חיתוך האצבעות, הבין שיצטרך לעבודת האדמה, פתח ואמר: "ומעצבון ידינו מן האדמה", שעד עתה היה לנו עצב ידיים מכח אדמה, מפני שקשה היה לעבוד את עבודת האדמה בידיים אדוקות בלי פירוד וחילוק אצבעות. ורמזו לדבר זה הביא מהפסוק "ממעשנו ומעצבון ידינו", עולה בגימטריא "ידיים היו בלי חילוק אצבעות", או "ידינו בלי חילוק האצבעות".

"וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ" (ה, כט)

מהיכן ידע למך שנה ינחמו

במדרש תנחומא (בראשית סימן יא) איתא: וכי נביא היה? אמר רבי שמעון בן יהוצדק, למודים היו בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם, "ארורה האדמה" וכו', אמר עד מתי? אמר לו עד שיוולד אדם מהול, כיון שנולד נח מהול מיד ידע למך ואמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו. קודם שנולד נח היו זורעים חטין וקוצרים קוצים, כיון שנולד נח חזר העולם לישבו. עד שלא נולד נח היו עושין מלאכה בידיהם לכך כתיב ומעצבון ידינו, נולד נח התקין להם מחרשות ומגלות וקרדומות וכל כלי מלאכה.

ביאור ההפטרה

הקשר בין הפרשה להפטרה

בהפטרה מסופר על בריאת שמים וארץ, וזה מעין הפרשה שמסופר בה על בריאת שמים וארץ.

תוכן ההפטרה

הנביא מתחיל בדבר הקב"ה שברא השמים והארץ ונתן בהם נשמה, והנשמה שלהם היא לימוד התורה וקיום המצוות על ידי בני אדם המתהלכים בה, ועוד, שאם הולכים בדרכי השי"ת ניתן להם רוח של קדושה.

מלך המשיח, יתברך ברוח הקודש וישפוט את הגוים, וכולם יקבלו את דבריו.

וכשם שהיה בכוחו יתברך לברוא שמים וארץ, ולתת נשמה לאדם היושב עליה, כן בכוחו יתברך להוציא את ישראל מהגלות ולפקוח את עיניהם שנתעוורו מחמת צרות הגלות. מסוף העולם ועד קצהו יספרו תהילות ה'.

אומר ה' יתברך לישראל אף שעד עתה שתקתי לאומות שהצרו לעמי עתה אתנכם בהם, כל המאמינים באלהי הנכר יסוגו ממחשבתם. הקב"ה מבקש מהמנהיגים של ישראל לא להעלים עיניהם מהעם וממעשיו אלא להוכיחם, ואף שלא יהיו זכויות בעם ישראל הקב"ה יגאלם ויגדל את התורה מעלה מעלה.

ישעיה פרק מב פסוק ה - פסוק כא

הַ כְּה־אֲמַר הָאֱלֹהִים בְּעַל הַדִּין יִהְיֶה וּבְעַל הַרְחָמִים (רש"י) בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם יֵשׁ מֵאִין

(רד"ק), [שמים-מאש וטים (רש"י בראשית)] וְנוֹטִיָּהֶם [א] וְנִשָּׂא אוֹתָם לְהִיּוֹת כְּאוֹהֶל רִקְעַת הָאָרֶץ

עיונים והארות

א. בורא השמים ונוטיהם ורקע הארץ וצאצאיה,

שוטח הארץ על המים! וְצִאֲצֵאֶיהָ הם הצמחים שהוציא ממנה (מ"ד) נִתְּן נְשָׁמָה נשמת חיים
 לבני אדם שהם לָעַם אֲשֶׁר עָלְיָהּ וְרוּחַּהּ של קדושה לְהִלְכֵם בָּהּ לְכָל אֱלֹהֵי שַׁמַּיִם
 לפניו יתברך (רש"י): ו על המשיח אומר אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְּצַדֶּךָ בשמך על ידי
 הנביאים וְאַחֲזֶק בְּיָדֶךָ אֲחֹזֶךְ בִּידְךָ לְהַגְבִּיר אוֹתְךָ עַל כֹּלָם וְאַצְרֶךָ ואשמך וְאַתְּנֶנֶךָ
 אֶתְּנֶנְךָ הַכֹּחַ בִּידְךָ לְבְרִית עִם לְקַחַת אֶת עַמִּי לְבְרִיתִי שֶׁהִיא הַתּוֹרָה לְקַיֵּם אוֹתָהּ (מ"ד) לְאֹר
 גֹּיִם [ב] [ג] להאיר לְכָל שְׁבִיטֵי יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּנָה שֶׁלֹּא יִלְכוּ בְּאִפְלָה (ע"פ רש"י): לְפַקְחַת עֵינַיִם

עיונים והארות

יתקונו ברחמים. יחודשו כנשר ע"י מלך המשיח ובזכותו. כל הנהגתו של מלך המשיח תהיה בנחת ומרוב חכמתו ירום ונשא וגבה מאוד. והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדבריו ונלכה באורחותיו. "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם" (ישעיה ב ג). יוציא משפטם לאור וישלים בין גוי לגוי שלא יהיה עוד מלחמה ביניהם. "לא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיה ב ד) וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג. הוא יהיה "אור לגויים" לפקוח עיניים, שתרבה החכמה והדעת בעולם.

ג. מלך המשיח יבורך ברוח הקודש וישפוט בין הגוים, שיסורו למשמעתו ומשפטו יהיה בנחת, ולא יצטרך לצעוק על הנשפטים, כדרך שאר השופטים, אלא כולם יקבלו את דבריו, ישפוט בצדק וביושר, לא יחת ולא ישבר. וכשם שהיה בכוחו יתברך לברוא שמים וארץ, ולתת נשמה לאדם היושב עליה, כן בכוחו יתברך להוציא את ישראל מהגלות ולפקוח את עיניהם שנתעוורו מחמת צרת הגלות. וכשם שהתקיימו הנבואות הראשונות בימי סנחריב, כן יתקיימו הנבואות

ר' יוחנן וריש לקיש, מלך בשר ודם בונה פלטין כשהוא בונה את התחתונים אח"כ בונה את העליונים, אבל הקב"ה בונה את התחתונים והעליונים בבת אחת. ר"ל אמר מלך בשר ודם בונה ספינה בתחלה מביא קורות ואח"כ מביא ארזים ואח"כ מביא הוגנים ואח"כ מביא עליה נווטים. אבל הקב"ה בורא הם ומנהיגים דכתיב בורא השמים ונווטים ונווטיהם (כת"ב). (ילקוט שמעוני).

ב. וכשם שהיה בכחו יתברך לברוא שמים וארץ, לתת נשמה לאדם עליה. כן בכחו יתברך להוציא את ישראל מהגלות ולפקוח את עיניהם שנתעוורו מחמת צרת הגלות. וכשם שנתקיימו הנבואות הראשונות על סנחריב בימי ישעיהו הנביא, כך יתקיימו הנבואות החדשות שהן בשירה וברינה לבורא יתברך, שהפסיק להתאפק ויצא לנקום באומות העולם שהצרו לישראל. מצרים כוש וסבא יתנו ביד סנחריב, ישירו שיר שעוד לא שוררו עד עתה. בביאת מלך המשיח יחזור העולם למצבו הקודם בשעת הבריאה שכל הדברים היו כתקנן ומצליחים בחסד אל שבראם, עולם חסר יבנה. והקללות שנתקלל העולם

עֲרוֹת לַפְתוּחַ עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְעוּרוּ מִצְרוֹת הַגְּלוּת (רד"ק) לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּסְכָּר אֲפִיר שֶׁהָיוּ סְגוּרִים בּוֹ כְּאִסִּירִים (רש"י) מִבֵּית כְּלָא יֹשְׁבֵי הַשָּׂדֶה וְלְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִבֵּית כְּלָא שֶׁהוּא חֲשׂוֹךְ: ה אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי שְׁבוּזָה אֲנִי נִיכַר לְכָל הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֲנִי הַאֲדוֹן וְלִי הַכַּחַ וְהַגְּדוּלָה (רש"י) וְכְבוֹדִי וְשִׁכְנֵתִי לְאַחַר לֹא-אֶתֵּן לֹא אֶתֵּן לְעַם אֲחֵר וְתַהֲלֵתִי לְפָסִילִים וְגַם לֹא אֶתֵּן הַשְּׂמֵחָה לְעוֹבְדֵי אֱלֹהִים: ט הָרָאשֵׁנוֹת הַהִבְטָחוֹת הַרְאֵשׁוֹנוֹת הַיְהוָה כִּבְרָא וְחֲדָשׁוֹת וְהִבְטָחוֹת וְנִבְאוֹת חֲדָשׁוֹת אֲנִי מְזִיד וְכַשֵּׁם שֶׁהִתְקִימוּ הַרְאֵשׁוֹנוֹת כֵּן יִתְקִימוּ הַחֲדָשׁוֹת בְּיַטְרָם תִּצְמַחְנָה וְעוֹד מְקוּדָם שֶׁהִבְטָחוֹת וְהִנְבְּאוֹת יִצְמַחוּ וִיבֹאוּ אֲשַׁמְעֶה אֹתָם אֶתְכֶם לְכֶם (ע"פ רד"ק): י שִׁירוּ לַיהוָה בְּעַת גְּאוּלַּת יִשְׂרָאֵל (רד"ק) שִׁיר חֲדָשׁ שֶׁלֹּא שׁוֹרְרוּ עַד עַתָּה (מלבי"ם) תַּהֲלֵתוּ תְּבֵא וְתִשְׁמַע מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קִצְהוּ כּוֹלֵם יִסְפְּרוּ תַהֲלוֹת ה' יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֵנוֹת וּמְלָאוּ וְדָגֵי הַיָּם אֵיִים וַיִּשְׁבִּיֵהֶם הָאֵיִים וְהִיוֹשְׁבִים בָּהֶם כְּלוֹמֵר בֵּין בָּיִם בֵּין בִּיבְשָׁה יִסְפְּרוּ תַהֲלוֹת ה' (רד"ק): יא יִשְׂאוּ מִדְּבַר וְעָרְיוּ הַיּוֹשְׁבִים בְּמַדְבְּרוֹת וּבְעָרִים יִשְׂאוּ קוֹלָם בְּשִׁירָה לְקַבְּלָהּ הַחֲצֵרִים תִּשְׁבַּב קִדָּר בְּנֵי קִדָּר שְׂיוֹשְׁבִים בְּחֲצֵרִים שֶׁהֵם עָרִים לֹלֵא חוֹמוֹהָ גַם הֵם יִשְׂרוּ יִרְנֹו יֹשְׁבֵי סֻלַּע וְגַם יִרְנֹו אֹתָם שְׂיוֹשְׁבִים עַל מְגַדְלִים הַבְּנוּיִים עַל הַסֻּלַּע (רד"ק) מִרְאֵשׁ הָרִים יִצְוָהוּ וַיְהִי נִשְׁמַע קוֹל צִוְחָהּ וְזִמְרָה מִרְאֵשֵׁי

עיונים והארות

ואז יבשו כל עובדי פסל. ואת זה יעשה למען שמו יתברך, לא למעננו כי לא שבנו אליו בעת צרתנו. וכשיתקיימו הנחמות והטובות אז כולם יעידו כי אין עוד זולתו.

החדשות שהן הנחמות והטובות. ואז כל יושבי תבל יפצחו בשירה וברינה לבורא יתברך, שהפסיק להתאפק ויצא לנקום באומות העולם שהצרו לישראל. מצרים, כוש וסבא ינתנו ביד סנחריב ככופר וכפרה על עם ישראל, שמעתה ישבו לבטח

ההרים (מ"ד): יב **יְשִׁימוּ לַיהוָה כְּבוֹד** בפייהם יודו ויאמרו שהקב"ה עשה גבורה וחיידוש בעולם ותהלתו **בְּאֵימֹת יַגִּידוּ** וכל יושבי האיים יגידו שבחיו של מקום שהוא משדד המערכות וידעו כולם שהוא יחיד ומיוחד (מלבי"ם): יג **יְהוָה כְּנֹבֵר יִצְאָה** לתשועת ישראל **כְּאִישׁ מְלַחְמֹת יַעִיר קְנָאָה** יעורר לקנאות קנאת עמו **יְרִיעַ** [בקול תרועה (אבי"ט)] **אֶף-יִצְרִיחַ** גם יצעק בקול גדול **עַל-אֵיבָיו יִתְנַבֵּר** ויתגבר על אויביו (רד"ק): יד **הַחֲשִׁיתִי מֵעוֹלָם** זה ימים רבים שתקתי על מה שעוללו העמים לעמי בגלות **אֶחְרִישׁ אֶת־אֶפְקֹ** וזמן רב התאפקתי והחרשתי ומעתה **כִּי־וַלְדָּה אֶפְעָה** אזעק ואשאג כמו אשה הרה הזועקת בחבליה **אֲשֶׁם** אעשה אותם שממה **וְאֶשְׂאֵף יָחַד** ואבלעם כולם יחד (רד"ק): טו **אֶחְרִיב** אחריב ואהרוג המלכים של אויבי ישראל הדומים לַהָרִים **וְגִבְעוֹת וְכָל-עֵשְׂבָם אוֹבִישׁ** ואבטל מהם השפע והטוב שהיה להם ויהיו יבשים באין כל **וְשִׁמְתִי נְהָרוֹת וְהִשְׁפַע לְאֵימִים** לאי יבש **וְאֶגְמִים** וגם השפע הנמשל לאגם **אוֹבִישׁ** (רד"ק): טז **וְהוֹלַכְתִּי** את ישראל **עוֹרִים** שהיו כעוורים בגלות לארץ ישראל **בְּדַרְךְ לֹא יָדְעוּ** שלא הכירו מעולם **בְּנִתִיבוֹת וּבְדַרְכֵים לֹא-יָדְעוּ אֲדַרְכֵיכֶם** אדריך אותם לארץ ישראל **אֲשִׁים** **מִחֲשֶׁךְ לְפָנֵיהֶם לְאוֹר** הדרך שהיא חשוכה לפניהם כי לא מכירים אותה אשים להם אותה לאור וילכו בבטחה **וּמִמַּעַקְשִׁים לְמִישׁוֹר** והדרך העקומה תהפך לישרה **אֵלֶּה הַדְּבָרִים** יהיו ודאי, וכאילו כבר **עָשִׂיתָם וְלֹא עֲזַבְתִּים** לעתיד לבא (רד"ק): יז **נִסְגּוּ אַחֲוֹר**

העובדי פסילים יסוגו אחור [ד] מחמת הבושה (מ"ד) **יִבְשׁוּ בְּשֵׁת** יתביישו בושה גדולה [ה] (ע"פ מלבי"ם) **תִּבְטְחִים בַּפֶּסֶל** שהוא יושיעם **הָאֹמְרִים לְמִסְכָּה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ** גם הם יסוגו כמחשבתם (רד"ק): יח הקב"ה אומר **תִּהְיֶינָה אֹמְרֵי** אתם מישראל החרשים מלשמוע דברי **שִׁמְעוּ וְהַעֲוִרִים** וכן אותם העורים מלראות בתורה ובמצוות **הַבֵּיטוּ לְרֵאוֹת** בבקשה תסתכלו נפלאות ה' והטובות שאני עתיד לעשות לכם, ותטיבו דרככם (רד"ק): **יֵט מִי עֵוֶר כִּי אִם-עֲבָדִי** אומר הקב"ה אתם יודעים מי העיור הוא עבדי שעובד אותי יומם ולילה, ולא שם אל לבו לראות מה עושים העם [ועוונות העם בראשו] **וְחָרַשׁ כְּחָרֵשׁ אֶשְׁלַח** מי הוא שנתתי חכמה בליבו וכאילו שלחתי ללמד דעת את העם והוא כחרש שאינו שומע מעשה העם להזהירם **מִי עֵוֶר** [ו] **כְּמִשְׁלָם** מי עיור כמו החכם השלם שלא מוכיח את העם **וְעֵוֶר כְּעֶבֶד יְהוָה** ועבד ה' נקרא "עיור" ח"ו שעשה עצמו לא רואה מה עושים העם, וכפל הדבר כמה פעמים (מ"ד) כדי שהחכמים יוכיחו את העם: **כ (ראית) רֵאוֹת רַבּוֹת** ישראל שיש להם הרבה חכמה ורואים הרבה צרות ורעות ובכל זאת **וְלֹא תִשְׁמַר** כי לא שמים לב לראות על מה הם סובלים **פְּקוֹת אֲזִנִּים** אזניהם פתוחות **וְלֹא יִשְׁמַע** ועושים עצמם כאילו הם חרשים שאינם שומעים ואינם מבינים (רד"ק): **כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צַדִּיקוֹ** [ו] אפילו שעם ישראל אין להם זכות מעצמם הקב"ה יעשה

עיונים והארות

- ד. רש"י ורד"ק פירשו נסוגו אחור - ממחשבתם.
ה. שמלברד שיעזבוהו ויסוגו אחור, גם יתביישו על גודל סכלתם לאמר לאליל אלי אתה (מלבי"ם).
ו. ורש"י כתב עור כמשלם - מי היה עור בכס.
ז. כתב הגאון חיד"א: ה' חפץ למען צדק"ו. דרך הלצ"י אפשר במ"ש בפרקי רבי אליעזר

הכל בגודל חסדיו וצדקתו, כדי **יִגְדִיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר** שתתגדל התורה ותתחזק ותרבה הדעת

בעולם (ע"פ רד"ק):

עיונים והארות

קוץ הדל"ת הוא בחינת היסוד, והאי קוץ הוא אחיד בין אח' ובין ד', הדא הוא דכתיב: כי כל בשמים ובארץ, ותרגם יונתן: דאחיד בשמיא וארעא, ועליה אוקמוה מארי מתניתין: העולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, שנאמר וצדיק יסוד עולם. ע"ש. וידוע כי באלף הששי בודאי יבוא משיח, וקודם ביאתו יתרבה עסק התורה וילמדו הרבה בחלק הסוד, כדי שתהיה הגאולה שהיא ביסוד, בסוד מה שכתוב: אם יגאלך טוב יגאל, דהגאולה ביסוד והפדיון במלכות. וכנזכר בדברי רבנו האר"י ז"ל. וזהו שאמר: ה' חפץ למען צדקו - תיבת צדקו היא אותיות קוץ ד', שהוא היסוד, ולכן יגדיל תורה ויאדיר אותה בחלק הסוד שבה. (רבינו יוסף חיים).

דבאותיות מנצפ"ך נעשו נסים לאבותנו אברהם אבינו לך לך יצחק אבינו עצמת ממנו יעקב אבינו הצילני נא וגאולת מצרים פקד יפקד והגאולה העתידה בצדי"ק איש צמח שמו ומתחתיו יצמח. ובזה פי' הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאוסטרופולי ז"ל מכנף הארץ זמירות שמענו דאותיות מכנף"ך כבר שמענו תעשו בהם נסים ועתה צבי לצדי"ק מתאווים לאות צדיק בגאולה העתידה שתהיה באות צדי"ק עכ"ד. וזה רמז כי למען גימטריא קץ וז"ש ה' חפץ למען והוא הקץ צדק"ו אות צדי"ק שלו ובגאולה יגדיל תורה ויאדיר יתן בנו כח לקבלה.

ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר - נראה לרמוז בס"ד ע"פ מה שכתוב ברעיא מהימנא כי

